

Palócföld

Irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat
LVI. évfolyam • 2010/1.

Ayhan Gökhan,
Nyerges Gábor Ádám,
Sopotnik Zoltán verse

Tétényi Csaba prózája

Frivaldszky János,
Balázs Beáta tanulmánya

Nálunk elkezdődött:
Mikszáthra száz...

Tartalom

„kávéházi szegleten...”

<i>Sopotnik Zoltán</i>	Kávézó balra; Bonyolult arányok	3
<i>Nyerges Gábor Adám</i>	Zen; 1 999 999; Csellengés	5
<i>Madár János</i>	Vallomás a Mátrában	7
<i>Juhász Katalin</i>	A lift a tizediken	8
<i>Bondár Zsolt</i>	Negatív elvárás [1]; Negatív elvárás [2]; Álló kivonás	9
<i>Ayhan Gökhan</i>	Gyerekszoba; Hát; Családteszt; Anya beszél	11
<i>Ardamica Zorán</i>	ne menjünk inkább sehova főleg melóba ne menjünk	13
<i>Szavairatok</i>	Bálszezon, kisfröccs, kukucska	14

Próza és vidéke

<i>Kozsár Zsuzsanna</i>	Ikrek könyve	18
<i>Tétényi Csaba</i>	Dr. William Salinsky utolsó utazása 1., 2.	25
<i>Weiner Sennyey Tibor</i>	Cattaro	31

Kutatóterület

<i>id. Fivaldszky János</i>	Költő a Hajnaloson	36
-----------------------------	--------------------	----

Nálunk elkezdődött: Mikszáthra száz!

<i>Szászi Zoltán</i>	Mariska hazanéz; Mix? Hát!; Azok a békebeli sertéssültek!	46
<i>Suhai Pál</i>	Egy kis Mikszáth-filológia	50
<i>Balázs Beáta</i>	Mikszáth Kálmán esete a dzsentrivel	53

Találkozási pontok

<i>„egy terápia is megvalósul”</i>	k.kabai Ióránt, Menyhért Anna, Péczely Dóra, Seregi Tamás, Urfi Péter beszélgetése Kemény István regényéről	64
------------------------------------	---	----

„Útonjáró”. T.Pataki László élt 75 évet

<i>Handó Péter</i>	Közös utak	72
<i>Tarnóczi László</i>	Aki fecskekilométerekkel hitelesítette világablakát	74

Kép-tér

Négyzetre szabott lépések avagy honnan hová / Beszélgetés kusnyár eveline képzőművésszel	77
--	----

Ami marad

<i>Bazsányi Sándor</i>	Misterium Debreciense / Térey János: <i>Jeremiás avagy Isten hidege</i>	78
<i>Róna Z. Péter</i>	A reprezentáció mozaikjai / Szászi Zoltán: <i>A felejteni nem tudás gyönyörűsége és szomorúsága. Gépesített kisremény</i>	80
<i>Balajthy Ágnes</i>	Démon a mozaikkockák között / Géczy János: <i>Anekdota. Tiltott Ábrázolások Könyve</i>	82
<i>Kenderessy Lili</i>	„A halálról beszélek, uram...” / Benedek Szabolcs: <i>Haláldekameron</i>	85
<i>Gréczy-Zsoldos Enikő</i>	Tájirodalom / Pomogáts Béla: <i>Magyar tájak – magyar irodalom</i>	87

Vincze Dániel	„Élet-kép” / R. Várkonyi Ágnes: Zrínyi Ilona. „Európa legbátrabb asszonya”	90
Agócs Attila	Hagyomány és újítás / Lengyel Ágnes: „Csak a rózsám járjon szép csinosan...”. Ünnepi palóc öltözetek napjainkban	93

Jelen számunk borítója kusnyár eveline *Úton* (elöl) és *Önámítás* (hátsó) című alkotása felhasználásával készült. A borító belső oldalain a *Szemle* és a *Puncs* című munkái láthatók. A belső illusztrációt Karmann János (13., 30., 35., 71.) és kusnyár eveline (10., 12., 17., 49., 63., 94.) grafikáiból válogattuk. A T. Pataki Lászlót ábrázoló felvételeket (73., 76.) Földi Zsolt készítette.

Főszerkesztő:
Mizser Attila
(attila.mizser@gmail.com)

Szerkesztő:
Handó Péter
(handop@gmail.com)

Lektor/korrektor:
Nagy Csilla
(csillester@gmail.com)

Főmunkatársak:
Nagy Pál (Párizs)
Pál József (Salgótarján)
Tózsér Árpád (Pozsony)

Kiadja:
Balassi Bálint Megyei Könyvtár és
Közművelődési Intézet
(3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

Felelős kiadó:
Molnár Éva

Készült a Polar Stúdióban (Salgótarján)

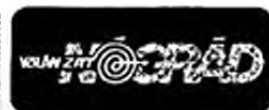
Nógrád Megye
Közgyűlése irodalmi,
művészeti, közéleti
folyóirata.

Támogatóink:

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

Médiapartnerünk:

NÓGRÁD HÍRLAP

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 270; Telefon: 32/416-777; Fax: 32/416-482; Internet: www.bbmh.hu; e-mail: palocfold@gmail.com • Terjeszti a Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet; előfizethető, illetve a Palócföld Könyvek sorozatban megjelent kötetek megrendelhetőek ugyanitt • Budapesten megvásárolható az Írók Boltjában (VI. kerület, Andrásy út 45.), Nógrád megyében a Kincsestár Könyvesboltban (2660 Balassagyarmat, Rákóczi út 61.), az Inmedio üzletében (3100 Salgótarján, Erzsébet tér 5.), valamint a szlovákiai Phoenix Könyvesboltban (98401 Losonc, Kubinyi tér) • 2010-ben megjelenik 6 alkalommal • Egy szám ára 400,- Ft; előfizetési díj egy évre 1 500,- Ft, amely a postaköltséget nem tartalmazza • Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza • ISSN 0555-8867 • INDEX 25925

SOPOTNIK ZOLTÁN

Kávészó balra

Regényhős, véletlenek
foglya. Eső, szegénység,
tartalékon vagyok.
Idegileg eső, tartalék.

Az első kávézó balra,
ami tulajdonképpen
kocsmá, ott vártunk
egyszer Tündivel
Cappára, akinek a katonai
eskü csak a haját vágta le.

A kávé és unikum mögött
felsorakoztak az évek,
majd Tündi, Cappa
élettársa váratlanul megőrült.
Semmi különös, szimpla
eljárása az agynak.
Gyógyszert, meg levegőt
lehet venni rá.

Állítólag az esély már ott
volt régóta, mozgott
benn a ferde biokémia.

Néha, minden ok nélkül
meztelenre vetkőzött,
polgármesteri hivatalban,
szigorú házibulikon,
hentesnél. Pardon.

Szerintem csak fontos
szeretett volna lenni.
Fontos szeretet.
Ennyi. Ilyenkor még
egy angyal is lámpa-
lázás lesz.

Az igyekezettől lenőtt
hajáról a festék.
Pár foga kiesett.
Szimplán elvezették,
azt mondták,
bársonyos szanatórium.
Ellenőrökkel néha
kimehet.

Cappa halála után
meg akartam keresni.
Úgy se mer elmenni
hozzá senki, gondoltam.
Nem mentem sehova.
Nem száradt le a lábam.

Bonyolult arányok

Sovány árnyék egy
kisfiú mögött. Mintha
rá akarna ugrani.
Akár egy betegség.
19 meg még két szám.
Azóta ijesztgeti, csak
azóta belülről.

A tükörben alig látszik
anyuka.
Apuka fordítva
beszél.

Képek felülnézetből.
Nem tartanak össze
semmi fontosat.

A kert az erdőszélig
végtelen csík. Szeretet.
Akadály- és kifutópálya.

Mi az, hogy felnőtt
férfi?

Mi az, hogy végig
roncsokból építkezett?

NYERGES GÁBOR ÁDÁM

Zen

– *antidal* –

nem kell hogy legyen
értelme
vagy hogy menjen a minden
miért menne
ha valakinek mégis akadna rád
fél perce
végül is nem kell lényeg a
mindenbe
ha amúgy magától is
meglenne

1 999 999

Hófehér ég és sötét tető
a szomszéd házon
nocsak hogy reszketünk pancser tettető
belülről fázom

naná, ha

egymilliókilencszázkilenc
venkilencezer
kilencszázkilencvenkilenc ember közt pihensz
alszol és eszel

annyira egyedül, hogy néha
már a gondolat
gyártja csak a néma
ihletet a föléhúzott gond alatt

míg mocorgok lélegzek hisz élek
ilyen a jó nevelés
de már csak magamban beszélek
velem is.

Csellengés

mint mindig: Vörösnek

egy ideje már nem bírom töményen
így bevallom higítani kezdtem a nagy lírai szenvedést
most is például egy joghurtot kanalazgatok meglehetősen kifejezéstelen fejjel
amolyan *jajdecemberi* lírai hatáselemként
miközben felolvasztom kissé az egyéves szívszakadásokat
mint anyám a hússal hogy kijön belőle még két vacsora
nálam a vers

na akkor lássuk például hogy még véletlenül sem olvasom a könyvet
mióta visszakértem és a cédéd se hallgatom
hogy még egy kicsit ne legyen értelme ennek az egésznek
és közben mint kis kacsok körbeforrnak a hegek
ahogy bebábozódva szipogok befelé

jaj hát én annyira meghatódtam hogy most egy picit meg is állnék

(hatásszünet)

mégis mennyi esély van rá hogy Dickens egy kiadatlan regénye vagyok

a hősszerelmes Twist Sirano Olivér akinek azt írták egyszer hogy
próbálják szeretni ő meg azóta várja
ti. a próbát (próba szerencse, aki a kártyában szerencsétlen, szeretnemszeret stb.)
aki napokon át házalt a Köztársasági Elnöki Hivatal és a Parlament közt
a hivatalos kérvénnyel hogy megfoghassa a kezéd
aki kiráncigálta a kezedből a kabátot hogy rádsegíthesse
(elmorzsolva két basszameget a túsarok feltalálójának)

bambilelkű félkegyelmű akinek már
előre lehetett unni minden gyógyszeresüvegcsörgésű lépteit
aki satöbbi satöbbi már én is unom

de most így versen kívüül (és persze még bőven versben, hisz másképp már nem lehet)
azért megjegyezném hogy fullasztóan hiányzik benned
valaki
egy menthetetlenül cinikus nagypofájú izgalmában magát el-elcincogó lány

aki hogy így eltűnt
ha csak tizedannyira szeretnéd mint én
már neked is rég feltűnt
volna

MADÁR JÁNOS

Vallomás a Mátrában

Ez az erdő szeret minket.
Égbe kapaszkodó ágaival fölemel.
Nézd a fecskék meg-megvillanó
szárnyát! Gyöngéden kutat a fény,
és szívünkre lel. Évszázados
aranygyűrűket hogy mutogatják
a fák... Eljegyezte őket – veled,
velem – a végtelen világ. Ne is szólj
kitakart sebeinkről ---,
csak nyíló virággá változzon
szemed! A tavasz legszebb
vítükreben arcunkat fölismered.
Ott vagyunk mi már a kövekben,
a szavakon átbukó lélegzet
alatt. Ólelj át és csöndesen énekelj,
énekelj – mint a Nap!
Gyermekeink majd örökbe fogadnak
minket. Kicsi kezükben csillag
gyúl, és fölszárihák ---
szétszórt lépteinket. Áttetsző,
fényes hullámokkal jön el az éj.
De addig szívemben lüktess,
a tüztől ne félj! Elhamvadnak
tenyerünkben a hófúvások,
mozdulataink rejtező
üvegszilánkok lesznek.
Megcsillan, ami nincs:
örököld szárnycsapásait őrizi
a fényveseknek.

A lift a tizediken*

Ma félig úton, félig útban vagyok,
határozott hangon vöröset rendelek,
ha nagy leszek, majd magabiztosabban.
A zenét kikapcsolják, szólt eleget.
Ma világgá mentem, ügyesen megtömöm
bendőm a maradékból. Senki nem szól.
Kinézek az ablakon, lakótelep.
A helyzet kulcsa nincs a zsebemben.
A lift a tizediken, ahol hagytam,
elnyel majd a tömbház-émlékezet,
mely fölfelé araszolva feled.
Firkáim falra száradt barlangrajzok.
„Szeressen valaki engem!”, de úgy,
hogy nem az én időmben ketyegjen.
A csillagokkal képzelek flörtöt,
szeretőmnek csupa csillag a teste,
a vállára vannak tűzve, több tízezer.
Zsákomban teknősbéka pihen, és látom,
hogy a folt, mit boros ujjammal húztam
hét színben ragyog. Asztalon, égen
csillagok. Nekik küldök most jeleket.
Telik az este, mint ahogy máskor telne,
lassan láthatatlan leszek, egyensúlyoz
a lelkiismeret, érzem, megfizetek ezért.
És amit kapok, nem vágom zsebre.
A fények nem takarnak el, záróra közeleg.
Takarítják a háborús romokat lelkemben.
(Mit szépítsem, egy és negyed óra volt,
amit öröknek hittem. Az alkony kiközösített,
az égbolt lángolt, és a függöny mögül
valaki figyelt. Nem jutottam két lépésnyire sem,
és úgy esett, hogy csillagos posztókalapját
védelmezőn fejemre helyezte.)

* Szemelvény a szerző legutóbbi kötetéből.

BONDÁR ZSOLT

Negatív elvárás [1]

Különbözésük egybezárva –

előretolta alkatát
elképzelése nem saját,
tagadással utal magára

hátrál előítéletén:
ez függetlenség elcsalása
és semlegesebb vélemény,
sablon terének méretén
különbözésük egybezárva –

ahol is semmi birtoka
csak meghaladva helyel-közzel
a birtoklás motívuma
azaz egy értelmesebb közhely.

Negatív elvárás [2]

lendület adódik lendület feljavul
megrohan ellene beiktat igazol
átlagok készülnek amikor lendület.

jellemző átlagok semleges állaga
kívülre különül látszólag összesen
átlagok készülnek lendület beiktat.

látszólag összesen beiktat ellene
birtoka kölcsönből lendület igazol
fonákra működik számbavett birtokon.

megtippelt fogalma hordalék terület
ugyanúgy megnevez lendület feljavul
terület alakja túlfordul összesen.

látszólag átlagok modellje előrébb
lendület adódik lendület feljavul
személyes alkata teljesen idegen.

Álló kivonás

részletekben ott tartva anyagát
aranyi összes működése
hogy azokat ne kombinálja mégse
ha hiba akad odaér
önmagába is visszaér
által és rajta kívül
szemtől a darabok megosztva szemben
lényegükből terjeszkedni
váltani hátradobni kezdenek
kiválni általános egyhelyekben
közepükre zuhannak ideét

*[ez a fölény megvédhetetlen --
kivonásra értelmezett
a kevesebbnek bizonyult
tárgy összege lényegtelen
ha hiba akad odaér
önmagába is visszaér
ezt lépem át elégedetlen]*

AYHAN GÖKHAN

Gyerekszoba

anyánál soha nem lehetett tudni.
játsszótéri gyerekszoba. a talaj
homokszíne otthon padló, szabadesés.

a neveket felosztják,
a szerencséesebb
nem az anya nevet kapja.
aki betölti a rászabott név korát,
azt elviszi a rákja. a névnek
megvan a maga betegsége,
ez a fontos tulajdonsága.

Hát

apa háttal, örökké háttal,
mint a fotelről, lehúdom róla,
véletlenül se legyen hasonló.

a keze között vesződött velem,
sajnos, a hátán kívül többre nem
tudok emlékezni, a szív legyen
és akkor is csak ennyi,
a kórház ablakán a tükröződés,
vessen árnyékot az apaszív, szívja
a hátam magába a fotelszagot.

apa háttal, évekre tölem,
a széléről indulok, hogy kinőjem
az apával járó ütött-kopott,
fotel. apa én vagyok.

Családteszt

mint akinek rossz a lelkiismerete.
tele ment mindennel. és a minden árt.
ismerem apát, a fotelkirályt,
apám a szorongás legelső köre.
mint akinek jó a lelkiismerete.
tele ment anyasággal. az anya nem árt.
ismerem nagyon, a fotelanyát,
anya a nyugalom legelső köre.
apa és anya tartománya zárt.

Anya beszél

gyógyszereket szedek, ebben a korban,
a gyógyszer a legegészségesebb,
szép, kicsi piruláim, nektek élek,
nőjetek fel, mint a gyerekeim.
induljunk sétára, egészséges nyáron
süsse a hasatokat a nap, a fájdalom
növesse meg a lelketek. a szív meg
úgy guruljon el, mint a nyugtató doboza.

ARDAMICA ZORÁN

ne menjünk inkább sehova főleg melóba ne menjünk

alkonyodik a jóreggelt
keményre fagyasztja hóembert
beleolvad a téli nap
nob.zmeg mongya józsinak

imádkozik a hóesés
amely mint mindig oly mesés
szélvédőd gyorsan vakard le
mint azt a nőt
vajon akart-e

csillog a hó s a pupilla
szemedben – szemben kamion
van rajta húsz tonna demijon
abban meg bor van kiömlik

jönnek a mentők pupilla
borban tocsognak kitágul
kiömlik szíved a borra
nob.zmeg józsi jóreggelt

SZÁVAI ATTILA

Bálszezon, kisfröccs, kukucska

Amália (a faluról frissen városba költözött lány) reggel arra ébredt, hogy (lám) kezdődik a bálszezon, lelki karnevál, farsang, nyakig farsang, habos fánk a jutalom. Maszkolódunk. Lehet vágni a pofákat, vágja is mindenki, egymásra, a bálra, bálkirálynőre, vagy csak simán a hétköznapokra, gázcekkre, házmesterre, tehát a társasházkezelőre. Így mondják ma. A régiek nem szokták még meg ezt, hogy társasházkezelő, nekik csak házmester, simán házmester, Hausmeister, ausnützbar. Használt házmestert vennék, nevet Amália az elképzelt hirdetésen, vagy azon, hogy beöltözne házmesternek a másnapi farsangi bálban, új bekezdés. Minden nap egy új bekezdés, ha büdös, ha mézszagú is. Illatú.

De hogyan néz ki egy igazi házmester, töpreng Amália, honnan a felismerhető, a messziről házmester. Hősnőnk nem látott még házmestert, falun ugye nincs ilyenre szükség. Mindenki önmaga házmestere, saját portán söprés. Amáliának a házmester hallatán elsősre a fröccs jut eszébe, sőt, talán sokaknak ez jut, ha másodjára is. A huszonéves lány úgy döntött, hogy megkérdezi a szomszéd Sehonnayt, bizonyára van tapasztalata, házmester ismerőse. Házmesternek fog beöltözni.

Igen, mondta Sehonnay, van egy ilyen öreg bútorunk az elsőn, a Béalabá', az apja is házmester volt, megnézhetem, hogyan néz ki egy ilyen, így Sehonnay. Aztán belelendült a mesélésbe. Nem egy modern ember az a Béalabá', nem tudja, mi az, hogy internet, különben is náluk, otthon a házmesteri fészekben a legbonyolultabb saját technikai eszköz a lábbal hajtható varrógép. Azt is hónapokba telt, folytatta Sehonnay, míg megszokta az asszony (Béalabá'né). Először csak a látványt, aztán a funkciót. Úgy belejött, összevarrta volna az egész világot. És mivel a nénike kísérletező típus, próbált varrni mindenfélét. Képzeld el, Amália, bólogatott a Sehonnay. Sötétítésként kardigánt, selejt, bontott zoknikból sálát, kesztyűt, viaszosvászonra kreppledőt, kecskére káposztát. De Amália, inkább nézzed meg a saját szemekkel az öreg házmesterünket, ne legyen befolyásolás, javasolta Sehonnay, mivel fontosak a saját, priváti benyomások. Ez nem olyan persze, mint az alkoholisták mindennapi privát benyomásai, impressziói. Befolyjni, mint a kisfröccs a Béalába. Ez a látvány fogadja Amáliát az öreg társasházkezelő lakásában. Béalabá' vezetékneve valami kimondhatatlanul szlávós, de Béalának Béla, a legBéalább, minden Béla egyforma.

A konyhában ültek, földszinti konyha, földszinti városzajjal, fékcsikor, villamoscsörömp, az öreg nyomatta a fröccsöt, de nem ám a házmester című italt: három deci bor és két deci szódvíz elegyét, nem. Az ember nem ihatja meg önmagát, mondta Béalabá' és, hogy miért jött az Amália, mi célból. A lány elmondta, hogy farsangi bálba készül, jelmeztöltekek kellenének, nem kizárt, hogy házmesternek fog öltözni. Mit hordott a Béalabá' anno, mi volt az adjusztírun g a szolgálatban, mi volt a hacuka. Béalabá' kezében megállt a fröccs, nem volt éppen tréfa, kedves kishölgy,

nem volt éppen lecsós fánk a házmesteri szféra, mondta az öreg. Pláne, hogy ugye nem volt privátszféra. Mert mondjuk egy csőtörés, vagy kéménydugulás, az nem válogat, nem nézi az órát, vagy a leselkedést. Volt, mikor hajnal kettőkor ugrottunk az anyussal (anyus, a felesége a kishölgyében tévezett, valami egészségügyi sorozat hangjai szűrődtek ki a konyhába, kölcsöntévé, kölcsönsorozattal), mert valaki kigyújtotta a kukatárolót. Vagy, nem volt mindig nyugodt alvás, mert jöttek az éjszakai műszak feladatai. Lépcsőházfelmosás (nappal összemáskálják a szomszédok), kedves Amália, udvarseprések, rozsdamarózní a szőnyegporolót, szolidan behallgatni némelyik szomszéd estéjébe, ha ugye az érdek úgy kívánta. Bele a szabotázsba. Mert néha az érdek ugye gumibottal követelte, és mondta a lapos állami hangjával, hogy Bélabá' elvtárs, csak egy kicsit jegyzetelni kellene, kicsi kukucska, fülelés, beépülni, mint az eternit. Nem volt tréfa kishölgyem, nem volt, csóválta kopasz fejét az öreg. A kommunizmus nem mindig volt humorfesztivál, Amálka, jegyezze meg kérem, maga jó megjegyzőnek látszik, nem volt kabarématiné, magyarázta a nyugdíjas házmester. És ami a szolgálati ruhákat illeti, jöjjön, kérem, mutatom. A nyikorgással nyíló beépített szekrényből, mint vízesség, dőlt a naftalin-szag. Nézte kishölgy, ezekben voltam szolgálatban. A szekrényben hét váltás barna, térdkalácsig érő, durva anyagú munkásköpeny lógott, egyenként külön vállfán, minden napra egy mese. A mellzsebekbe három-három golyóstoll és egy-egy darab grafitceruza tűzve, mint egyféle rangjelzés, nem ám házközlegény. Na, ehhez még van, Amálka, ilyen félünnepi, átmeneti műbőr-cipő, amilyenben bátran (de titokban) mentem a templomba, de megállja a helyét a piacon is, sepregetésnél, rozsdamarózásnál, mondta Bélabá'. Azért átmeneti, mert ebben tudok leggyorsabban átmenni a macskakövön, ha éppen a trolibusz is akkor akar. Lehet benne futkározni, ha elmegy a tömbben az áram, tárcsázni a szolgáltatót. A tetejére van ilyen cipkás, tudja, a szelepes műcisapka, barna, vagy kék. Alkalom kérdése, karácsonykor, búcsúkor, razziák, lépcsőházi helyszínelések alkalmával, szexuális pincébeni rajtakapások esetén kék, de amúgy mindig barna. Ilyen barna nincs még egy, nem szívja a nap, nem kopik a mosógépben, mint az álom, olyan barna ez.

Bélabá' rágyújtott. Na, most képzelje el, kishölgy, adódott ez a lehetőség, ötven éve, vagy ötszáz, mindegy, hogy házmester, na, mondtam az asszonymnak, itt van a lehetőségünk, érvényesülés, perspektíva, panelszomszédok, tömbtársak. Mikor először jöttünk megnézni a panelt, ahol szolgálati lakás lesz, azt hittem, lehet választani, hogy melyikben látjuk el majd a hivatalt. Nem, azt mondták, nem lehet választani, a bal alsó földszinti lakás lesz a miénk. Miért, kérdeztem, de meghúzgálta az asszony a vállam, hogy ne kérdezősködjek, még ezt is meggondolják a végén. Főzhetek magának egy kávé, Amálka? (Főzhetett.) Aztán sokat gondolkoztunk a földszinti lakásban, hogy miért nem a legfelső emeleti lett, amit ki is néztünk. Talán, mert egy házmesternek bőven elég, ha látja az ablak alatt gyalogló sapkákat, nem ám, hogy ellátni a vasúti töltésig. Elég, Amálka, ha látja, mikor telnek meg a kukák, ki mit dobott a szemetes mellé. Sőt, úgy lehet az ablakban cigizni, hogy nem fordul fel a gyomor a panorámától, csak nézegetsz, csendesen, megfigyelsz, jegyzetelsz, ki mikor ment a boltba, miket vett, mitől nyúlik a necc szatyra. Csak hát, kedves kishölgy, bennem valahogy nem eléggé keltette az érdeklődést a kifigyelés, hamar elálmosodtam, úgy kellett a szellemi fekvőtámaszokat csinálni, hogy ne aludjak el, ne dőljek rá a radiátorra. Képzelje. Ilyen volt például, hogy

számoltam az autókat, mármint rendszámilag, hány duplaszámos ment el, 22, 55, satöbbi, aztán felírtam, hó végén statisztika. Vagy, hogy reggel megtippelni, hogy a szemben lévő akácfát hányszor hugyozzák le a sétakutyák. Már az is milyen, Amálka, hogy városon tartják az ilyen lakótelepi kutyákat. Állatkínzás ez, én mondom. Este ugatják a kutyák a tévét, mert nem látják a teliholdat. Ugatják az egészségügyi sorozatokat.

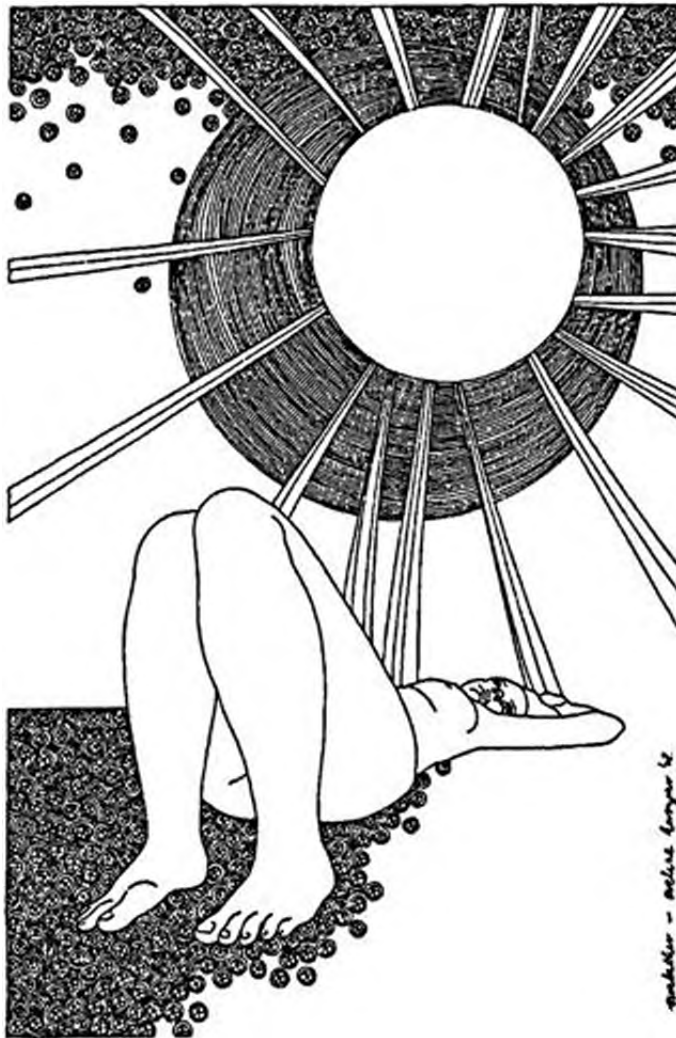
Amália, mivel alapos családból érkezett, vitt magával diktafont az öreghez, ne-hogy elfelejtsen valamit, meg Sehonnay is hangsúlyozta: fecsegős az öreg. A felvé-telen halk közszolgálati rádió, utcazaj a háttérben (fékcsikor, villamoscsörömp).

De, hogy rögtön a tárgyra térjünk, terelődjünk, Amálkám, adhatok magának egy ilyen barna szolgálati öltözetet, látom maga is ilyen nagy lóbaszó, oppardon, lány, jól megnövesztették az angyalok, így értem. Angyalom. Viszont meg kell tanítsam, hogyan kell házmesterként gyalogolni. A megfelelő gyaloglási technika tekintélyt sugároz, hatalmat, ne is mondjam, bizalmat. Na, jöjjön, mutatom, először csak itt az előszobában, aztán, ha akarja, kimehetünk élesben is, szituációzni, újraforralni a házmesteri géneket, a szociáltradíciót, Amálka, azt a jó büdöset.

Na, tehát, nézzük, hogyan menne végig az udvaron, ha maga lenne felelős a la-kossági életfeltételekért, a tömbnyugalomért, Amálka. Elsőre, kérem, onnan, a konyhaajtóból tessék elbóklászni ide a cipős szekrényig, lássuk, egy, kettő, hó-rukk. Jó, jó, de nem kell mindenáron nevetgélni, somolyogni, nem szabad egyből nyílt lapokkal játszani. Első lecke: meg kell tanulnia, Amálka, egy kicsit lemerevíteni az arcizmokat, kicsit keményebben kell nézdegélni, keményen, mint a postaláda. Any-nyi érzelem legyen maximum a járásában, plusz a nézés, mint egy elefántfókáéba, jó, csak mondtam egy állatot, maga se látott még röhögő elefántfókát, lehet, hogy csak magukban röhögcsélnek, mikor meglátnak egy tankhajót, befelé vihognak, mint minden állat. Hadd jegyezzem meg, kishölgy, hogy nem egy tipikus városi neve van magácskának, ja, hogy faluról tetszett felköltözni, értem. Utoljára az állat-kertben hallottam ezt, hogy Amálka, az egyik szarvasmarhát nevezték így, ne ha-ragudjon, kicsit csapongós vagyok. Ne tessék pirulni, de kicsit tényleg tehenes a neve. Szóval, Amálka, annyi azért látszódhat a fejizmokon, tudja, a mimikán, hogy minden rendben, de azért nincs kolbászból a kerítés, hogy megesik a savanyú sző-lő, a keserű tartós tej. Mert néha megesik. De alapvetően minden oké, derékszög-ben áll a jellem, a lélek szőnyegporolója. Tessék csak jönni-menni néhány kört, szokni, hogy minden mozog maga körül, bemehet a konyhába is, de csak a tűzhe-lyig tessék, onnét fel van mosva a kő, leejtettem a rakott krumplit. Addig készíték magamnak még egy kisfröccsöt. Tudta, hogy régen spriccernek nevezték, aztán Vörösmarty honosította meg a fröccsöt? Na, mostmá' tudja. Én meg azt nem tu-dom, hogy miért nem lehet, mondjuk nagyfröccsöt, üvegeset venni a közértben, vagy dobozosat, zacskósat. De, jut eszembe, Amálka, az nem lesz-e baj, hogy maga, mint ugye nő, és ugye az alapvetően férfias házmesteri munkakör, nem lesz ez baj a farsangi bálban, jól van, csak kérdezem, mondjuk, amennyire fel van borulva a világ, hagyjuk. Tehát csak lépegessen, hátra is teheti a kezét, az amúgy is ilyen házmesteri mozdulat, spéci és praktikus koreográfia, sose láttam még olyan ház-mester kollégát, aki csak úgy kétfelé lógatja, lóbálja a kezeit, mint valami díszma-jom. Mert, Amálka, figyeljen közben, pszichológia van a hátratett kézben, a titokza-tosság, a nyugalom, látszólagos bölcs közöny, a szakértelem, a szakiség, Amálka,

férfiasan kitolódik, türemkedik a pocak. Ha valaki így látja szolgálatban a házmesterét, akkor egyből tudja (vágja), hogy helyén vannak a dolgok a világban, nem jöhet se a török, se a tatár, satöbbi vad népek. Hogy otthon, a lakásban bele lehet szépen ülni a fotelmeleg hétköznapiakba, a csendes szobakonyhákba, csinálni szépen a kávészagot, borotválkozni a kistükörben. Egy hátratett házmesteri kéz, az maga a biztosíték arra nézvést, hogy mindenki békén lehet a saját kis óljában, lakáskölcsonében.

Na, elég lesz a sétafika, Amálka, egészen jól belejött, ahhoz képest, hogy egy fröccsöt se ivott még meg. Mert az is fontos, tudnia kell, hogy meglegyen a napi két szolgálati kisfröccs. Már is megvan a hajtóerő, szabadabban cikázhatnak a gondolatok, a spirális konspirációk, és nem utolsóként: nem fájnak annyira a visszerek, ha megvan az az angyalfingnyi bódulat, ami ott buborékol minden kisfröccsben. Leledzik. A diktafon eleme itt kezdett lemerülni, még hallani lehetett, hogy krákog párat Bélabá', ahogy halkán koccan a mokaáskanál, és ahogy a rádió bemondja: kezdődik a balszezon.

KOZSÁR ZSUZSANNA

Ikrek könyve

*Neked, ikertestvérem.
Tudod, miért.*

A mélyben

Itt bent sötét van és meleg. Kezemmel végigtapogatom a falakat, ismerem minden repedést, minden görbületet. Titkok fala, tűz van benne és víz van benne, föld és szél, és mindez az enyém. Nem osztozom rajta senkivel. Csak veled. Szoríts egy kis helyet magad mellett, hogy elférjek ebben a kerek, zárt világban. A te világodban. A kettőnk világában. Itt még értjük egymást szavak nélkül is. Itt még a mozdulataink beszélnek. Itt még olyan egyszerű.

Mindent tudok rólad. Ismerem a gondolataidat, tested összes porcikáját felfedeztem már. Másoknak majd meg kell küzdeniük ezért a tudásért, ott, a világon kívül.

Egyszerre dobban a szívünk, és ugyanazt gondoljuk, te meg én.

Bátyó, mi lesz velünk, ha egyszer kikeveredünk innen?

Aki szívednek kedves

Tizenegy évesen lettem árva. Akkor halt meg az apám. Anyámat sosem ismertem, úgy mondják, nem élte túl a szülést. Egyesek persze suttozták, hogy lelépett, és itt hagyott minket, de sose hittem el. Láttam a sírját, a halála dátuma stimmelt.

Mellétemették az apámat.

Akkoriban haragudtam az istenekre, gyűlöltem őket. Nem akadályozták meg apám halálát, a híres csodatévők. Hagyták, hogy árva legyek. Tizenegy évesen.

Sokat voltam egyedül. Nagynéném, aki felnevelt, csak enni adott, fedelet a fejem fölé, ruhát, ha már leszakadt rólam. Amúgy „hallgass és tűnj el” volt a nevem.

Mindig egy testvérré vágytam, aki megért. Aki úgy gondolkodik, ahogy én. Egy lánytestvérré.

Mikor árva lettem, még jobban vágytam rá. Nem kérhettem az isteneket, tegyenek csodát. Nem hittem már bennük.

Megteremtettem magamnak a húgomat egyedül.

Sokáig tartott, míg apróra elrendeztem mindent. Részletesen elképzeltem a külsejét, szőke haját, nagy barna szemét, a szeplőket az orra körül. De még fontosabb volt a húgom természete. A türelme, a humora, a nyugalma. A határtalan fantáziája. Ezen sokáig töprengtem, ábrándoztam, végül már jobban ismertem őt, mint magamat. Képzetelemben megelevenedett a kishúgom, és mindig velem volt. Nem voltam már többé egyedül.

A környezetem bambának tartott. Sőt, hülyének. Nem érdekelt.

Mikor elértem a nagykorúságot, nagynéném egyszerűen kidobott. Fel is út, le is út, eleget vesződött velem mostanáig, végre a maga életét akarja élni, boldoguljak, ahogy tudok.

Előbb a delphoi jósdába mentem, itt ez a szokás. Meg kíváncsi is voltam a jövőmre. A jóslat zagyva volt, semmi értelme: megölnöd, aki szívednek kedves, ha meg nem találod anyádat.

Anyám húsz éve halott volt már akkor, és nem akadt a földön olyan lény, aki szívemnek kedves lett volna. Csak a húgom. De ő nem volt valóság, ábránd volt csak. Őt nem lehetett megölni. Gondoltam én már előbb is, hogy az egész jósda szélhámosság. De az emberek vakon hittek a bugyuta próféciaikban. A véleményemet inkább megtartottam magamnak, csak képzeletbeli húgom tudott róla. Nem vágytam rá, hogy ízekre szedjenek a forradalmi nézeteimért.

Azért szöveget ütött a fejembe, hogy anyám múltjáról nem tudok semmit. Nyozozni kezdtem a hajdan volt asszony után.

Elmentem a szigetre, ahol születtem.

Akadtak még, akik emlékeztek rá. Egy szobrász meg is mintázta márványból, mikor még fiatal volt az anyám és hajadon. Megtaláltam a szobrot: az én elképzelt húgocskám nézett rám a hideg kőből. Akkor eszembe jutott a jóslat megint, és eszembe jutottak a pletykák is. Hinni kezdtem, hogy anyám ma is él valahol. És él a húgom is. Ha az egyikhez eljutok, megtalálom a másikat is.

Sokfelé jártam, míg anyám nyomát kutattam. Hittem abban, hogy ráismerek, nemcsak a szobor miatt, hanem a vérségi kötelék miatt is. A köldökzsinór, ami összekötött vele, erős, majd ez a kapocs figyelmeztet, segít ráismernem.

Utam, bolyongásom során sok kaland ért, de ezekről nem akarok beszélni. Hős-ködésnek tűnhetne. És nem is tartom olyan fontosnak, hogy szót ejtsek róla. Csak az utolsó kalandról akarok szólni, arról a végzetesről. Arról, ahogy Thébába értem.

Egy szörny uralta akkoriban Thébát, egy szfinx, aki hülye találós kérdésekkel riogatta a népet. Amíg helyes választ nem kapott, naponta elfogyasztott egy városlakót. Mire én odaértem, már erősen hízásnak indult, Théba lakossága meg fogyatkozni kezdett, az ok-okozati összefüggést nem volt nehéz kitalálni. A szívélyes városlakók annyira megörültek jöttömnek, hogy mindjárt feltálatlak a szörnynek ebédre. Ám annak már úgy el volt nehezülve a gyomra, hogy húzta az időt, ragaszkodott a maga kitalálta rituáléhoz. Előbb a munka, aztán a szórakozás. Hallgassam meg a találós kérdést, majd aztán ebédelünk.

Gyerekjáték volt kitalálni. Nekem, aki képzeletbeli húgommal és fantáziálással töltöttem a gyerekkort, legfeljebb azon lehetett eltöprengenem, mennyire gyéren működik a thébaiak agya. A szfinx, esküszöm, megkönnyebbült, unta már a thébai éghajlatot, azt mondta, hegyekre vágyik, friss levegőre.

Engem királlyá koronáztak, minden tiltakozásom ellenére. Sajnos a trón amúgy nem volt üres, osztoznom kellett rajta a királynéval, aki túl volt már a zsenge koron, de annyira még nem volt öreg, hogy ne követelje a jogait. Valamikor szép lehetett, erre gondoltam az ágyban, míg sietősen elvégeztem a dolgomat.

Reggel aztán kellemetlen érzésre riadtam fel: egy kard feszült egyenest a torkomnak.

– Meggyaláztad az anyámat! – ordította egy harcos amazon. Az arcát nem láttam, álarc fedte, indulata alapján akár férfi is lehetett volna, de a melle remegett

a felindultságtól, és annyira szép volt így, ismeretlenül, hogy nem tudtam parancsolni magamnak.

Nem adta meg magát, harcolnom kellett vele, le kellett igaznom, mielőtt a magamévá teszem. Olyan gyönyört én még nővel nem éltem át. Így volt vele ő is, sikítózva követelte, hogy ne hagyjam abba. Csak órák múlva kegyelmeztem neki, teljesen kimerülten.

– Ki vagy te? – kérdezte, csak hogy mondjon valamit.

– Oidiposznak neveznek – mondtam, csak hogy mondjak valamit.

Nagyobbat sikított, mint az önkívületi pillanatokban.

– A bátyámat hútták így, akinek az apja elűzte anyánkat és az ő méhében engem is! Arcáról lehullott az álarc, és a megálmódott húgom állt előttem. De nem gyönyörködhettem arcvonásaiban, mert felkapta a rég sarokba hajított kardot, és dőfött. Csak védekeztem. Megöltem a húgomat.

Bocsáss meg, lélek

Szakadt az eső, és szüntelenül villámlott. A két megriadt kis árva szorosan összebújt a pajtában. Éjszaka volt, de a villámok nem hagyták, hogy sötét legyen. Haragos volt az ég, mint egy istenítélet. S ők ketten megremegtek minden csattanásra. Aztán belevágott a villám a pajtába, lángolni kezdett körülöttük minden, tűzvész az özönvíz közepén. Vakon rohantak ki a viharba.

Johanna attól az éjjeltől fogva már sose volt többé régi önmaga. Rohamai voltak, és különös hangokat hallott. De nem szólt erről senkinek. Még az öccsének sem. Ő persze tudta, hogy nővére más, mint régen, megérezte. De tiszteletben tartotta, hogy ez a téma, Johanna megváltozott énje, még kettejük közt is tabu.

Mindig is elválaszthatatlanok voltak, erős kapocs volt köztük az árvaság. Ahogy cseperedtek, Johanna egyre szívesebben bújta fiúruhába. Túl szép volt, zavarták a mohó tekintetek, nem érezte magát eléggé biztonságban olyan öltözékben, mely minden testi előnyét csak hangsúlyosabbá tette.

Az öccsét ez az öltözési hóbort nem zavarta, ellenkezőleg. Az ő szemében Johannának sose volt neme, lélek volt, nem test. Rokon lélek, a legeslegközelebbi emberi lény a világon.

De a férfiruha sem védte meg Johannát saját belső hangjaitól. Évről évre erősödtek benne, és velük együtt a mardosó kétségek is. Ki beszél? Isten? Sátán?

Engedelmeskednie kellett belső hangjainak, ha fájt is. Mert fájt. Fizikai szenvedéssel járt. Egy-egy hosszabb roham után hetekig mélyültek szeme alatt a fekete karikák, hetekig táncolt a gyomra, reszkettek tagjai. Ösztönszerűen engedelmeskedett, nem volt választása, ha túl akarta élni, ilyenkor bele kellett merülnie saját poklaiba.

Az öccse sose hagyta magára. Mellette maradt a legnehezebb percekben is, szent borzadállyal nézte, mit művel Johannával a roham. Sosem félt tőle, ilyenkor sem, csak sajnálta, és még sokkal erősebben szerette. Nem tudta, hogy epilepsziás. Azt tudta csak, hogy testvérek.

Kamaszok voltak, mikor Johannának világosan megmondták belső hangjai, mi a küldetése. Kiválasztott volt, hogy ostromra vezesse a katonákat, hogy kiűzze a hazából a bitorló angolokat. Csak a saját erejére számíthatott, önmagából kellett merítenie, és csodákat tennie. Saját belső poklából kellett új valóságokat építenie.

Az öccse nem tágtott mellőle, bár Johanna sosem beszélt neki a küldetésről, sem a pokoljárásról, sem a veszélyekről. Remélte, hogy nem ért semmit az egészből, hogy csupán a szeretet és a hajdani rettenetes vihar emléke tartja őket együtt. Csak ő kiválasztott. Az öccse ártatlan.

Csak mikor fogságba kerültek, jött rá, hogy tévedett mégis.

A hangoktól tudta, ki fog szabadulni egyszer, ha volt út lefelé, a szakadék mélyére, lesz út felfelé is. Nem követelte, eresszék szabadon. Csak azt: ne tartsák fogva az öccsét. Az tévedés, őneki nincs köze csatákhoz, hangokhoz, poklokhoz.

De az öccse csak ránézett, nyugodt barna szemében nem voltak kétségek. Tudom, min mész keresztül. Hallom a hangjaidat. Azt is tudom, megszabadulunk.

Johanna vadul nézett rá, ordított benne a kétségbeesés. Nem akarom, hogy a testvérem légy. Tagadj meg, fuss, menekülj. Különben véged. Nem az angolok ölnek meg. Az én bensőm öl meg, ha velem együtt akarsz pokolra szállni. Olyan terhet rakok gyenge vállaidra, amit nem visel el senki halandó, csak a kiválasztott. Tagadj meg, fuss, menekülj. Ne légy a testvérem többé. Soha, soha többé. Szabad vagy, menj már!

A fiú nem mozdult, ahogy nem mozdult akkor sem, mikor Johannán úrrá lettek a rohamok. Maradok, és veled viselem terheidet. Ezért vagyok a testvéred.

Nem tűrhette, nem áraszthatta rá a világ fájdalmaival, meg kellett szabadítania. Erőt kapott hozzá, isteni, sátáni erőt. Ujjai vasmarokként kapcsolódtak öccse torkára, kiszorították belőle az életet.

Bocsáss meg, lélek, aki a testvérem akartál maradni. Meg kellett, hogy öljelek, hogy megmentselek magamtól. Nem követhetsz tovább. Máglya vár, az a rég becsapódó villám gyújtotta meg. Máglya vár, boszorkányok végzete, isteni, sátáni sors, nem való neked, halandónak. Csak így tudtalak megmenteni önmagamtól. Egy jobb világban talán találkozunk még. Ahol nem lesznek hangok, ahol nem leszek kiválasztott. Akkor újra testvérek leszünk. Ártatlanok.

Haláltánc

Elmegyek meghalni. Elmegyek meghalni.

Lenn a mélyben jó volt. Magzat voltam, védett. Velem voltál, én testvérem. Most már sehol sem vagy. Hová tűntél? Félek. Kicsi voltam, védett. Te voltál a világ, a világ megértett. Magam vagyok. Élek. Nélküled mit érek? Elmegyek meghalni.

Elmegyek meghalni. Gyermeke voltam. Ártatlan. Bíztam mindenkiben. Játsoztam. Álmodtam. Felkeltettek. Levagdosták szárnyam. Szárnyaszegett vagyok. Ne gyere utánam! Elmegyek meghalni.

Elmegyek meghalni. Lánnyá cseperedtem. Miért nem kellettem? Fiú nem várt soha. Kegyetlen mostoha volt a sorscsillagom. Most már maradj távol, ne kíséj utamon. Elmegyek meghalni.

Elmegyek meghalni. Asszony voltam. Érett. Soha meg nem értett. Asszony voltam, meddő, kínt, bánatot termő. Gyermeke volt, mégis elfordult az ég is. Nincsen maradásom. Elmegyek meghalni.

Elmegyek meghalni. Öreg voltam, vénség, százesztendőss szépség, rancos emlékezet. Ne adj most már kezet, ne keress, nem leszek. Elmegyek meghalni.

Elmegyek meghalni. Elmegyek meghalni.

Nézz rám

Elviselhetetlennek érzem a tudatot, hogy az alvilágban vagy, Eurüdiké. Hogy viaskodsz a magad szörnyeivel, már-már legyőznek, utolsó erődből próbálsz kiemelkedni az iszonyatból, ami körülvesz, és én csak állok a szakadék szélén, nézem, ahogy egyre lejjebb zuhansz, és nem tudok segíteni rajtad. Csak mélyebbre taszítalak, ha veled zuhanok én is.

Orpheusz, ne félts. Itt vagyok a magam poklában, és jó itt nekem. Minden harc, amit a szörnyeimmel vívok, erősebbé, ellenállóbbá tesz, tudom. Ez a tudat boldogít engem. Sosem kérném, hogy zuhanj velem a mélybe, neked ott kell maradnod a szakadék szélén, és nézned, hogy lent vagyok. Te vagy a lelkem jobbik fele, neked túl kell élned, ha engem elnyelne az alvilág. Most még süllyedek, egyre mélyebbre, hogy később újra a magasban szárnyalhassak. Hacsak le nem győz a pokol mégis.

Eurüdiké, nem nézhetem tétlenül, ahogy vergődsz, és bizonygatod magadnak, hogy minden rendben, ennek így kell lennie, neked a poklot meg kell járnod. Nem hiszek benne, hogy ezt érdemelted. Szeretném, ha mellettem lennél, mert szavak nélkül is értjük egymást. Lemegyek a pokolba érted.

Orpheusz, nem engedem, hogy veszélybe sodord magad. Az én poklom csak az enyém, túlságosan fájna neked, nem vagy rá felkészülve. Neked a felszínen kell maradnod, hogy félnézhessek rád időnként, és tudjam, hova kell majd egyszer visszajutnom. Ha lesz visszaút.

Az istenek megengedték, hogy belépjek az alvilágodba, a szörnyeid közé. Vakon kell odamennem, vak bizalommal, egyedüli támaszom a te szereteted lesz, Eurüdiké. Nem szabad rád néznie sem, de te tudni fogod, hogy ott vagyok melletted, érezni fogod a szeretetemet. Kivezetlek az alvilágból, a felszínre hozlak újra, mert nélküled csak félelme vagyok, nem élhetek a földön napfényben azzal a tudattal, hogy te egy iszonyatos szakadék mélyén gondolsz rám kétségbeesetten.

Orpheusz, hát nem érted? Bűnös vagyok, mert túlságosan boldog voltam, és az akartam maradni, nem nézik jó szemmel az istenek, ha egy halandó a teljességre vágyik. Ne akarj értem jönni, ha megtisztultam lelkem szörnyeitől, újjászületek, és megint eljutok hozzád.

Mennem kell, Eurüdiké, meg kell próbálnom a lehetetlent, nincs addig nyugtom, míg azon a szörnyű helyen vagy. Aggódom érted.

Ne gyere, Orpheusz, kérlek, nem akarom. Felesleges. A saját poklommal magamnak kell megbirkóznom.

Gyere utánam, Eurüdiké, kivezetlek, csak bízz bennem. Nem nézek rád, nem szabad, mert akkor elveszíthetjük egymást. Csak kövesd a gondolataimat, és újra kijutunk a fényre.

Várj, Orpheusz, ne siess annyira, nem tudlak követni, mert türelmetlen vagy, kétségbeesett, elszánt, vezetsz akaratom ellenére is. Állj meg, Orpheusz, nézz rám. Csillapodj le, és nézz rám, kérek. Ne érezd úgy, hogy bármit is veszítesz ezzel a pillantással. Mert én nem mehetek veled. Nem mehetek a fényre. Nekem itt van dolgom, az alvilágban. Engedd, hogy elvégezzem a dolgomat. Engedd, hogy egyedül jussak fel a mélyből, ha itt lesz az ideje. Ha lesz visszaút, találkozunk még. Ha nem sikerülne, akkor is mindig érezni fogom a közelségedet, a szeretetedet. Hát emeld fel a fejed, és nézz végre rám, testvérem, Orpheusz.

Azt akartam, szeressen

A sziget legmagasabb pontján, a magányos sziklán ült, a messzeséget kémlelte. Sasszeme volt, már látta a hajót, melyet úgy sodortak a haragos hullámok, mint egy dióhéjat. Ő akarta így. Ő támasztotta a vihart. Az emberek, akik azon a hajón voltak, megérdemelték a vesztüket. Egykor az életére törtek. Ő megmenekült, mert erősebb volt náluk, kiválasztott volt, akit a varázslás hatalmával vert meg a sors. Azóta élt a szigeten, mindenkitől távol, mindenkitől elfeledve. Nem volt vele más, csak Miranda.

Már mikor először látta, tudta, hogy ő az egyetlen, a neki való társ. Bűbájossággal érte el, hogy a lány a szigetre kerüljön, és ne emlékezzen semmire. Hogy csak őt lássa, senki más embert ne ismerjen.

Miranda mégsem szerette. Nem érezte sose azt a borzongást, azt a hideglelést, amit ő, Prospero érzett, ha meglátta. Kedves volt, udvarias, figyelmes, de csak a kötelességtudat vezérelte, semmi más.

Varázslattal tán elérhette volna, hogy szeresse. De olyan balga volt. Arra vágyott, önmagáért szeresse őt a lány és önszántából. Hogy ráébredjen egyszer, nincs itt a szigeten senki más, az egész világon nincs senki más, csak ő, Prospero, ő a neki való társ egyedül. Az igazi.

De Miranda csak várt, csodára várt tán, nem kellett neki Prospero, pedig senki máshoz nem is szólhatott a szigeten.

Keveset beszélt, inkább hallgatott a lány. Szeme mindig a messzeséget fürkészte. Álmodta egyszer, hogy jönni fog valaki, a nagy víz hozza el, és elég, ha belenéz a szemébe, minden választ megtalál benne, a kimondatlan feleleteket is. És érteni fogják egymást, szavak nélkül is, mert olyanok, mint az ikertestvérek.

Szívesen üldögélt a sziklán, és most meglepődött, hogy Prosperót látja ott, Prospero nem szokott a sziklán üldögélni, neki mindig akad valami dolga, nem bámulja a messzeséget, nem vár senkire és semmire, Prospero elég önmagának.

– Itt vagy? – kérdezte Miranda csalódottan, mert érezte, most hivatlan tanúja lesz az álmodozásainak.

– Itt – hagyta rá Prospero. – Nézem a tengert. Haragos ma.

Nem beszéltek többet, nem volt miről. Miranda az álombeli ifjúra gondolt, Prospero az emberekkel teli hajóra, mely hamarosan a hullámsírba száll. Várta már azt a pillanatot. Mikor gondolatait odairányítja a hánykolódó bárkára, és parancsot ad neki a megsemmisülésre.

– Prospero! Mi az ott a vízben? – kérdezte izgatottan Miranda, ő még csak most kezdte látni a távoli pontot.

– Hajó. Emberek utaznak rajta.

– Emberek? Mint mi?

– Emberek.

– Idejönnek?

– Nem hiszem – mondta Prospero. – Vihar van. Nem tudnának itt kikötni.

Miranda egyre izgatottabb lett. Hátha mégis idejönnek. És ott lesz köztük az a valaki, az az egyetlen, akinek a szemében ott a világmindenség.

– Prospero! Te olyan ügyes vagy! Te tudsz rajtuk segíteni, ugye?

Prospero nem válaszolt. Gyűjtötte az indulatokat, összpontosított, tudta, minden erejére szüksége lesz egy hajó elsüllyesztéséhez.

– Prospero, kérlek! – Miranda hangja még sosem volt ilyen. – Én tudom, érzem, azon a hajón van valaki, aki csak nekem született. Veszélyben van. Prospero, te meg tudod menteni. Csak te tudod megmenteni.

Ránézett a lányra. Arca lángol, szemében is idegen tüzek. Megváltozott, még szebb lett, még távolibb, még idegenebb. Azt akartam, szeressen, önmagamért szeressen, gondolta Prospero. Nem kellett neki. Pedig nem volt senki más. Mindent megtettem volna érte. Mindent.

Elfordult a lánytól. Összeszedte az erejét, összpontosított, kinyújtotta a kezét, hogy elsüllyessze a hajót, az ellenségei hajóját, akik miatt ezen a szigeten kell élnie egy lánnyal, aki neki a mindenség, egy lánnyal, akinek ő semmi. Kinyújtotta a kezét. Remegett. Ujjai mintha önálló életet éltek volna, mintha nem az ő keze lett volna.

Nem tudta megtenni.

Belenézett a lány szemébe, izgalom volt benne és bizakodás. Azt akartam, önmagamért szeressen. Pedig elvarázsolhattam volna.

Újra kinyújtotta a kezét, összpontosított, minden erejét összeszedte.

Lecsendesítette a háborgó tengert.

A hajó egyre közeledett, Miranda lerohant a partra. Prospero csak állt a szikla mellett, kapaszkodott a kőbe.

Nem varázsol többet. Soha.

Mint két fa

Olyanok vagyunk, mint két fa. Állok a patak partján, leveles ágaimat belelógatom a vízbe. Állsz a túlparton, ágaid a csillagokat keresik, a napot simogatják. Én le. Te fel. A patak közöttünk.

Nézzük egymást vágyakozva, de nem mozdulhatunk, állunk, ahol belegyökerestünk a földbe, állunk a patak két partján, mert ott a helyünk. Suttog a patak, viszi az üzeneteket, tőlem, tőled, egymásnak.

Az én ágaim lefelé hajlanak, a te ágaid a magasba nyúlnak. Olyan különbözőek vagyunk. Olyan egyformák. Állunk mozdulatlanul, viharban, szélben, fagyban, napsütésben. Nézzük egymást. Köztünk a patak. Hozza, viszi az üzeneteket. Ötszáz évig, ezer évig.

És néha lehajolnak hozzánk a csillagok.

Dr. William Salinsky utolsó utazása

(Részlet a *DCI* című regényből)

1.

A bizonytalanság nem betegség. Legfeljebb tünet. Például bizonytalanok lehetünk abban, hogy amit látunk, az létezik, vagy úgy létezik, ahogy látszik létezni, de ugyanígy, hogy amit nem látunk, az nem létezik. Lehet, hogy csupán másutt van. Bár az, hogy amit látunk, nem létezik, elég paradox lenne. Talán az az igazság, hogy amiről azt gondoljuk, nem létezik, csupán másutt van. Úgy tűnik, az, hogy valami nem létezik, csak annyit tesz, hogy nem abban a világban, rendszerben létezik, amelynek elemeiről azt mondjuk, hogy léteznek. Változó, hogy éppen melyik világot látjuk, melyik rendszert használjuk. A bizonytalanságunk pillanatnyi állapotától függ, hogy éppen mi létezik számunkra és mi nem. A bizonytalanság a miénk, szinte minden pillanatban létezik a számunkra. Olyan, mint egy hossz tengely a világokon, rendszereken át. Azt hiszem, azzal a tapasztalattal gazdagodtam, hogy biztos tudok lenni valami olyasműnek a létezésében, amit nem is láttam, még jelenlétének pillanataiban sem. Azt gondoltam, egy másik világból való, de lehet, hogy én jártam ott. Sőt, lehet, hogy a saját világom, rendszerem (ha van ilyen) létezőinek csupán elenyésző hányadáról tudok, s akkor nem történt semmi rendkívüli, csupán gazdagodtak az ismereteim. Bizonytalan.

A Hogan-, Cox- és Cardy-kezelések óta másfélszer annyi a páciensem, mint annak előtte. Természetesen ezek hozzávetőlegesen hatvan százalékban továbbra sem ténylegesen kóros esetek, de a szelekciót nem lehet direkt módon végrehajtani. Most azonban felfüggesztettem a rendelést. Elutaztunk Arnhembe. Nem vagyok rögeszmés, de be kell valljam magamnak, hogy érint a nyomozás, bár oly módon mentem magam, hogy elkötelezettje lettem a társaságnak, melyet a közös megrázó élmény hozott össze. Megrettentem, mikor arra gondoltam, hogy a praxisom folyamán hány olyan betegem lehetett, akiről nem tudtam, hogy nem lehet megszüntetni egyes tüneteit, mert azok nem tünetek. De rögtön felmerül a kétely, főleg egy hónap távlatában (igaz, ez a fokozatos elhomályosulás elég jellegzetes), és ez az, ami folytatásra sarkall. A társaim némelyikén már megfigyeltem a változást, és úgy gondolom, lesznek problémáik. Nekem vajon lesznek-e?

A repülőút nyugalmas volt. Mellettem Morgand az Indexet olvasgatta. Azt hiszem, elaludtam, mert már Amszterdam felett voltunk, amikor Morgand a vállamra csúszott, és erre felébredtem.

Ha utaztam, mindig úgy tekintettem, hogy egyedül a pillanatnyi érdeklődésem osztja be az időmet. Most én is átszáguldottam a városon, akár a többiek, és eszembe sem jutott, hogy akarhatnék valamit ott, leszámítva az Arnhembe menő vonat megtalálását. Elfelejtettem nézelődni, csak ezt a négy embert vettem észre a környezetemből. Kissé nyomasztó volt. Talán az akkori események fejlesztettek ki bennünk egyfajta céltudatosságot, és ez újra és újra magától bekapcsol.

A gyorsulás egyre fokozódott, ahogy közeledtünk a célhoz. A helyi motelban az ágyra dobtam a táskámat, megmosakodtam, és mire magamhoz tértem, már a kolostor felé tartottunk. Mintha szándékosan olyan tempót diktáltunk volna magunknak, hogy ne legyen esély a lankadásra, a másra gondolásra. A kolostor, mely hetven éve működik múzeumként, inkább erődnek látszott, nyomasztó épülete felidézte bennem Shannon Pagan szikár, érzelemmentes szavait a naplójából. Először a pincét látogattuk meg. Közhely, hogy a tárgyak beszélni tudnak, de egyben alul is múlja az igazságot. Felismertem azokat a kínzóeszközöket, amelyeket Pagan ládájában is megtaláltunk, némelyiknek itt nagyobb változata volt látható. Ő csak egy útikészletet hordott magánál – ebből is van ilyen; akárcsak egy neszesszer. A legszörnyűsebb eszközök azok, amelyeknek hosszas megfigyeléssel sem tudunk rájönni a működési elvükre, a funkciójukra; szakértelem szükséges a használatukhoz. A lakószinten kis cellák voltak, táblák jelezték, ki lakta őket. Láttam már ilyeneket egy katolikus monostorban Spanyolországban, kivétel nélkül minimum fél méterrel alacsonyabban van a mennyezet, minthogy egy átlagos magasságú ember ki tudna egyenesedni bennük. Eszembe jutott a palást; Pagan közel két méter magas volt. Bizonyára görnyedt volt a tartása, de mikor lesújtott az eretnekekre, félelmetesen kiegyenesedett. Egy élethossznyi meghasonlottság. Vagy éppen ellenkezőleg? Én is hajlott háttal néztem be ezekbe a cellákba. Mikor egy pillanatra felegyenesedtem, megláttam a táblát, épp előttem: Shannon Pagan. A képzeletembe szorítottam ennek az embernek a létezését, és most újra ott volt, dokumentálható valóságosságában. De lehet, hogy ismét képzelődtem. Elfogadom a tényt, hogy részben miatta vagyok Európában, mert túl hosszú mindez álomnak, de nem tudok szabadulni az érzéstől, hogy mégis van ebben valami álomszerűség. Ránéztem az órára, hogy a modern tárgy ismerőssége visszarántson a megnyugtató tudatba, hogy múzeumlátogató turista vagyok. Felmentünk a könyvtárba, ahol a polcok és tárlók újszerűsége mellett meghökkentően hatottak a régi kötetek és tárgyak. Mind az öten lázas gyorsasággal futottuk át a könyvcímeket, pedig nagyon szűkös kis gyűjtemény volt ez. Három művet ismertünk fel az Index listájáról, talán azért jegyeztük meg őket, mert a legkülönösebb címeket viselték. Forgattuk őket egy darabig, idegenek voltak, hidegek, éreztem, milyen nehéz lehet a közelükbe férközni. Pilar felvetette, hogy készíttessünk róluk fénymásolatot. Elképzelhetetlennek tartottam, hogy engedélyezik. Odamentek Osborne-nal és Hendersonnal a könyvtárhoz, és kínosan sokáig tárgyaltak vele. Igyekeztem nem odanézni, inkább más könyveket lapozgattam. Kettőnek az elején ismerős kézírásra bukkantam, kicsit kirázott a hideg, meg is mutattam Morgandnek, ő is alaposan ismerheti Pagan betűit. Az ő könyvei voltak, vagy legalábbis annyit használta, hogy az aláírásával látta el őket. Átnéztük mindkettőt, és az egyikben glosszákat is találtunk tőle. Szerettem volna végigolvasni őket, de visszajöttek, láthatóan sikerrel jártak. Meg voltam győződve róla, hogy pénzzel vették rá a könyvtárost. Pilar suttogva odahívott egy asztalhoz, amin egy Paganéhoz hasonló iránytű volt kiállítva. Engem is foglalkoztatott, hogy miként kell használni, de ő most döntésre akarta vinni a dolgot. Megállapíthattam, hogy érdeklődése intenzívebb az enyémnél, mert felszólított minket, hogy fedezzük, és nagy megrökönyödésemre egy kis sebet ejtett magán, majd egy csepp vért helyezett a kanálba. Aztán Morgandtól elkérte a Malleus Maleficarum kivonatából azt a részt, amely a működtetéshez előírt imát tartalmazza,

és fojtott suttogással felolvasta. Éreztem, hogy engem is előnt a forróság, odanézttem. Működött. Nem gondoltam volna, hogy egyszer a saját szememmel láthatom. Az egész kapkodó sietséggel zajlott, mint egy diákcsinny, emlékszem, mennyire idegenkedtem az ilyesmitől a középiskolában. De ez a hasonlóság azonnal semmivé foszlott, mikor Pilar iszonyodó arccal és remegő kézzel letörölte a kanálról a nyomát. Az ő agyán is átfutott, hány helyen hagyhatta ott a teste egy mikroszkopikus darabját. Keresztet vetett. Úgy néztem a tárgyra, mint egy pokoli kutyára, ami a világ végére is képes követni áldozatát. Milyen szörnyű hatalom lehet ez? A könyvtáros beléptekor Pilar megremegett.

A motelszoba is a konspirálós hangulatot fokozta. Kicsi volt, zsúfolt, ülni csak az ágyon és az egyetlen széken lehetett, egymástól negyed méterre, egy-két cigaretta összefüggő füstfelhőbe vont mindent. Hozzászoktam, Dustmote-ban néhány páciensem csak dohányozva tud beszélgetni. Aki nem dohányzik, az is végez valami félig-meddig önkéntelen manuális tevékenységet. A csomagbéli három mű egyike teljesen megfejthetetlen volt számunkra, csupán Henderson tudta megállapítani, hogy kínai nyelven íródott. A másik olasz volt, Massa di Requiem per Shuggay címmel, 1768-ból, amelyről az Index annyi megjegyzést tett, hogy egy olasz zeneszerző operájának librettója és zenéje, melyet egyszer próbáltak megszólaltatni, de előadhatatlannak nyilvánították – ezt a megállapítást némileg alátámasztották az átláthatatlanul bonyolult hangjegysorok, melyeket minduntalan hosszas zeneszerzői utasítások szakítottak meg. Nem értem, miért került fel a tiltott művek közé, hacsak nem tartalmaz a vallással összeegyeztethetetlen szövegrészeket. Önmagában egy zenemű ezek között elég meglepő lenne. A zenei hangok bizonyos sorozata is lehet istenkáromló? De Vermis Mysteriis, Ludwig Prinn írása 1542-ből, latin nyelven, ez volt az utolsó. Láttam Osborne-on, hogy valami erősen foglalkoztatja. Aztán elmondta, hogy emlékszik erre a címre, Lovecraftnál fordul elő. Talán lassan elfelejtette volna ezeket a kamaszkorában olvasott novellákat, ám mivel egyre több elem bukkant fel valóságosnak tetsző összefüggésben, a folyamat megfordult, és egyre több részlet aktivizálódott az emlékezetében. Ráadásul kiderült, hogy Lovecraft több mint egy író, finoman szólva. Mindvégig éreztem valami baljósat abban, ahogy ültünk, és halkán beszélünk; fáradtan és tanácstalanul vártam, mikor történik valami. Pilar azt találta ki, hogy próbáljunk meg egy iránytűt készíteni, hozzá is fogtunk, de a kísérlet kezdetleges volt, nem működhetett. Végül javasolták, hogy kövessük tovább Pagan útját.

Heidelberg a következő állomás. Talán épp ez okozta a balsejtelmemet. Mit hozhat, ha újrarátszunk egy sötét, szörnyűségekkel terhes történetet?

2.

Utazás közben kipihentem magam, oldódott a feszültség, a mindennapos teendők megnyugtatóak voltak. Pagan vonatkozó feljegyzéseit is úgy olvastam, mint egy történelmi érdekességet. Mikor az egyeteméről híres Heidelbergbe érkezett, az elővárosban pestisjárvány tombolt. Úgy tekintette, ez Daemon kézjegye, mint ahogy az útja során látott tűzvészt, halált, összes szörnyűséget neki tulajdonította. Furcsa üldözési mániá, ironikus módon az üldöző. Mániákus üldöző. Neki valószínűleg egy perc nyugta sem volt attól, amit érzett, és ez megerősítette bennem a gyanút, hogy Pagan legalább annyira örült és veszélyes volt, mint az állítólagos Daemon – az „állítólagos” szóra, mint egy visszatérő fájdalom hasított belém, amit

a dustmote-i parton láttam. Az, ami számomra egy másodpercnyi felvillanás, számára állandó fenyegetés volt, minden mozdulatát meghatározta, mániákussá tette. Egy pillanatra érteni véltem, milyen legalább fél lábbal egy másik világban állni. Képtelen vagyok eldönteni, jól láttam-e, amit láttam, és ugyanígy, hogy ő jól látta-e, amit látott. De az ő egész élete tanúság, hogy nem láthatta másképpen. Vajon megéreztem valamit az akkori ember gondolkodásából? Vagy csak egy kiválasztott vízióit vetítettem magam elé? A járvány terjedésének megakadályozására a belvárost tűzbarikádokkal vették körül, de a „deák” átrepült felettük, és bejuttatta a kórt. A városba mindenfelől papok érkeztek, szent ereklyéket hoztak, és miséket celebráltak. Pagan találkozott egy ismerőssel, bizonyos Gutzi nemesúrral, akinek a szobája előtt posztoló őrn felfedezte a betegség jeleit. A rettegő öregembert igyekezett megnyugtatni, és felkészíteni az elkerülhetetlenre. Ez az első jele annak, hogy talán lényeg papi személy volt. Eddig afféle különleges ügynöknek tűnt. Szavai elképesztő feszültségről árulkodnak, noha csak annyit mond, érzi, hogy most találkozni fog vele. Járt a várost. Vajon csak ő tudta, kivel áll szemben, vagy mindenki tisztában volt vele, hogy mi történik? Nem lényegtelen kérdés; az utóbbi esetén megmentőként nézhettek rá. De vajon tudták-e, ki ő? Félrehúzódtak előle, a rettentő inkvizítor elől? Vagy látszatra csupán egy volt a városba érkezett papi méltóságok közül, és csak szükség esetén nyilvánította ki a hatalmát? Először állt szemtől szemben ellenfelével, mikor végre rátalált. Talán az is kereste őt. Nem valószínű, hogy az inkvizítor hatalma nagyobb lett volna a boszorkánymesterénél. Mikor először értem ehhez a részhez, még nem értettem, miért oly diadalmas, hisz legyőznie nem sikerült, csupán megsebeznie. A kolostorbeli kísérlet óta tudom, mit jelent ez. Láttam magam előtt, ahogy a gondosan megőrzött vért, miközben az imát mormolja egyre eszelősebben, az iránytű kanalába cseppenti. Lehet, hogy rosszul képzeltem el. Talán hideg volt és kemény, kérlelhetetlen és tudományos, mint egy vadász, aki egy ritka, veszélyes ragadozó állatot cserkészik be. Nem, mégsem hiszem, hogy így lett volna. Nem hihetem, hogy a vadász hideg marad, és nem ragadja el az őrület. Épp attól oly feszült, hogy kordában kell tartania indulatát, hogy hidegvérrel cselekedhessék. De nem tartozik-e hozzá a szent vadászathoz elválaszthatatlanul a csillapíthatatlan indulat, nem abból nyeri-e az erejét? És mennyire befolyásolta a feladatban rejlő felelősség, hiszen emberek ezreit vélte megmenthetni a siker által? Gondolt-e rájuk, vagy csak az ellenfele először látott arca járt az eszében? Azaz, gyűlölte-e Daemont? Felmerül az is, egyáltalán emberi volt-e Daemon arca, alakja, lehetett-e gyűlölni, ellenfélként tisztelni, vagy csupán iszonyodni lehetett tőle, sőt, még azt sem, talán csak eltiprandó élősködő volt üldözője szemében. Amit én láttam, az maga volt az elmondhatatlan iszonyat, amely még ki sem rajzolódtott egészen. Pagan nem írta le. Magától értetődő volt a számára. Nehéz elképzelnem, de nem zárhatom ki, hogy a hosszú évek tapasztalatai jóvoltából már mást mondott neki egy-egy arc, mint a hétköznapi emberének. Talán látott nem emberi arcot, amelyben felfedezte a tiszteletet parancsolót, vagy éppen a gyűlölni valót. Talán meglátta az emberi arcban a nem emberi vonásokat. És ha Daemonnak több arca volt, képes volt észlelni a különbözőkben az azonost. Talány. A heidelbergi jegyzetek végén csak annyi áll, hogy a járvány az egyik napról a másikra megszűnt.

Alighogy megérkeztünk, elfogott a rossz előérzet. A külvároson áthaladva láttam egy házat, melynek bejáratát sárga szalagok zárták le, előtte mentőautó. Tudtam,

hogyan ez karantént jelent. A szállásunk melletti kioszkban vettünk egy napilapot, amely címdoldalon figyelmeztetett a fertőző agyhártyagyulladás miatti járványveszélyre. Milyen más, ha az ember szinte számít az ilyesmire. Hasonlót éreztem, mint Pagan érezhetett, csak én nem hittem el, hogy valóság, sőt, vártam, mikor válik bizonyossággá, hogy nem az. A motelban Pilar újra előállt az iránytű készítésének ötletével. Azt kellett hinnem, hogy ő teljesen biztos benne, hogy találkozunk valakivel vagy valamivel, és még elébe is akar sietni. Ekkor ismertem fel, hogy Pilar Guerrero fél, meglehetősen, egy hónapja szünet nélkül. Talán mindannyian így vagyunk. Félek, kérdeztem magamtól, de nem tudtam a választ. Mitől félnék? Nem tudom. Igen, Pilar megdöbbenően biztos benne, hogy találkozik vele, bárki is az, bár ő valószínűleg határozottan számított egy konkrét valakire. Különben nem ismételné, hogy játsszuk újra Pagan történetét.

Miközben egy régiségkereskedőnél megfelelően átalakítható tárgyat, alkatrészt keresgélünk, Pilar odasúgta, hogy azt gondolja, az iránytűt meg is kell szentelni, amit logikusnak tartottam. Tanácsalanságunkat látva a nem túl bizalomgerjesztő kereskedő megkérdezte, mit is szeretnénk voltaképpen, és annyira nehéz volt körülírni, hogy végül lényegében bevallottuk, aminek nem örültem, mert a férfi tekintete már-már riasztóan gyanakvóvá vált. A pincehelyiségben berendezett, rosszul megvilágított üzlet illett hozzá. Aztán, legkevésbé sem titkolva az ügyrendhagyó voltát, felajánlotta, hogy szerez egy eredeti iránytűt. Pilar igyekezett uralkodni az arcán, és a látszat kedvéért alkudni próbált a borsos árból, de a boltos éreztette vele, hogy ez nem alku tárgya. Mereven néztem a cipőmet. Idegen ez a világ. Ha mágikus erejű szent tárgyra van szükségem, csak ismerni kell egy jó boltot. Néhány óra múlva itt lesz, mondta. Talán el kellett mennie érte a külvárosi raktárba, ahol bedobozolva áll egy tucat, két polcnyi összehajtogatott inkvizítorpalást mellett? Levegőért kapkodtam, mikor kiléptünk az utcára.

Az egyetemi könyvtárban belépőt váltottunk. A kopaszodó, idős férfi ránk nézett, konstatació, hogy öt napijegy, majd a tömb fölé hajolt. A nyaka merev maradt, a fejét rendellenesen ferdén tartotta. Két másodpercig azon gondolkodtam, mi baja lehet, de a diagnózis helyett az ór jutott eszembe Gutzi úr házában, és hátra kellett lépnem, mert a pánik első hulláma elöntött. Leültünk a földszinten. Mindenki látta. Tudom, hogy az elme kiutat keres az ilyen rémületes pillanatokban. Ám a kiutat kínáló ötlet nem volt megalapozatlan. Nem figyeltem, ki volt, lehunyt szemmel szagoltam a kávé, és csak hallottam, hogy egyikük felvetette, mi van, ha ezek is hasonló „érzéksalódások”, mint azon az estén, útban az indián temető felé. Én nem láttam az összeset, mindannyiunk érdekében igyekeztem teljes mértékben a vezetésre koncentrálni, így csupán hallomásból tudok némelyikről. De a felvetés betalált. Beindította agyam elemző működését, és visszataláltam a stabilitáshoz. Viszont nem tagadhatom magam előtt, hogy én is részese vagyok egy kollektív, a vártnál intenzívebb felidéző, reprodukáló tevékenységnek. Szétszóródtunk a különböző tematikus gyűjteményekben. A Pagan korabeli pestisjárványt leíró krónikások nem tudtak az inkvizítor és a boszorkánymester párviadaláról, de képet nyújtottak a város lakosságának szenvedéseiről. Nem is hiszem, hogy bárki végig merte volna nézni a párbajt, vagy ha mégis, akkor felismerte volna annak jelentőségét. Az a pamflet volt a legérdekesebb, amely ugyanakkor jelent meg egy meg nem nevezett diák tollából, természetesen illegálisan. Szabadszájú, hangos, gúnyos

írás volt a túlkapásokról, magát az inkvizíció intézményét nyilvánította istentelenségnek. Számos jelentős szerzőnél találkoztam ilyesmivel. Vajon ők tudtak-e Shannon Paganról? Nem valószínű, sőt, azt hiszem, az egyházi személyek nagy része sem. Akár egy titkosrendőrség, úgy működhetek társaival, és ebben az értelemben esetleg pontatlan az inkvizícióhoz való sorolásuk. Talán helytállóbb lenne őket „Az Inkvizítorok” megnevezéssel illetni. Nem tudom. Keveset tudok ahhoz, hogy megértsem.

Reméltem, hogy a régiségkereskedőnél másodjára már nem időzünk sokat. Rajta kívül egy kalapos férfi is volt ott, az egyik sötét sarokba húzódva. Ő hozta az iránytűt, de nem beszélt, csak megnézett minket. A szerkezet majdnem ugyanolyan volt, mint Pagané, kifizettük. A másik férfi jelenlétével még gyanúsabbá vált az ügylet, egészen a szállásig kémleltem, nem követnek-e minket. Körbeültük az iránytűt. Pilar ismét ki akarta próbálni. Végignézett rajtunk. Amikor én kerültem sorra, zavarba hozott a sötét szemében csillogó megszállottsággal, de meg is győzött, beláttam, nincs mit tenni. Ünnepeység lett úrrá rajtunk, a szertartás alapvető kelléke. Pilar megvágta az ujját, és vért csöpögtetett a kanálba. Morgand olvasta az imát. Az eredmény kifogástalan volt. Én harmadikként kerültem sorra. Ilyesmit csak nagy egyetértésben lehet csinálni, és bennem is megvolt a teljes bizalom. Újszerű volt az érzés. Ránéztem a tűre, de az nem mozdult. Tapintható volt a zavartság a szobában, és én nagyon egyedül voltam. A következő Morgand volt, ezért nekem kellett felolvasni a szöveget. Rettegtem, hogy hibázom, a kezem remegett, a tenyerem izzadt. Mit gondoljak akkor, ha most sem működik, tettem fel a kérdést magamnak. Velem van baj? Pokoli rossz előérzetem volt, de nem vétettem a szavalásban, és a tű Morgand felé fordult. Az utolsó próbálkozás is sikert hozott. Javasolták, hogy kíséreljük meg velem még egyszer, bizonyára csak elvétettünk valamit. Először bosszantott a dolog, de hagytam magam. A második próba is negatív lett. A harmadik is. Tudom, hogy bolondság, de kétségbeestem, hogy pont velem történik ez. Miért vagyok én más, mi hiányzik belőlem, vagy éppen mi van bennem még, ami elronthatta a varázslatot? Jelent ez valamit, mondjuk, a jövőre nézve, vagy csupán a múltam nyilatkozik meg ekképpen?

Cattaro

Alexander Bródynak

*...ha a költő szavai felzaklatják őket,
akkor mindnyájan csöndben eltávoznak tőle,
valami szent iszonyat parancsára (under a holy dread).”
Részlet a Brodie jelentésből*

A kéziratnak – amelynek felfedezéséről most be fogok számolni – utolsó részletét már jóval korábban megtalálta egy argentin író a Lane-féle Ezeregyéjszaka (London, 1840.) első kötetének egyik példányában. Vannak dolgok, amikről csak később derül ki, hogy mi is a valóságtartalmuk, mégis leginkább a valóság az, amelyről sosem tudjuk eldönteni, hogy mi is tulajdonképpen. Más a te valóságod, és más az enyém. Mégis valóságaink a végtelen térben és az idők valamelyikében metszik egymást.

Cattaro egyik rossznevű garniszállójában vettünk ki olcsó szobát néhány éjszákra, s szolid vacsoránkat a Citadella korcsmában töltöttük el, melynek csak a neve volt elegáns. Cattaro a középkorból ittragadt időkapszula, s felületein és a mélyiben folyamatos bomlás figyelhető meg, mely bomlás talán a legjellemzőbb európai sajátosság a középkor óta. A korcsmában a kis Lizettem halat, én űjegosi sonkát rendeltem, s mindehhez egy palack óvörös vranacot a közeli dűlőkről. A szomszéd asztalnál egyedül ült egy unatkozó, angol úriember, akivel a bor természetesen összehozott. Kisebb pakli kártyát szorongatott, amely hamar felkeltette az érdeklődésem, hiszen olyan volt, mint egy korai, francia tarok-kártya, csak éppen közel dupla annyi lappal. Amikor megengedte, hogy átlapozzam, eltűnődtem azon, hogy egyetlen lap sem ismétli egymást, és soha nem talállok ugyanarra a lapra, amit korábban kihúztam belőle. Miközben Lizette szóval tartotta angolunkat, én egyre jobban elmélyedtem a különös kártyapakliban. „Játszunk?” – kérdezte egyszerre gyanús mosollyal az angol. Próbáltam elmagyarázni neki, hogy mekkora ellenérzést érzek a kártya iránt, nem csak én, hanem egész családom, mióta 1828-ban egyik, kissé felelőtlen ősünk meglehetősen nagy kártyaadóságba verte magát, s melynek következményeként a hétszáz éve féltve őrzött birtokot el kellett adnunk. De mindhiába. Az angol játszani akart. Végül Lizette meggyőzött, hogy „a párti ártalmatlan”, hamar beletanulunk a szabályokba, időnk van, s a szűk garniszálló, áporodott levegőjével éppen várhat még. A játékszabályokból egy kukkot sem értettem, de hasonlított a pasziánsz és a lovi keverékéhez. A lapok egymásra kerültek, s a „befutót” kellett megtippelni, ami meglehetősen abszurdnak tűnt számomra, miután a lapok minden keverésnél változtak. Ez azonban csak nekem tűnt fel. A játék hevesedett, s az angol arra kért, tegyünk föl valami tétet. Lizettnél volt némi készpénz – feltettük. Újabb keverés, megint ismeretlen lapok, Lizette vesztett. Szerencséjére. Az angol ismét győzködött, hogy tegyünk fel valamit. Még egy palack

vrnacot kértem, és feltettem a füzetem és a tollam. Az angol elkomolyodott. Elővett egy hasonló, ám erősen sárgás, régi mintákkal borított ócska noteszt, amelyből mindenféle cetlik lógtak ki, mint a belek. A noteszre rátette az eddig nyert pénzt is. Újra kevert és újra osztott. A játékból szinte semmit sem értettem, csak azt vettem észre, hogy bár megfogadtatta velem édesanyám, tekintettel a családi hagyományokra, hogy ne fogadjak lovin, ne kártyázzak, s lehetőleg semmilyen szerencsejátékkal ne próbálkozzak, most írásaimat és tollamat tettem fel egy partira a cattaroi Citadella korcsmában. Hiába, a vér nem válik vízzé. Ám ekkor talán Fortuna kacintásának hála, mikor megkérdezte, hogy mi lesz a befutó, valami azt súgta, hogy azt mondjam: „The Fool” – és íme: az lett. Amikor a második lapot kérdezte, válaszoltam: „The Magican” – és az lett. Lizett majd kiugrott a bőréből az örömtől, ám ami meglepőbb volt, az angol arcán is láttam valami homályos megkönnyebbülést, midőn összeszedte a kártyát, és odatolta elém a visszanyert pénzt és a koszos noteszt. Gyanakodni kezdtem. Kéziratokkal, noteszekkel szemben való szkepszisem már igencsak megerősödött az elmúlt években, amióta különböző lapoknál szerkesztősködtem. Főleg az olyan noteszekre gyanakodtam, amelyek kicsit is hasonlítottak az enyémmre. Ez pedig olyan volt. Mintha az enyém lenne, csak mondjuk legalább száz éves. A beszélgetés hamar véget ért, az angol eltűnt Cattaro sikátoraiban, mi is lassan behúzódtunk. Az éjszakát az ablaknak dőlve, szivarozva és olvasva töltöttem. Felismerem a noteszt, mivel már egy részletet olvastam belőle az említett argentin kutató, író és költő cikkében. Azt gondolnánk, hogy az argentin csak kitalálta különös történeteit, s semmi alapjuk nem volt, és most, íme, itt van a kezemben az eredeti kézirat, éppen csak egy részlet hiányzik belőle, az, amit már publikált Jorge Luis Borges.

Minden kétséget kizáróan David Brodie, Aberdeenből származó skót hittérítő naplóját, néhány levelét és rajzait tartalmazza a notesz. Az utazások során – melyeket gondosan leírt – Velencét, az adriai tenger több kikötőjét, Afrikát és Dél-Amerikát érintette. Járt a cattaroi öbölben is. Én természetesen ezt a részt kezdtem el olvasni, nem kevés borzongással szívemben. Saját noteszembe le is fordítottam a szöveget, eltekintve a Biblia egyik versétől, s egy latin résztől, amelyben szexuális szokásokat írt le Brodie. A lefordított részt, mint a Brodie-jelentés egy hiányzó részletét most közreadom. A rajzok absztrakt, de mégis figurális volta a modern képzőművészet alkotásaira emlékeztettek, önmagukban is igen érdekesek, amennyiben van lehetőségem, akkor néhányat ezek közül is közétennék a fordítás mellett. Ha a nyomdatechnika vagy a szerkesztői elv ezt nem tenné lehetővé, elég az hozzájuk, hogy számomra meglehetősen nyugtalanítóak.

„...Ragusát hátrahagyva az öbölbe hajóztunk, amely szintén a Monarchia része. Cattaróban töltött éjszakánk után, testvéreimmel megismerkedtünk a helyi pópák vezetőjével, aki rendkívül megtisztelő vacsorán fogadott minket. Engem beengedtek a könyvtárunkba, ahol az egyik pópa ékes latinsággal mesélt gyülekezetiük komolyságáról, s a hely és környék történetéről. Kisvártatva kitért a helyi pogány legendákra, amelyek komoly problémát okoznak Jézus igéjének akár ortodox, akár római, akár protestáns terjesztésében. Különösen a risani közösség különtségére panaszkodott, akik folyton bizonyos Teuta királynőtől rettegnek, s továbbra is pogány szokásokkal ünneplik a napfordulókat, bármilyen túlvilági szenvedéssel fenyegetik is őket a papok. Mikor megkérdeztem, hogy messze van-e ez a Risan?, a pópa elmosolyodott, s megígérte, hogy másnap átvisz a ladikjával. Ködös hajnalban

indultunk, egy helyi legény evezett, s közben a pópa több babonát is mesélt. Így értünk el Perastig, ahol megcsodálhattam a Szirti Madonna és a Szent György sziget szépségét. Az öböl túlsó részének bejáratánál, egy sárgaháznál kötöttünk ki, amely nem oly rég még valami befolyásos hajóskapitány háza lehetett. Az új lakók örülete a villa falaiba is beszivárgott. Apácák fogadtak minket, vezetőm hosszasan beszélt velük, bevezettek egy szűk és dohos szobába, majd teát szolgáltak föl. Kisvártatva megérkezett egy félbolond halász, akit itt tartanak fogva, szemében homályos örület szikrázott. A pópa lassan és tagoltan beszélt hozzám, kérdezett, és csak hosszabb idő múltán kezdett fordítani nekem: Azt mondja ez a féleszű, hogy Teuta királynő éhes serege lakik az öböl mélyén, akit ki kell engesztelni a kakasok vérével, különben lányaikat ragadják el, vagy a halászokat. A pópa vigyorgott, látva zavarodottságomat, és intett, hogy hozzák a következőt. Egy helyi fiatal lányt hoztak be, aki csonttá volt soványodva. A lány meglátván a pópát, térdre borult és ortodox szokás szerint keresztet vetett magára. Az atya is, majd ismét hosszabb kérdések sora jött. De a lány lehajtott fejjel éppen csak pityergett, válaszolni nem akart. A pópa felmértén a helyzetet, intett az apácáknak, hogy elvihetik, kifelé menet a lány visszaszaladt hozzám, megfogta reverendám, s könyörögve sikított, amiből csak egy szót értettem: Teuta. Nyolc vagy tíz bolondot hoztak még, jellegzetes dalmát figurákat, s a pópa sorban kérdezgette őket. Az öbölmély, Teuta királynő, és a vér volt mindezen szerencsétleneknél a közös idea. Amikor már kezdett a kihallgatás monotonná válni, a pópa intett, hogy várjak, s hallgassunk meg még egyet, egy fekete hegyi embert. Két méter magas, bajszos, szikár, szigorútekintetű, de mégis mélabús és megtört férfi lépett be a kicsiny szobába. A pópa kérdezett és a férfi tömör igenekkel és nemekkel válaszolt. Nem tűnt bolondnak, s ezt meg is jegyeztem, mire a pópa óvatosan figyelmeztetett, hogy ez a férfi egy szál baltával irtotta ki a családját, feleségét és két lányát, miután a risani öbölben töltöttek egy éjszakát. Mikor a pópa befejezte a vallatást, azt mondta nekem: »Ugyanaz. Nem más.« Bólintottam, s én is feltettem egy kérdést: Mi van az öbölben? – a pópa fordított. A válaszból csak annyit értettem: Teuta. Hol lehet vele találkozni? A férfi lehajtott fejjét. A pópa határozottan rákiabált. A férfi mondott valamit, s a pópa komolyan elgondolkozott. Azt mondta, nagyon nehéz lefordítani. Amikor visszaszálltunk a csónakba már esteledett, s éppen ráláttunk az öbölre, s a pópa különös mosollyal az arcán rám nézett. Megvan – kezdte –, azt mondta a fekete hegyi ember, hogy »ahol a szarvasok futnak a hold tejébe«. Tejébe? – kérdeztem. Igen, azt hiszem... bólogatott, s ő is beugrott az ingatag csónakba. Lassan indultunk vissza Cattaro felé, de akkor megláttam egy vízesést, ami éppen a túlparton hömpölygött fehéren, egyenesen bele az öbölbe. Megkértem őket, hogy menjünk arra. Összenéztek. Midőn átértünk, besötétedett, a karsziból kivágó, nagy hozamú vízesés mellett kötöttünk ki. Kimásztam a partra, és elkértem az egyik lámpást. A pópa mondta, hogy megvárnak a csónakkal, menjek csak, de ők oda már nem jönnének. Miért? – kérdeztem. Valakinek a csónakra is kell vigyázni – válaszolt és mosolygott tovább. Soha többé nem láttam. Elindultam felfelé a sziklákon, itt-ott nagyon óvatosan kellett lépkednem, mert rendkívül csúszós volt az a szűk kapaszkodó, amin a vízesés szája felé tartottam. Végre felértem a nyolc láb széles és négy láb magas barlang szájához, melynek közepéből nagy sodrással ömlött ki a víz a hegy gyomra felől. A folyás mellett szűk járást véltem felfedezni. Elindultam befelé.

A vízesés hangja bent megháromszorozódott. A zúgástól még saját gondolataimat sem hallottam. Egyre beljebb jutván a barlang szűkülni kezdett, s minden rendkívül csúszóssá, nyálkássá, s hideggé vált. Akkor aztán, mikor már meg tudtam érinteni a plafont, megláttam azt, amit sejteni véltem korábban. Végig a sziklákra, a víz sodrása felett szarvascsordákat festettek fel, éppen csak fekete körvonalakat, hosszan, egymás mögé. A csorda a barlang szája felé szaladt, s kicsit beljebb valami másfajta alakzatra lettem figyelmes, ahogy közelebb próbáltam férközni, megcsúsztam.

Mindaz, amit ezután tapasztaltam, meglehetősen nem más, mint merő vízió, amit annak köszönhetek, hogy erősen beütöttem a fejem, s társaimnak se nagyon merem róla beszélni. Mindenesetre némely – naplómban is leírt – korábbi tapasztalatom azt bizonyítja, hogy a Teremtés kimeríthetetlenül gazdag, s Isten, ismerve az embert, csak csekély részt tárt fel, vagy engedett az emberi kíváncsiságnak megsejteni belőle mindezidáig. Megcsúsztam tehát, s úgy sejtem, a nagy sodrású víz magával ragadt, majd sebesen lenyomott az öböl legmélyére. Olyan volt, mintha egy fényes szálat követtem volna, mintha egy áttetsző hártyán léptem volna keresztül. Amikor először tértem magamhoz, egy romos, ősrégi város csillogó utcakövén találtam magam. Fáklyák világították meg az éjszakánál sötétebb éjt. Éreztem a fejből kibuggyanó vér melegét halántékomon, és a tompa sajgást, amely egyre élesebb lett. Amikor nagy nehezen feltápáskodtam, és egy falnak dőltem, kezdtem kivenni a házakat magam körül. A kövek, amelyekből építették őket, szinte mind feketék voltak, így elnyelték azt a kevés fényt is, ami ki tudja honnan szivárgott szerte. Ám igazán érdekes formájuk volt, mert igen különböző, de valamiféle tudatos geometria szerint kiszabott köveknek tűntek, melyeket minden kötőanyag nélkül illesztettek egymásra. Itt-ott egy-egy halom ilyen fekete kő, tökéletes tompaságúvá csiszolva hevert szanaszét, s az emberben ez még nagyobb szomorúságot keltett, mint a tömör és minden fényt éhesen elnyelő út menti házak. Nagyon gyorsan mélységes bánat lett úrrá rajtam, nehezen feltápáskodtam, s elindultam a kis utcákon a város lüktető, zajos szíve felé. A szédülés erőt vett rajtam, és kénytelen voltam néha megtámaszkodni, mígnem néhány utca megtétele után erőmet vesztettem, s feladni készültem a bolygást e fekete labirintusban. Lépések zörejét nem hallottam, de egyszerre azt éreztem, hogy néznek. Két feketeköpenyes ember nyúlt a hónom alá, és valami archaikus nyelven szidni kezdtek. Talán részegesnek mondtak, meg mámorosnak, majd figyelmeztettek, hogy egy szót se szóljak, és hogy ők beszélnek helyettem is. Bölcsnek láttam, ha csöndben maradok.

Nem tudom pontosan, mennyi időt töltöttem teljes némaságban közöttük, de közben megfigyelhettem életüket, szokásaikat. Ez a város kívül-belül fekete. Engem talán papi reverendám mentett meg, vagyis annak színe. A városban két komolyabb erő uralkodik, számunkra nem fedezhető fel különösebb különbség közöttük. Hogy miért harcolnak egymással, az nem egészen világos, az viszont igaz, hogy rendkívül kegyetlenek kölcsönösen. Nincs nagyon tudomásuk a fekete városon kívüli világról, a felszínről és a Napról sem tudnak semmit, de mindez különösebben nem is érdekli őket. Érdekes, hogy mégis mindkét fél részéről vannak portyázók, akik időnként áldozatokat szednek a part menti népek közül. Különösen a fiatal lányokért vannak oda, és amikor elfogják őket és lehozzák ide, akkor (...).

A fekete város közepén egy lávafolyó ömlik keresztül, mely a mélyből gázokat hoz a felszínre, és melegíti a fekete köveket, ennek mentén nőnek azok a rosszillatú,

zuzmószerű félig-növényi, félig-állati képződmények, talán valamilyen gombák, melyekhez hasonlatost sosem láttam, amit a város lakói esznek. Láthatóan kéjes káprázat ül ki sötét arcukra, amikor ebből a (nevezzük jobb híján így) gombából rágcshatnak. Létük kimerül abban, hogy ezt a gombát gondozzák és szaporítják, illetve, hogy időről-időre esznek belőle. Néhányan foglalatoskodnak még a lassan összeomló házakból előbukkanó különös kövek halomba szórásával, de láthatóan komoly gondot okozna nekik, ha a házakat újra kéne építeniük. Időről-időre van közöttük olyan, aki valamiért nem eszik rendszeresen a gombából, s aki – talán éppen ezért – ellenállhatatlan vágyat érez és kiáll a központi térre, a lávafolyam mellé, és néhány szót szól. Hangosan és érthetően. Ezek a szavak lefordíthatatlannak. Az illető többé nem tagja egyik klánnak sem, nem ehet többé a gombából, és bárki megölheti. Leginkább maguktól bujdosnak el ezek a költők, de lehet, hogy rögtön a lávába ölik magukat. Mikor már a teljes apátia vett rajtam erőt, s a város hangulata pedig, mint valami betegség, megállíthatatlanul beszivárgott a szememen keresztül a szívembe, láttam, hogy két út van előttem. Vagy eszek a gombából, vagy kiállok a térre és mondok valamit. A tér közepére botorkáltam, s bár még nem ettem egy falatot sem, úgy éreztem, minden végtagom kihülne, ha megszólalnék, ha ellent mernék mondani annak a mélyből feltörő, hömpölygő erőnek, amelynek ez az egész város a rabja. De hiszek Istenben, és ez megmenthetett. A kiáltás, amit már idekerülésem óta visszatartottam, egy dal részlete volt, amit az éj, a sötétség közepén énekeltek a hívők. A dal annyi fényt hordozott, annyi erőt, hogy hirtelen megpattant a burok a város körül, s az öböl vize beáramlott.

A risani sárgaházban, az apácáknál tértem magamhoz. Bekötözték a fejem, imádkoztak értem, enni adtak. Nem szóltam semmit. Rendtársaim Cattaroba szállítottak, s megvárták, amíg felépülök. A pópáról, ki tolmácsom volt, senki sem tudott semmit. Felépültem, és tovább indultunk a napfényes Délre...”

Eddig a fordítás. Sokféle kéziratot találtam már, de kártyán – különösen ilyen kártyajátékon – még csak ezt az egyet nyertem. Talán, ha lesz egyszer alkalmam visszatérni Cattaroba, s nyugodtan lehetek ott, mondjuk egy hónapig, akkor lefordítom a teljes noteszt, David Brodie elfelejtett noteszát.

ID. FRIVALDSZKY JÁNOS

Költő a Hajnaloson

Madách Imre barátja, Bérczy Károly, az *Anyegin* fordítójaként ismert költő, novellista és újságíró életművének felmérése akkor vált lehetővé, amikor kéziratait – benne 56 publikálatlan verssel – örökösei 1970-ben a salgótarjáni Nógrádi Történeti Múzeumnak átadták. A hagyatékot Kulcsár Ildikó leltározta fel, ennek alapján helyezte el Kerényi Ferenc Bérczyt kortársai között, Madácsy Piroska ennek alapján írhatott róla monográfiát.

Bérczy diákkora óta volt barátja Madáchnak, együtt kezdtek el – meglehetősen modoros stílusban – verselni. A megyéjébe visszavonuló drámaíró, valahányszor Pesten járt, Bérczyék vendége volt. Bérczy olvasta fel Madách akadémiai székfoglalóját, ő mondta később emlékbeszédét is. Megjelent versei alapján Bérczyt a 20. század elején egyszerűen „szentimentális költőnek” könyvelték el, akinek gondolatai ugyan vannak, ám érzelmei, rímei erőltetettek, kifejezései pedig keresettek.¹ Igaz, a kortárs Arany László sokkal méltányosabb volt az elhunythoz: „Írói tehetsége különben sem tartozott azok közé, melyeknek termékei önkényt, a természet áldása által buzognak elé, mint a bő vizű forrás habjai. Azok sorába tartozott, akiknek kitartó, szorgalmas, rendszeres munka által kell az eredményt fölszínre hozniok, mint az artezi kút vizét, de aztán ennek fölfakadó forrása nem kevésbé üde, erősítő. Bő és jótékony lehet, mint amazoké.”²

Azt azonban Paulovics István is észlelte, hogy a jóval később megjelent *Anyegin*-nek már „oly könnyű a verselése, abban a bonyolult versformában, kevés kivétellel, oly tökéletesek a rímei, hogy rajtuk parányi nyoma sincs a keresettségnek, a mely pedig eredeti verseinek egyik árnyoldala.”³ Az irodalmi közvélemény később sem tagadja, hogy e fordításnak „olvasója majd száz év után, Áprily Lajos pompás, új átültetésének versenye ellenére is, bőven akad. A »magyar Anyegin« Kosztolányival szólva »igazi csodája az átköltésnek«, s helye ott van Arany Hamlet és Vikár Béla *Kalevala* fordítása mellett. Költői szépségét ma sem vonhatjuk kétségbe.”⁴ Ám Bérczyről, a költőről alkotott képet mindez már nem módosítja, hiszen itt nem eredetiről, csak műfordításról van szó.

Kerényi Ferenc a kiadatlan versek ismeretében viszont arra mutat rá, hogy Madách *Lantvirágok* (1840), sőt, Petőfi *Cipruslombok Etelke sírjára* (1846) című kötetei, valamint Bérczy kéziratban maradt *Búhangok* ciklusa egymással párhuzamos alkotások.⁵ Madácsy Piroska még további hasonlóságokat is talál: „Bérczy is, Madách is alapvetően lírikus egyéniségek, de mindkettőjük számára a líra csupán kísérlet önmaguk megtalálására.” Észleli továbbá azt is, hogy mindkettőjük költészetében a negyvenes évek közepén fordulat történt.⁶ Ami Bérczyt illeti, ekkor – 1846 tavaszán – lép be a Petőfi által létrehozott – rövid életű – Tizek Társaságába. Ekkor ismerkedik meg a Svábhegyen nyaraltában Ninával is, későbbi feleségével. Kerényi a kéziratban maradt

Búcsú Hajnalostól című versről még azt is megállapítja, hogy a természettel való találkozás a Svábhegyen, „szentimentális én-léte díszletes képsorai valóságosabbakká válnak”. A természet amellet „filozófiai tartalmak, kérdésfelvetések hordozására is képes.”⁷ Elemzését azonban egy kérdésfeltevessel fejezi be: „Hogy Bérczy töredékben maradt tervei miért nem valósultak meg, arra az életrajz nem ad maradéktalan választ.” „Az expozíció sikerült volta mindenesetre sajnálatossá teszi a folytatás hiányát.” Az újságírói tevékenységet ugyanis, amibe Bérczy költői és novellistai korszakának lezárulása után fogott, csupán megélhetőnek tekinti⁸, mint mindenki más. A közvélemény szerint – bár vadászújságíróként „olyan szavakat köszönhetünk neki, mint a mezőny vagy a lőtávól –, mégis, lehangoló e fordulat az irodalomtörténet számára.”⁹ Még a saját lapjában megjelent nekrológ is úgy látja Bérczyt, „midőn nagyobb tehetségűek kisebb szerepre vállalkoznak, mint sem millyet betölteni hivatvák.”¹⁰

A fenti kutatások után fennmaradó feladat ezért tehát kettős: bemutatni Bérczy 1846-i fordulatát követő, ismeretlen költészetét néhány eddig publikálatlan vers közlésével, másfelől megkísérelni mégis *életrajzi választ* találni *siker*es expozícióját követő *lehangoló fordulatra*.

Kezdjük a Hajnalossal, amelytől Bérczy elbúcsúzik. E nevet Döbrentei Gábor adta a nagy budai dűlőkeresztelőn, egy 362 m magas kiemelkedésnek, a szintén általa elnevezett Zugliget felett. Itt nyaralt Bérczy 1846-ban hivatali kollégáival, s itt ismerte meg a szomszédban nyaraló Annát, amint ő nevezte: Ninát, első szerelmét, Frivaldszky Imre természettudós lányát. Bérczyt akkor nemcsak a természet ragadta el, de a szerelem is. Éppen 1846-ban történt, hogy az addig írt – s különböző lapokban csak részben publikált – eredeti verseit és fordításait egy „*Emlékkönyvbe*” írta össze, egy rokonleánynak ajánlva. Nem lehetetlen, hogy eredetileg kötetként akarta kiadni őket, s csak az új leány-ismeretség hatására állt el e tervétől; belátva, amit Petőfi is hasonló helyzetben: „Költői ábránd volt, mit eddig érzék.” Később azonban még ebbe a gyűjteménybe másol őt, 1848-ban illetve 1850-ben írt verset, – a 217–226. lapokra – amelyeket viszont családi vonatkozásaik miatt nem szánt kiadásra, s mostanáig nem is lettek kiadva.¹¹

Bérczy a szerelemtől szárnyakat kap. 1847-ben a Helytartótanácsnál töltött három évi díjtalan gyakornokoskodása után fogalmazóvá nevezik ki a közlekedési bizottságban, Széchenyi Istvánnak lesz a „tollvivője”. Eljegyzi Ninát. Amikor egy hétre el kell utaznia, így ábrándozik róla a Nádor gőzösön: „Isten veled viruló főváros! Isten veletek ti sötét zöld hegyek, Hajnalos berkei és erdői, 's közöttük le a magasbul felém lefejérlő lak légy hű virágédénye a legkedvesebb liliomszálnak. (...) A zúgó hullámokba meredtem, 's hozott rózsámat közéjük vetém. (...) Kis rózsza! ha elúszol Hajnalos alatt, sügj tőlem hő üdvözlést a hegyekbe suhanó szellőnek!” – írja egy naplótöredékben.¹²

Nina négy lány közül a második. Nővére, Matild 1848 nyarán megy férjhez Putnoky Móric gömöri főszolgabíróhoz. Bérczy erre az alkalomra verset ír.¹³ Ez „alkalmi vers”, ám egyáltalán nem ennek a műfajnak a színvonalán. Van benne egy fontos, képből kifejezett gondolat: buzdítja a menyasszonyt, hogy hágjon fel a hegyre, ahol kitárul előtte a házassággal egy ismeretlen, új világ. A buzdítás azonban inkább magának, a költőnek szól, akinek valóban egy hegyre kell felhágnia majd az esküvővel, a Hajnalosra, ahol leendő apósa háza áll.

Az idilli Hajnalosról 1848 novemberében azonban már aggasztó, borús lelki körkép tárul fel hazájának jövőjéről.¹⁴ E hegy jelképévé emelkedik mindenek, ami szép számára, amitől most búcsúznia kell. Természet és haza, lélek és önátadás magasztos költeményt formál, amit ha egy ismertebb költő írt volna, talán az iskolában is tanítanák. Szépen felépített, a közepén és végén megjelenő könny-motívum két részre osztja, s igazat kell adnunk vejének, a Madách-unokaöccs Balogh Károlynak, amikor apósa nagyfokú nyelvkészsége mellett formaérzékét is kiemeli.¹⁵ A költemény melódiáját Bérczy kedvelt keresztrímei adják, ritmusa viszont nem a nála megszokott jambus vagy trocheus, hanem magyar tizenkettes.

E monumentális verset két miniatűr követi. Nina húgának, Szerafinnak tizenhatodik születésnapjára egy kis leheletkönnyű heinei dalt ír.¹⁶

Ninának pedig egy virtuózan megformált zálogot ad, amelyen a neki addig írt összes versét kiváltja.¹⁷ Zálogról van szó, nem örjegyről. E visszavett Nina-verseknek a hagyatékban ugyanis nincs nyomuk. Színvonalukról szerzőjük nem lehetett nagy véleménnyel, így sorsuk feltehetőleg a kandalló lett. Annál figyelemreméltóbb viszont az a körülmény, hogy az itt közölt alkalmi verseket fennmaradásra ítélte az *Emlékönyvben*, sőt, külön másolatban is. Illő tehát, hogy az utókor is így tekintsen rájuk.

Bérczyt Buda visszafoglalása a Hajnaloson éri, ahol Görgey főhadiszállása volt az Óra-villában, innen küld ujjongó beszámolót Ninának Putnokra, ahol az nővérénél tartózkodik.¹⁸ Ennek az élménynek a gyümölcse egy gyűjtő, hazafias vers is, aminek publikálásáért később bujdokolnia kell. Július 2-án menekül Hajnalosról a bevonuló ellenség elől, előbb Vanyarcon, sógoránál húzza meg magát. Július 12-től egy hónapot ölel át a *Vanyarci napló*. A háborús hírek közepette menyasszonyára gondol, panaszolja, hogy a zongoraszót Ninával együtt nélkülözi, aki Beethoven, Chopin darabokat játszott. Helyette „czívódás és pör hajnaltól éjjelig foly, melybe baromfi zaj és ebugatás versenye szeretetreméltólag vegyül”. A töredék augusztus 13-án fejeződik be, amikor az egészset elküldi Pestre menyasszonyának, s benne két neki szóló, „*Jánoshegyén a csendes nyári estre*” ill. a „*Halvány arczod*” kezdetű, cím nélküli verset.¹⁹

1849/50 telén egy ideig az üres Frivaldszky-villában húzza meg magát. A ház gazdája óvatosságból családjával együtt e télen egészen nyárközépig az itáliai Meránban tartózkodott. A tudóst ugyanis feljelentették 1848-as magatartásáért.²⁰ Amikor Bérczy innen a Putnokyak birtokára távozik, ismét hegyszimbólumos, ismét *hajnalosi* búcsúverset ír, ez azonban – a reménytelen politikai helyzet ellenére – tele van reménnyel, hiszen a jövő az ibolyakék szemű Ninával kötendő házassággal kecsegteti. Mindez igen leheletfinoman jelenik meg a háttérben, miközben a versben a hegy – mint férfi – és a völgy – mint leány – nászát jelzi a közelgő tavasz.²¹

E hét, életében nem publikált verset önmagában tekintve is egy sokkal jelentősebb költő áll előttünk, mint amilyennek az irodalomtörténet ismeri. Még sürgetőbb ezért az a kérdés, hogy mi lehetett az oka annak, hogy a költészettel felhagyott.

Miután Pestre visszatért, egzisztencia nélkül állt. A Széchenyi-vezette Közlekedési Minisztériumban félbeszakadt pályafutását az új urak alatt folytatni nem akarta. Sőt, annyira szemben áll azzal a rendszerrel, hogy még a *Magyar Írók Albumába* (Pest, 1850) is elhelyez három, a Szabadságharc mellett kiálló, bátor írást.

Tulajdonképpen miben bízott? Úgy tűnik, Nina apjában. Nina már elérte azt a 21-22 éves kort, amikor a Frivaldszky-lányok férjhez mentek, s leendő apósa pedig – úgy látszik – komolyan vette a vőlegényt. Ez azonban nem volt magától értetődő.

A magyar irodalom története tele van jómódú apák által elutasított „éhenkórász poétákkal”. Bérczynek sem volt sem vagyona, sem nemessége, miközben Nina apja igen jómódú nemesember volt, a többi lányát földbirtokos nemesekhez adta. Bérczyt mindez foglalkoztathatta is, hiszen novelláin keresztülvonul a polgár–arisztokrata szerelem konfliktusa, a *Bitorlott szerelem* (1840) kiadatlan színműtől kezdődően a kései *Gyógyult seb* kisregényig. Az a bizonyos – 1847-ben elkészült – Frivaldszky-lak pedig valójában kastély volt. Jókai így ír róla: „Itt egy roppant lovagkastély tűnik szemeink elé, amelynek igazán nagyszerű körvonalai, mint hajdani vár, emelkedik ki a mellette levő nyári lakok közül: ez dr. Frivaldszky tudóstársasági tag birtoka.”²²

Az akadémikus azonban nemhogy rossz szemmel nézné lánya vonzalmát, ellenkezőleg, 1850-ben 640 katasztrális holdas birtokot vesz számukra a Szolnok-megyei Pópusztán 61000 Ft-ért. A birtokhoz urasági ház, gazdatiszti ház, három cselédház, kovácsműhely és több gazdasági épület tartozott. A vidéki élettől az orvos végzettségű leendő após még gyógyhatást is vár veje szívbetegségére.²³ Bérczy és Nina 1851-ben házasodik össze, leköltöznak a birtokra. A gazdálkodó életforma azonban nem felel meg a költőnek, 1851 őszén vissza is térnek Pestre, ahol Nina családja Szervita téri házának második emeletét foglalják el, nyáron pedig a kastély tornyát.²⁴

A tudós após tudomásul vette, hogy vejének nem való a „vidéki földbirtokos” szerepe. Zokon sem nagyon vette, ha a család befogadó, megértő légkörét tekintjük, amit Balogh Károly kifejezetten kiemel: „E sorok írója minden érzelmes szépítés nélkül elmondhatja, hogy aligha forraszthat össze bármi érdek egy-egy nagyobb családot oly együtt érző egésszé, mint ahogyan a szeretet – az emberi erények ezen legszebbike – Frivaldszky Imrécék (...) leszármazottait is egybekovácsolta. Ennek felismerése Bérczy megítélésénél is latba esik. (...) Bérczy Károly írói egyéniségét is akkor érthetjük meg legjobban, ha bepillantunk magánéletébe, ha családi körében szemléljük őt.”²⁵

A természettudós após nem volt a humaniorák ellensége, köréhez több író tartozott, az említett Jókain kívül Eötvös József is, akik a szépprózán kívül a közírás területén is tevékenykedtek. Igaz az is, hogy költő nem tartozott közéjük. Kemény Zsigmond és Gyulai Pál segítségével Bérczy a *Pesti Naplónál* így lesz külpolitikai rovatíró, majd innen kilépve 1854-ben megindítja Pákh Alberttel a *Politikai Újdonságokat*. 1855-ben *Világkrónikát* ír, lényegében a Krími háború eseményeiről, amelyben a magyarok az oroszok ellen küzdőkkel éreztek egyet. Közben megjelenik két novelláskötete is, *Élet és ábránd* (1852), *Világ folyása* (1854) címen.

1857-ben fordulat történik: önálló lapot alapít, a *Vadász és Versenylapot*, s ezzel a novellaírást s a publicisztikát is abbahagyja. Ennek magyarázata azonban – úgy tűnik – az irodalomtörténet keretei közt nem adható meg. A megoldáshoz Paulovics megfigyelése vezethet, aki szerint Bérczynek hivatása „hazafiú”²⁶ volt, azaz nem annyira „írói, költői” természetű. S mint Kulcsár is észrevételezi Bérczy naplójának 1848. febr. 12-i bejegyzése alapján, már Széchenyi melletti szolgálata alatt is azt mérlegelte, hogy vajon ezzel, vagy inkább az irodalommal használhatna-e jobban.²⁷ Most az inga a legnagyobb magyar szellemi örökségének továbbvitele irányába lendült ki. A lóverseny éppen ebbe a körbe tartozott.

Az első cikket a *Versenylap*ba maga Eötvös József írta. A lap igen népszerű lett az arisztokrácia körében.²⁸ Balogh utal Bérczy döntésében apósának hatására is: „Apósával s annak baráti körével való állandó együttléte viszont bővítette ismereteit,

szélesbítette látókörét a természet jelenségei iránt. Ennek, mint a *Vadász és Verseny-lap* szerkesztője, jó hasznát vette.²⁹ 1860-ban jelenik meg *Vadászműszótára*, amelybe a használatban lévő német szavakat és azok magyar fordításait gyűjtötte össze. Az előszóban sajnálattal állapítja meg, hogy a régi magyar vadásznyelv kihalt, holott a vadászat a magyarság ősi foglalkozása volt, nyilván saját kifejezésekkel. A megváltozott helyzetben „vasszorgalommal magáévá tette az angol nyelvnek e tárgyra vonatkozó mű kifejezéseit, mű nyelvét.”³⁰

Bérczynek kifejezetten imponált apósa lelkesedése saját szakterülete iránt. Egyszer így nyilatkozott Nendtvich Károlynak: „Nem ismerek szerencsésebb embert ipamnál: ő még most is ugyanazon szenvedéllyel fürkészk és búvárkodik, ugyanazon szeretettel viseltetik kedvenc tárgyai iránt, mint azt csak egy 24 éves fiatalember teheti.”³¹ Ez a természettudományos lelkesedés őt is magával ragadhatta. 1865-ben jelenik meg *Méneskönyve*, amely igazi természettudományos mű.

Az irodalmi közélet Bérczyt minden irányváltása ellenére változatlanul a magáénak tartja: 1859-ben a MTA levelező tagjává választja.³² 1860. november 16-án tartja akadémiai székhelyét *Az irodalmi humorról*. Említi ebben már az *Anyegint* is. Az a bizonyos inga most tehát visszalendül. Amikor 1862-ben a Kisfaludy Társaság tagja lesz,³³ székhelyén bemutatja az első énekét is belőle.³⁴ Oroszul tanul ugyanolyan szorgalommal, mint korábban angolul.

Tagja lesz a MTA drámaíró bizottságának. 1863-mal kezdődően, néhány éven át, egy régi iktatókönyv üres lapjaira ma már azonosíthatatlan magyar szerzők színdarabjairól ír rövid ismertetéseket, kritikákat.³⁵ „Nyugodt, átgondolt kritikus volt. Mindig abból a magasabb szempontból fogta föl a kritika föladatát, mely javítani, felvilágosítani törekszik, de nem visel irtóháborút a hibák ellen. S ő javított is mindig, szeretettel, jóakarattal.”³⁶

Az *Anyegin* tekinthető életműve szintézisének, kicsit úgy, mint *Az ember tragédiája* Madách Imréének.

Nem véletlen, hogy ő mondta el, a jóbarát, Madách emlékbeszédét, amely minden Madách-interpetációnak kiinduló pontja lehet: „Maga mondá nekem egy ízben féltréfásan: »Anyámnak köszönheti Éva, hogy kirivóbb színekben nem állítottam elő!« 'S valjon nem e befolyásnak tulajdonítható e az ihlet ama szerencsés sugara, mely a pessimismus nyers kifejezéséül készülő művet a' kiengesztelődés fényével árasztotta el, midőn költőnknek azt sugallá, hogy az egészet a' Lucifer karján haladó Ádám álomképleteiként tüntesse fel, melyeket a' rossz szellem az első ember előtt megrontása, kétségbevitése 's benne egész nemének megsemmisítése végett tár fel (...) 's ha addig azt hívők, hogy kárhuzatos bűnbarlangban tévelygünk, a' sötétségen átvillanó sugár fényárt ömleszt a' képre, 's mutatja, hogy Isten szép földén állunk, hol a' folytonos küzdés közt a' jótól el nem szakadhat az ember a' nélkül, hogy a' gonosz martalékául ne essék.”³⁷

Jegyzetek

- 1 Paulovics, 12.
- 2 Arany, 12.
- 3 Paulovics, 72.
- 4 P. Szathmáry, 329.
- 5 Kerényi, 671.

- 6 Madácsy, 1984, 208.
- 7 Kerényi, 673–674.
- 8 Kerényi, 682.
- 9 P. Szathmáry, 328.
- 10 Keglevich.
- 11 *Emlékkönyv*, 1846. NTM 83.11.335.
- 12 *Naplótöredékek*, 1847/48. NTM 83.11.334.
- 13 *Frivaldszky Matildnak menyegzője napján*. NTM 83.11.353 és 83.11.335, 217–218.
- 14 *Bücsú Hajnalostól*. NTM 83.11.357 és 83.11.335, 223–226.
- 15 Balogh, 1941, 303.
- 16 *Frivaldszky Szeráfnak*. NTM 83.11.353 és 83.11.335, 219. November 9-én volt a születésnapja.
- 17 *Zálog váltás*. NTM 83.11.353 és 83.11.335, 220.
- 18 NTM 83.11.383; Közli: Kozocsa 125–126.
- 19 *Napló*. NTM 83.11.362; Részközlés: Balogh, 1935, amelynek kézírata: MTA Ms 10.264/ü.
- 20 Eredeti katonai bírósági irat: OSZK: Fond 224/7/3.
- 21 *Frivaldszky-lak tornyán*. NTM 83.11.355.
- 22 Balogh, 1941, 307.; Jókai 1855.
- 23 OSZK: Fond 224/14.
- 24 Balogh, 1941, 307.; Jókai 1855.
- 25 Balogh, 1941, 302–303.
- 26 Paulovics, 3.
- 27 Kulcsár, 76.
- 28 Paulovics, 51–55.
- 29 Balogh, 1941, 302–303.
- 30 Keglevich.
- 31 Balogh, 1941, 298.
- 32 Oklevél. NTM 83.11.363.
- 33 Oklevél. NTM 83.11.364.
- 34 Kulcsár, 77.
- 35 Színdarab ismertetések. NTM 83.11.344.
- 36 Paulovics, 64–65.
- 37 Madácsy, 2001, 42.

Hivatkozások

MTA Könyvtár Kézirattár (MTA).

Nógrádi Történeli Múzeum (NTM).

Országos Széchényi Könyvtár (OSZK).

Arany László: *Bérczy Károly emlékezete*. 1876. MTA.

Balogh Károly: *Bérczy Károly ismeretlen naplója*. *Nyugat*, 1935/3, 214–222.

Balogh Károly: *Bérczy Károly életéből*. *Budapesti Szemle*, 1941. október, 294–310.

Bérczy Károly: *Madách Imre emlékezete VIII. Madách Szimpózium*, 2001, 26–46.

Jókai Mór: *A budai Svábhegy*. *Vasárnapi Újság*, 1855. szept. 9.

Keglevich: *Bérczy Károly*. *Vadász és Versenylap*, 1867. dec. 20. 558.

Kerényi Ferenc: *Bérczy Károly írói hagyatéka*. *Irodalomtörténet*, 1971, 668–682.

Kozocsa Sándor (szerk.): *A szabadságért mindhalálig! – Művelt Nép*, 1952.

Kulcsár Ildikó: *Bérczy Károly hagyatéka Salgótarjánban*. *Palócföld*, 1971/1, 75.

- Madácsy Piroska: *Madách Imre és Bérczy Károly. Irodalomtörténeti Közlemények*, 1984/3, 204–209.
- Madácsy Piroska: *Újabb adalékok Bérczyről és Madáchról. VIII. Madách Szimpózium*, 2001, 15–25.
- P. Szathmáry Károly: *Bérczy Károly. A magyar irodalom története. IV. 1849-től 1905-ig*. 1965, 327–329.

Függelék

Bérczy Károly kiadatlan versei

Frivaldszky Matildnak menyegzője napján

Június 5-én. 1848.

Mért e napon e méla könny szemedben
Holott szívednek idegen a bú?
Megfejtí azt szavaknál ékebben
Fürtidben a' menyasszony koszorú –
Zöld és fehér levélből összefonva
Egy új élet előbeszéde az;
Miként a' fák fehér virágú lombja
Jő hírnökül: hogy itt az új tavasz.

'S ha e tavaszba majd belépsz, feltárva
Leend egy ismeretlen új világ:
Mint annak nő meg távol láthatáron
Ki völgy öléből, hegytetőre hág, –
Fenn a' hegyen kezet nyújt vőlegényed,
Lenn sok szeretted búcsú szava zeng,
Fel hogy ha nézsz, szivedbe öröm éled
'S a' visszanéző szemben könny mereng.

A' hegyre fel! itt élted boldogsága,
Ott pályád, ott az ismeretlen hon!
Legyen számodra annak csak virága
Áldás kísérjen minden útadon.
'S ha férjed karján 's keblén feltaláltad
A' boldogságot, üdved, édened:
Lelkünk mélyébe az öröm megárad
Mert meglelé szived, mit érdemelt.

Búcsú Hajnalostól

November 1848.

... le deuil de la nature
Convient à la douleur et plait à mes regard.
Lamartine.

Istenvéled erdők suttogó magánya,
Felpirosló lombok, hullatag levelek!
Eljöttem még egyszer, talán utoljára,
Ki tudja, nem hullok én is le veletek?

Istenvéled völgyek hűvösárnyú keble!
Hol emlékeimmal annyit elbeszéltem,
És a' kék magasba hosszan felmerengve
Múlt jelen 's jövőnek álmodozva éltem.

Istenvéled szép hegy! ti ismert ösvények
Iszalagos tölgyek rezgő árnyékában,
Hol rigódal kísért és víg madarének
Ha fel a tetőre vitt bolyongó lábam.

Sokszor álltam én itt ünnepélyes csendben
Én 's az áldozó nap utolsó sugára,
Mely a' méla holdtól búcsúzása közben
Aranyos fényt hinte a' hegyek ormára.

Hegyek ormairól a' szem messze lát el,
Hegy-orum magánya zaj-ábrándok hona,
Honnan messze szállnak, mint a rózsafelleg,
Mondani ki tudná, honnan, merre, hova?

Mondani tudnám e hova gondolkodtam?
Túlszárnyalva eszmém a földi határt is,
Lelkem kép-érzet volt egy szép szellemhonban
Arczamon a könnyű édes is volt fájt is.

Leborultam ilykor hő imát rebegve
Névtelen érzésim kép vegyületébe,
Hő imát éretted szívem szent szerelme,
'S felvirulásodért hazám földe, népe!

Eljöttem még egyszer, nincs többé rigódal,
A' sápadt naptányért őszi köd takarja,
Kóró lett a' virág, a' természet elhal,
Temetési gyászhang: észak vad viharja.

Felcsörög a haraszt mintha panasználna
A' rideg tél dúló zsarnoksága ellen, –
Mintha e hang hazám sóhajtása volna,
Hogy dús földén pusztít, rombol az ellen.

'S én a láthatárba búsan kimeredvén
Szorongó kebellem némán eltűnődöm,
Eltűnődöm a' sors változó kegyelmén –
'S harci lángban égő szép hazám, jövődön.

Balviszályok átka ezredévig űze,
Régen vár remélt és szenved árva népünk, –
Ha e csaták lángja a tisztító tűz e
Melytől boldog honba szebb jövőbe lépünk?

Vagy békódat é hon tán örökre hordod
'S tűrnöd kell ha kebled zsarnokok kifosztják?
És megosztjuk égbe felkiáltó sorsod
Mégfeszített Krisztus árva Lengyelország?

Lelkem ily aggályok ostromozzák, tépik,
Kettős beteg vagyok a' beteg hazában,
Vágyam véled élni utolsó csepp vérig,
'S halni ha kell véled egy perczel korábban.

Élsz e halsz e hazám? haljak e vagy éljek?
Nem tudom magamnak mily jövőt ohajtsak,
A' tarolt vidékbe szemmeredve nézek
'S arczámon a' könnycsepp nem édes már – fáj csak.

Frivaldszky Szeráfnak

November 10. 1848.

Álmaidban szép az élet
Ébren szépek álmaid.
Ifjúságod rózsabimbó
Játszi lepkék vágyaid;

Teljesüljön élted álma
'S az mit ébren álmodol:
'S örökös lesz boldogságod
'S ajkaidon a' mosoly.

Zálog váltás

Árámnak. Karácson-iünnepén 1848.

Mit szende kék szemed
Sugára elfoglalt
Bírsz tőlem hő szívet
És egy csomócska dalt.
A kis csomó dalért
Ohajtott váltságbért
E tíz sorban veszed:
De szívem válthatlan
Üdvöm, hogy nálad van
‘S örökre a tied.

Frivaldszky-lak tornyán

Hajnalos-hegyen. Február 28. 1850.

Délczeg ifjúként tekint e bájlak
Kedvesére a’ szép völgybe le.
És a’ völgynek a’ szerelmes lánynak
Felhullámszik hozzá kebele.
Ífjúdád szerelmük nincs kivallva
Erre szót még nem találtak
‘S mint az első érzet bűv-hatalma
Néma a’ völgy, néma még a’ lak.

Ámde lenge szárnyán a’ szellőnek
A’ tavasz jó vidám nász gyanánt,
Új ruhát hoz ő a’ völgymezőnek
Ave zenészül: rigót, csattogányt –
‘S ha e lak meglátja ibolyáit
Szótlán ajkán megzendül a szó
‘S akkor a’ lak, völgy és minden ág itt
Dal ‘s örömtől lesz visszhangozó.

Jöjj tavasz, jöjj enyhe szelleteddel
Jöjj szelídebb napok mosolya!
‘S együtt jönnek tiszta kék egeddal:
Kék szemű lány és kék ibolya –
Népesíts be velük termet, völgyet,
Vígán zengjen a nász-ünnepély!
És te bájlak! bírva ékes tölgyed
Háborítlan boldogságnak élj!

SZÁSZI ZOLTÁN

Mariska hazanéz

Ki látott már fényes pünkösdi idején szomorkodót? Pedig van. Mariska, a szklabonyai temető harmadik sorában, süttöi halvány márvány alatt nyugvó Mikszáth Mariska az. Mariska hazanéz. A régi, egykoron zsúpfödeles, mára piros cseréptetős, kis karcsú oszlopokon az udvar felé támaszkodó ámbituson muskátlit nevelő kúria felé nézdegél, hogy ugyan mi újság járja otthon, miféle vendég érkezett éppen?

Mariska hazanéz, látja, hogy ő, aki édesanyjának legnagyobb öröme volt, s meghalt életének 17. évében, 1867. június 11-én (édes istenem, ugyan mi érhetett egy tizenhét éves leányt, hogy virágkorában a sírba borult?) békét kívántak hamvaira. Abban az évben az ő kedves Kálmán bátyja – akit ekkor még nem ismert sem Nógrád, sem pedig Magyarország olvasóközönsége – éppen a huszadik esztendejét töltötte be. Ma a homlokzaton emléktábla tanúskodik róla, hogy a kedves fiútestvér, a nagy író 1852 és 1872 között ebben a kis kúriában töltötte ifjúkorát.

Mariska hazanéz, és mesélni támad kedve a régi szép időről. Meséje a süttöi márvány sírkő tövében a borzolgató északi szél hajlítását könnyen viselő kenyérke virágról szól, vagy az udvar szegletiben a bokrok alatt ezüsthálókat szövögető álmos pókokról, a gyerekhadról, arról a mindig csivitelő aprónépről, amely hol tótul, hol magyarul énekelve, libát, bárányt, borjút terelgetve, hempergődzve és bolondozva ment le az út mentén Zsély felé, az urbáriátusi rétekre legeltetni.

A holtak fölé állítatott büszke köveken, betonkeretekbe foglalt lapokon ma már bizony alig van magyarul írott név, a szklabonyai lutheránus, jámbor hűvek mennybeszállását segítő ige. Mariska neki kedves és ismert magyar szót alig-alig hall szállni, ha meg is csendül olyan, akkor az csak általában olyankor, mikor a neves bátyjára emlékezők megállnak a kúria előtt, és oda rögvest való bebocsáttatást kérnek. Mariska hazanéz, s látja, bizony talán még Szent Péter esernyője se tudna már itt csodát tenni, ha kitennék valamelyik napon hagyott csecsszopó védelmére, csúful az is megeshetne, hogy félretaposnák azt az ernyőt, vagy ellopná valaki. Nem szükségből, hanem csak úgy, gonoszszágból.

Mariska tudja, a nagy székesfővárosban, a hallgatag Duna csillogását figyelő bérkaszárnyák, tiüklő autómobilok egyikében, ott, alig száz kilométernyire az ő végső nyughelyétől, egy taxisofőr is bejelentkezik még néha a telefonba Mikszáth Kálmán néven.

Mert él az élet, mert a kitörő tavaszok még a makacsul a sírkövekre tapadó mohákat is virágzásra készítetik. Kálmán bátyja idén éppen száz éve, hogy elköltözött a nagy csendességbe, ahol minden móka, játék és kacagás, érzés és íz, illat és tapintás, ének és ima libegő felhővé változott, ahonnan haza lehet nézni, figyelni, mi is történik a kis kúriában, kik is érkeztek éppen megtekinteni a mindig tavaszias hangulatú kis házat. Mindég van virág, koszorú az ő süttöi márványból faragott mives sírkövén is, meg mécses is pilákol olykor a nagy síri sötétség felett.

Mariska a végtelen múltáson csalókat mosolyog, s arra gondol, mit is hozhat, milyen híreket sodorhat onnan, észak felől, a Balassiak ősi fészke, Kékkő felől a megint lecsapó hűvös fuvallat. Talán megint kifundáltak valami okos huncutságot az atyafiak...

Mix? Hát!

Csak belecsavarog néha Görbeországba a kíváncsi utazó, s ha már egyszer csavarog, hát nyitott szemmel, jó szót hallani vágyó füllel figyelget szanaszét. S hol más-hol is lehetne a leges- de legeslegjobban megismerkedni a jó palócok jelenkori szokásaival, búbanatukkal, vígságuk okaival, ha nem a jó emlékezetű falusi korcsmában?

Palócföldnek a peremén (már most ne várja el tőlem a kegyes olvasó, hogy pontosan megmondjam a falu nevét, én oda akkor többet lábamat se tehetem be, mert még véletlen elnászpángolnak szavam járásáért, ha nem is sértő, akkor is) minap hordott be az északi szél az egyik Ipoly-menti faluba. Mivel éppen szomszjúhoztam s meg is éheztem, betértem hát a korcsmahivatalba, hol is meleg ételt kínált a cégér.

Igaz-igaz, minden nagyon cicoma, minden nagyon szép, meg minden nagyon jó volt, akár mindennel meg is lehettem volna elégedve, de amilyen morcos és morgós, meg igényes vagyok, mindig találok hibát. A színmagyar falucskában lévő csárdában bizony nem magyarul volt a kínálat. El nem veszhet, éhen nem pusztulhat garabonciások unokája, hát gondoltam, kérdezek. Mikor a csinosnak még éppen mondható, de fiataknak már nem, kiszolgáló leányasszonyt megkérdeztem ízes szóval, mit is tudna nekem éhségemre kínálni, bizony pironkodva vallotta be, hogy ő ugyan nekem fel is olvassa a maga nyelvén az étkek nevét a drága műbörbe bekötött étkeklapról, de már ne várjam én azt el tőle, hogy magyarul is megmondja, mi mi-csoda, vagy netán, hogy miből készült, s már azt meg végképp ne várjam, hogyan?!

Gondoltam, elvek miatt éhen csak nem maradhatok, s mivel magam is némi, egészen pontosan egynegyedrésnyi tót vért csergedeztetek ereimben, mely más-negyedrész német, harmadnegyedrészt ki tudja milyen fajta, negyedik negyedrészt meg magyar őseim vérével elegyedik igencsak békésen, hát megkegyelmeztem, s úgy döntöttem, az étlapon szereplő hús mix kerül rendelésre.

– Aztán mondja kedves, jó az a hús mix? – Hát! – szólott a válasz. S elballagott a konyha felé a csinosnak még éppen mondható, de fiataknak már nem, kiszolgáló leányasszony. Ekkor hirtelen és gyors beszélgetésünkből egy tikk-takk szókapcsolat kezdett ketyegni a fejemben. Mix – hát, mix – hát! Nini, hát ez teljesen úgy hangzik, mintha azt mondanám, Mikszáth! S mikor ez a tikktakkoló szó már egészen végigketyegte bennem azt az örömet, hogy énnekem itt, Görbeországban, annak is a peremén, éhségem miatt éppen ide kellett betérnem, hogy ez így megvilágosodjon bennem, azt gondoltam, az a békés tekintetű bácsi, akinek olyan szép kackiás bajusza van, meg úgy tud mosolyogni erre a szigorú világra, ez a jó Mikszáth bácsi, ez bizony megtréfált itt most engem. De milyen jó is az, hogy megtréfált! Előhozta hát egy makrapipa elfüstölésére éppen alkalmas idő után a csinosnak még éppen

mondható, de fiatalának már nem, kiszolgáló leányasszony az én megrendelt mix húsomat. Mondhatni – mivel semmit se vártam –, hát igen kellemesen meglepődtem a mixen. Volt abban ilyen is, meg olyan is, de legfőképpen sertéshús, kis darab rántva, diója pecsenyének, szűzerméje kolbászhússal töltve. Hozzá pityóka, saláta, paradicsomkarikák, szép zöld póré, na meg el ne felejtsem a petrezselyem zöldjét, amivel végig megszórták a tányérom peremét. Mix – hát, mix – hát! Jó biz az, ha az embernek nagy éhségében, nagy útonlevésekor, az ő kicsi karosszékétől igencsak messze, az idegen csárdában Mikszáth Kálmán bácsi hozza meg a jó kedvet, az étvágyat, az emlékezés tehetségét. Isten áldja meg érte, haló porában is!

Azok a békebeli sertéssültek!

Bizony, hol van ma már olyan becsülete a magyar írónak, mint volt a hímes pillangószárnyon, az elrévedő nagy múltba repdesett aranykorban?! Amikor a magyar írókat még megünnepelték, amikor országos csinnadrattával, nagy traktákkal, bruderivásokkal, az asztalfőnél üldögélő nagy emberre való vég nélküli koccintgatásokkal éltették a tollforgatót, a mesemondás mesterét!

Elmúlt már az, elvitte a Kékkő felől a Kürtös patak völgyébe még nyár közepén is akármikor berobogó zimankós szél. Elfelejtődött, ahogy beborította már azt a kis halmos, fekete márványoszlopot borostyánnal a Kerepesi úton a mindenek felett való természet, amelyik alatt az író pihengél két fiával. Elaltatta a régi nagy kedvet már réges-régen a holdat ugató kutyákhoz hasonlatos hangú politizálás.

Pedig micsoda sertéssültek pironkodtak még akkoriban az asztalon, mikor is a legnagyobb palócot hívták lakomázni végig a nagy, kincses országban, Nógrád girbe-gurba dombjain, meg a karcsú kis Ipoly kanyarulatában meghúzódó Balassagyarmat megyeházájától indulva, Buda s Pest cigányprimásos kávéházain, szivarfüstös szerkesztőségein át, le egészen a ringató Tisza partján az árvízről ódzkodó Szegedig!

Micsoda pazar lakomáknak adták oda magukat a zsenge libák, saját zsírjukba fullasztott gyenge májacskáikkal! Lakomák, hol is az asztalokon a felhordott porcelán tálakban aranytallér zsírfoltú húslevesek szívébe csillogtak bele a százkarú gyertyatartók pislákoló fényei. Hol az az idő, amikor csak úgy, fog alá való bekezdésnek feltett sonkák halmán, hó gyanánt frissen reszelt tormát halmozott a szakács, hogy a levesek, sülték, mártások és körethegek után végül is – a kihagyhatatlan, lucskos, tejföllel megbólintott töltött káposzta megkóstolását ki nem hagyva – csörögefánk puha fehér tésztája, csokoládétorták csíkos cikkjei, meg az elmaradhatatlan feketekávé illata koronázzák együtt a nagy író nagy ünneplését. Micsoda idők voltak, micsoda hősökkel, micsoda evésekkel!

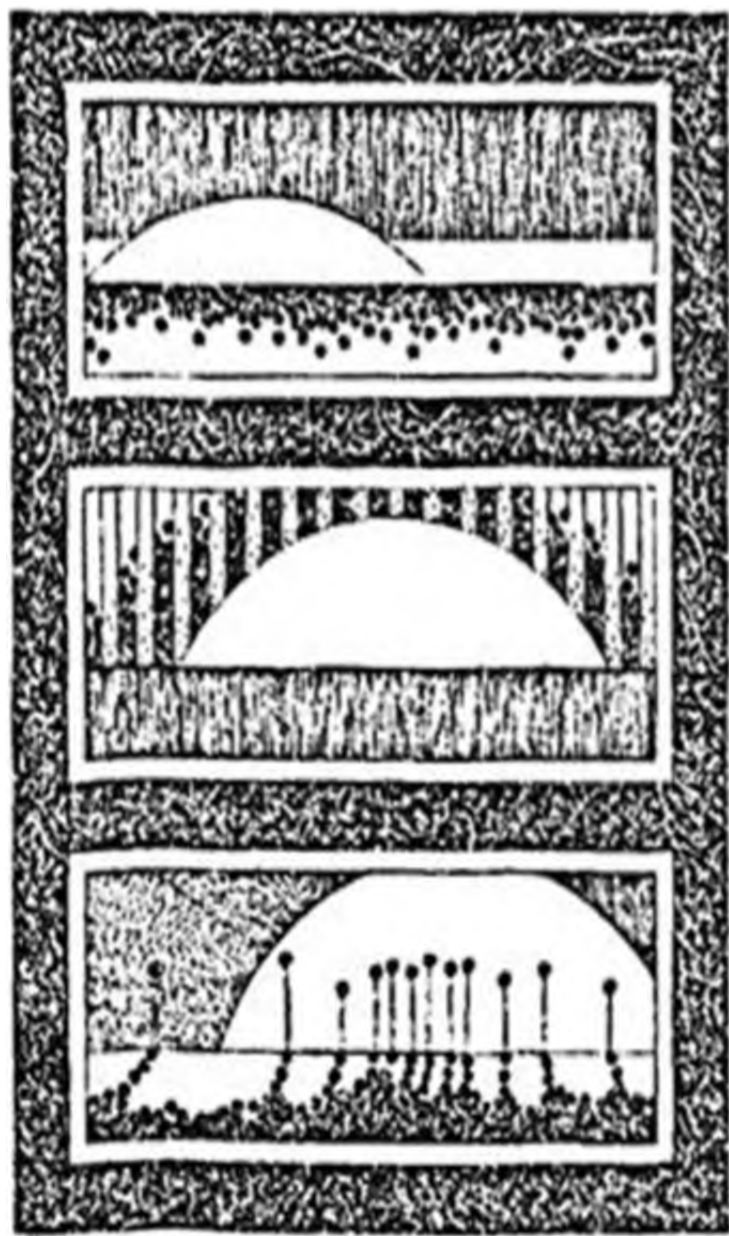
Mi – akik ma csak valamiféle száraz pogácsát morzsolgatunk, meg ki tudja honnan idehozott, szőlőtökét soha nem látott, a bor nevet meg sem érdemlő italokat ímmel-ámmal fogyasztgatunk mindenféle ünneplésekkor, mikor is valamelyik író barátunkat (vagy éppen, ne adj isten, no, hát ellenségünket) köszöntik – mi már azt sem tudjuk, milyen is az igazi mulatság.

Bizony mondom, a béke hibádzik belőlünk, a jókedv, az istennek áldását fogadni való készség! Tudása annak, mikor kezdődik a kálvinista, no meg a lutheránus böjt, ami tudvalevőleg akkor lép érvénybe, amikor a kamrában elfogy a disznótoros! Nem kvaterkázunk mi már, nem gyűjtjük meg kényelmes karszékben a jó száraz fát pattogató kandalló mellett a hosszú szárú tajtékipipát, amibe a jóféle, finánc sose látta szűzdohányt magunk vágunk a barnára érett dohányvágó deszkán, amelyik mindig a kiskamra ajtajába van akasztva, mert pipás vendég is járhat, s milyen jó is az, ha érkezik!

Hanem baj az, hogy a nagy loholásban még a kalapunkat se emeljük meg a másoknak megpillantásakor, nem sietünk oda egy-egy régen látott atyafinak köszöntésére, amikor az útja során betér a villogó-csillogó kávéházba. Nem olvasunk újságot se, miként beszélgetni is csak kevéskét beszélgetünk. Kiváltképpen meg nem eszünk már olyan jókat, mint aminőket Mikszáth Kálmán urambátyánk ehetett. Igaz, igaz, már mikor gyötörte őt a baj, akkor nem lett volna szabad oly mértéktelen módon csatába mennie a sertéssültek, borjúfrikandók, töltött káposzták, palacsinták, libamájak, dobostorták meg csörögefánkok alattomos, elébb megadó, de végül orvul hátbatámadó seregével.

Nem kellett volna, de hát, ha így van ez megírva, hogy ott, abban a jóízű csatában áldozva végül a bőségnek, a megrendült egészség elparancsolja a lelket a testből, akkor, ahogy lenni kell, legyen hát úgy! Ha úgy mondjuk, szép kort megélt, ha így mondjuk, ma még fiatalon halna, alig 63 évesen.

Negyven évig írt. Lankadatlan. Híven az ő palócaihoz. Megívva a csatát egész Magyarország kissé későn érkező, értékelésben is hiányos, de azért csak sírig tartó lelkes, vendéglátó és traktáló szeretetével, s elesve, mint egy trójai hős, az ünneplő országjárásban megfárasztva. Megmaradva joviális mosolyú, kackiás bajuszú, mosolygós, szép öregemberként a mindenkori emlékezetben. Mikszáth Kálmán.

Mikszáth Kálmán

SUHAI PÁL

Egy kis Mikszáth-filológia

Levél Praznovszky Mihálynak

Nem tudom, eszedbe jutott-e már valamikor (s bárkinek is), hogy egy Mikszáth-verskiadásba talán nem csupán a korai versek (Rejtő István vagy Petrolay Margit által kutatott) nyilvánvaló példáit kellene besorolni, hanem az elbeszélések-regények versbetéteit is. Itt a próza ritmizálásának nem azon közismert eseteire gondolok elsősorban, amelyeket a tankönyvek is említeni és elemezni szoktak, méltán, mint pl. a *Szegény Gélyi János lovai* vagy a *Hova lett Gál Magda?* esetében („– Irgalom, segítség! Ó, tartsd azt a gyepelőt! – sikolt fel Vér Klári. – Itt a hegyszakadék, jaj, ott is egy örvény!...”, illetve: „Hogy alatt repültek, sok apró madárnak lett a temetője... temetőnél rosszabb sok bodoki lánynak”). Bár talán e példák is megérnének egy külön misét, itt most mégis a versbeszéd azon válfajára szeretném a figyelmet terelni, amelyben a művek elbeszélője, illetve ilyen vagy olyan szereplője maga is kommentálja a versformálás tényét, ebből következően pedig az idézet az elbeszélésben vagy a regényben tipográfiailag is versként jelenik meg.

Ezek némelyikének eredetét a Krk. (a kritikai kiadás) egyes kötetei tárgyi magyarázatokkal is ellátták, mint pl. *A vén gazember* alábbi dalbetétjéről szólván:

Tudod-e drága nagyapám,
Hová adtál?
Véres rózsák ahol teremnek,
Rózsának szántál.

Tudod-e drága nagyapám,
Mi az ebédem?
Pecsenyém lóbul,
Italom hóbul,
Ez az ebédem.

Tudod-e drága nagyapám,
Milyen az ágyam?
Jéghideg kövön
Egy durva köpeny,
Ez az én ágyam.

A 17. kötet tárgyi magyarázatai között e versről a következőket olvasom: „A *Szent Péter esernyőjében* [...] az ének szerelmesdal-változatát [...] mint »melankolikus tót dalt« közölte Mikszáth. [...] Szlovák népdalfordítások számos más művében is előfordulnak“. Ez így teljesen korrekt, de vajon kitől származnak ezek a „szlovák népdalfordítások“? Az eddigi sejtések és sejtetések szerint Mikszáthtól.

A fenti idézet eredeti változatáról ezt határozottan állíthatjuk is: *Párizs alatt* címmel a *Vasárnapi Ujság* 1871. február 19-i száma közölte (mint a „tót népköltészet” „legújabb keletű termékét”, melyet „tót eredetiből fordítva [...] Mikszáth Kálmán úr küldött be lapunk számára”). Jó másfél évtizeddel később viszont ugyanez az úr, immár híres író, a *Pesti Hírlap* szerkesztőségének „összes tagjaihoz” címzett, tehát nagyon is nyomatékos levelében jelentette ki, hogy ő nem „tót”, s nem is tud „tótul”. Soha nem is tudott, még tarokkozás közben sem – „akármilyen veszedelemben is volt a pagátom”. Ilyen nyomós érv előtt meg kell hajolnunk. És mégis ő fordította a verset (s regényei-elbeszélései nem egy betétdarabját)? Vagy írta? Egyelőre a Krk. korábbi köteteinek nagyvonalú „megajánlása” ellenére sem adhatunk e kérdésre megnyugtató választ („csak azt tudjuk, hogy nem tudjuk”). Talán a Mikszáth-versek mindeddig halogatott összkiadása megoldja majd e filológiai rejtélyt. Addig is kijelenthetjük azonban: akár tudott Mikszáth „tótul”, akár nem – tudott „költőiül”. Ezért szerepelhetnek műveiben (hogy Téged is idézzelek, kedves Mesterm) „számolatlanul lírabetétek”.

Még egy esetet említek. A *Különös házasságban* diáktrefaként szerepel a *Marseillaise* szövegének halandzsza-változata (a cenzúra kijátszásának furfangos példájaként). E „zagyvalékról” a mű elbeszélője állapítja meg, hogy „az összehalászott szavak valóban nemcsak a dallamhoz simulnak jól, hanem az eredeti francia szöveget is utánozzák” – nyilván hangzásban, de ezt már én teszem hozzá. Ha pedig idézem e versbetét részletét, és mindjárt melléje teszem Weöres Sándor egy rögtönzését (ez utóbbi kézírata az én tulajdonomban van), nyilvánvaló hasonlóságra bukkanunk itt is – a „semmilyen nyelvű, modern lettrista vakszöveg” logikájára (az előbbi meghatározás is Weörestől származik). Nézzük először Mikszáthot:

Gyúrótábla, rézfazék,
 Rántó lábas, vasreszelő
 – Frau Mutter! Frau Mutter!
 A kávé,
 Krampampuli, limonádé,
 Puncs, friss virsli,
 Rántás, mártás, jó eledel.
 – Véber Kádi, Matilde!
 Jáger Lizi, tous le trois!
 – Matilde!
 Patront ás
 Aridone Simonide,
 Brixit Mátyás,
 Setzgetz Vencel,
 Amzát húzta
 Drei Matador...

S mindjárt Weöres is melléje (más ritmusban ugyan, de mintha csak folytatása lenne):

sóher benci
kauffmann berci
schlagnicht pikki
trágár jancsi meg
flangál pancsi
koszlott pincsi de
húzdmeg tercsi
s ideoda karcsi
hétrét manci
marhula marcsa
tigris mancsa
fekete a kecske
tyukszemlencse

Nem kell kételkednünk, Weöres nyilván olvasta a *Különös házasságot*, de hogy közvetlen hatásról lenne itt szó, azt éppen az ő esetében kizárhatjuk – rá mindenki hatott (vagy ő hatott mindenkire!).

Ami pedig mindebből Mikszáthra, a Mikszáth-filológiára és ebben az esetben, különösen a Mikszáth-verskiadásra vagy -kiadásokra következményként vonatkozik, az csupán ennyi: *Mikszáthban a tudományos közvélekedéssel szemben a tanulók és a pályakezdés után sem hallgatott el a „költő”, sőt, ekkor támadt fel igazán. Prózájában. Ebben élt tovább. Nem tematikusan-motivikusan csupán, ahogy egyesek érteni vélik, hanem önmagára találva, megerősödve, tulajdonságaiban kibontakozva, egy sokszálú epika egyik szolamként. Összetevőjeként annak a modern elbeszélői hangnak, amelyet az újabb elemzések az író legsajátabb tulajdonságaként emlegetnek, s amelynek révén „végig a »glissandónak«, az egyik hangról, az egyik szólamról a másikra való átcsúszásnak a stíláriis közegében érezzük magunkat”.* Talán nem kell bizonygatnom, hogy mennyire egyetértek Csűrös Miklós utóbb idézett, Mikszáth elbeszélői hangját általában jellemző megállapításával, amelyet itt aktuálisan szeretnék a „költői összetevőre” is vonatkoztatni.

Végül, talán csak hogy befejezhessem ezt a kéréstlen gondolatmenetet, eszembe jut T. S. Eliot is, aki egyik esszéjében, melyet a költői drámáról írt, megkérdőjelezi a molière-i forrásból, Jourdain úr nevetséges kiszólásából táplálkozó közhelyet, mely szerint az emberek „prózában” beszélnek. Nem. Az emberek nem prózában beszélnek (ugyanúgy, ahogy versben sem). A próza a folyó beszéd megköltése, a szépirodalmi (igényű) alkotások sajátossága a köznapok beszédével szemben. E megköltés okán (Eliot állítása, de Mikszáth művészete is tanúság rá) néha egészen közel kerül a vershez, a költészethez (ha nem is a lírához). A jó prózaírók (s természetesen Mikszáth is) vagy maguk is költők, vagy költők rokonai.

Mikszáth Kálmán esete a dzsentrivel

Tanulmányomban szeretném bemutatni a dzsentribrázolás sajátosan mikszáthi jellegzetességeit, és annak megjelenési formáit a három legismertebb dzsentr tárgyú alkotása tükrében. (*Beszterce ostroma; A gavallérok; A Noszty fiú esete Tóth Marival.*)

A célom, hogy jól láthatóan körvonalazódjon ennek a társadalmi rétegnek a mentalitása, életformája, világhoz való viszonyulása, jellemei sokszínűsége, valamint meglétének jelentősége a magyar irodalom történetében.

A problémát az okozza, hogy a „dzsentr” mint érték kategória került bele a köztudatba, mélyen átítatva esetleges aktuálpolitikai színezettel, amelytől aztán közhellyé vált, illetve közhellyé törpült értékítéletek kapcsolódtak hozzá. Tarjányi Eszter hangsúlyozza, hogy a dzsentrkérdés a magyar irodalom történetének talán egyik leginkább kitüntetett témája, melyet e kiemelt helyzete miatt „ki kellene ragadni az eddigi beszédmódok közül, és meg kellene tisztítani a ráakódott, vagy erőszakkal ráakott jelentéstartalmaktól, hogy nyitottá váljon az új értelmezések előtt. Ezt a tapogatózást a történelemtudomány már elkezdte, de az irodalomtudományban nehezebben megy végre a paradigmaváltás”¹.

Ehhez a folyamathoz szeretnék hozzájárulni írásommal, és rámutatni, hogy a dzsentrkérdés újragondolása jelenkori irodalmunkban elengedhetetlenül fontos, aktuális probléma.

Mikszáth és a dzsentr

A kiegyezés utáni évtizedek újabb akadály elé állították az átalakulóban lévő társadalmat, és gyökeresen megváltoztatták a közfelfogást. A hetvenes, nyolcvanas években a nagyobb földbirtokkal rendelkező középnemesi családok egyre súlyosabb anyagi körülmények közé kerültek, életmódjukon viszont nem voltak hajlandóak változtatni, s bár egyre rosszabb gazdasági helyzetbe kerültek, nem voltak hajlandóak idomulni a polgárosodó, kapitalizáló körülményekhez. Azért vált olyan súlyos problémává ennek a rétegnek a sorsa, mert „a politikában betöltött szerepe szerint épp a nemesi középosztály volt, mely elkezdte a liberális átalakulásért folyó harcot. Az alapvető ellentmondás abban áll, hogy amíg a kapitalizálódás új osztályt juttat hatalomra, addig új uralkodó osztály nem alakul ki. Amíg az állami vezető tisztségeket a dzsentr töltötték be, addig kicsúszott alóluk a gazdasági hatalom, mely már a kapitalizmus fő értékmérőjévé vált”².

1867-től szinte az első világháborúig terjedő időszakot minden problémájával és fonákságával együtt Mikszáth ábrázolja a legnagyobb művészi hitelességgel és életszerűen.³ A dzsentr sorsa így válhatott Mikszáth írásainak egyik leggyakoribb témájává, hiszen eleinte „ebben az osztályban látta a nemzet törzsét, mely ha elvész vele együtt vész el a nemzet is”⁴. „Ez a társadalmi osztály pusztulásra volt ítélt” – tudjuk és mondjuk mindezt közel másfél évszázad távlatából, de ez a 19. század emberének korántsem lehetett ennyire egyértelmű. Mikszáthnak is meg kellett küzdenie azzal a zavarral, amely az egész korszak felfogására jellemző volt. „Általában

nem bántja dzsentrit, kedélyes szatirikus hangja nemcsak ezt a társadalmi réteget teszi felelőssé, hanem rámutat a megváltozott környezet torzító hatásaira is"⁵. Ezzel magyarázhatjuk, hogy amíg *A gavallérok* hangnemére az elnéző megmosolyogtatás a jellemző, addig a „Noszty fiú esetében a dzsentrit már nem védelemre szorulóknak, hanem elpusztíthatatlannak és támadónak látja”⁶.

Voltak, akik kárörömmel nézték, de a többség sajnálkozva tekintett arra az osztályra, mely évszázadokon át a nemzetfenntartó szerepét töltötte be. „Mikszáth belülről, atyafiságos indulattal szemlélte a dzsentrit, hozzátartozónak érezte magát és ebből jogot merített annak bírálataira is. Egy-egy írásában a pusztulás romantikáját emeli ki, nyugodt melankóliával, máskor maga is mulat a dologtalan dzsentri nagyolálásán, legtöbbször viszont éles szatírával mutat rá a hibákra, mint előidézõ okokra. Ezek között az ő ítélete szerint első helyen áll a politika, kártya és a nõ. Mikszáth közvetlen közelségből látta, hogy úsznak el vagyonok és ezzel szemben, hogyan tud egy újfajta típusú üzletember meggazdagodni. Bár a dzsentri is megpróbálkozott kapcsolatot teremteni az üzleti világgal, szorgalom és hozzáértés híján inkább kínos ügyekbe keveredett”⁷. S bár anyagi bázisát elvesztette, de az évszázados úri mentalitása segítségével mindig sikerült megõriznie befolyását és évszázados nimbuszát.

A korabeli társadalomra nagy hatást gyakorolt a dzsentri modora, sajátos becsületkódexe, amely fõként a korszak férfiideálját határozta meg. „Ez az eszmény a civil foglalkozású, de a katonai viselkedési mintát követõ fiatalember, aki jó családból való, elegáns, bátor, lovagias és nagyvonalú. A pénzzel ugyan könnyelmûen bánik, de annál többet ad úri becsületére. Szeret udvarolni, cigányzene mellett mulatozni, és mindig kész az erejét másokkal összemérni. De még a két világháború közötti magyar filmekben is szinte nélkülözhetetlen a »snájdig«, bokacsattogató, dzsentrisen felhúzott könyökkel kezét fogó fiatalember”⁸. Hiszen a polgári réteg mindent megszerzethetett: vagyont, üzleti összeköttetéseket, sajátos státuszt a gazdaságban, de amit sosem tudott elérni, hogy nemesként tekintsenek rá, s hogy pusztán a származásával tiszteletet váltson ki környezetébõl. A polgárság ezt a hiányosságát használta ki a dzsentri, s fordította a maga javára, szórakoztatta magát, s lehetett ez addig, amíg színjátékaival nem okozott visszafordíthatatlan károkat környezetében.

Mikszáth szemlélete is ezen tények függvényében változott, „sajátos demokratizmus fokozatosan fejlõdött ki, abban a mértékben, ahogyan a dzsentri iránti rokonszene – annak viselkedése miatt – csökkent és lassan szatírába hajlott”⁹. Mikszáth a „dzsentri útját nem a Kaffka Margit *Színek és évek* címû regényének a sorok között bujkáló fájdalomával írja le, nem hirdeti a polgári osztályba való beleolvadását sem”¹⁰. Mindezek helyett inkább szórakoztatni kívánta az olvasóközönseget, „nem akart az erkõcsprédikátor szerepében tetszelegni”¹¹, nagyszerúsége abban rejlik, hogy a döntés felelõségét nem vállalja magára, hanem jó író módjára átruházza azt az olvasóra, bízva annak megfelelõ ítélõképességében.

A dzsentri, mint irodalomtörténeti kategória

Már a bevezetõben is érintettem azt a problémát, ami a dzsentri fogalmát jellemzi, mégpedig az, hogy érték kategóriaként került a köztudatba, eleve terhelten a téves beidegzõdésekkel, a hozzá tapadó elavult érvrendszerekkel, ideologizált beszédmódokkal. A téma sajátos helyet foglal el a társadalomtörténetben, s e kiemelt helyzet figyelembe véve megkerülhetetlen, hogy ne foglalkozzunk a téma ezen oldalával is.

Már 1848 előtt is erősen differenciált nemesség jelentős része az ötvenes-hatvanas években elveszítette létalapját. A feudalizmus felszámolásakor hozzávetőleg 130-140 ezer nemesi származású család élt az országban, az 1869-ben készült földbirtok-megoszlási kimutatások adatai azonban azt bizonyítják, hogy a föld csak minden ötödik-hatodik család számára biztosította továbbra is a megélhetést. Az újabb magyar társadalomtörténeti irodalom három fő ismérvet jelöl meg, amelyek alapvetően jellemzik e csoport tagjait: a társadalmi státus, illetve pozíció, az életmód és a mentalitás. Ezekből következően az úri középosztályhoz tartozás leglényegesebb kritériumai: a nemesi cím, a földbirtok vagy valamilyen állami-törvényhatósági hivatal, mindezek hiányában a tisztos polgári vagyon, a diploma vagy legalább az érettségi bizonyítvány, amely már egyéves önkéntesi szolgálatra jogosítja fel, s ezáltal párbajképessé teszi tulajdonosát.¹²

A téma sajátos irodalmi jellege tagadhatatlan: „a magyar irodalomban olyan erős vonulat, regénykorpusz figyelhető meg, amelynek szereplői hagyományosan dzsentrinek tarthatók. A dzsentrizmus elnevezés azonban mára már erős társadalomkritikai állásfoglalást szuggereál, hiszen a dzsentrizmusregények kizárólagos olvasási módjává vált a bíráló megfigyelése, s ennek erőssége alapján történt meg rangsorolásuk, kánonbeli helyük megállapítása”¹³. Ezeket a téves sztereotípiákat erősítik az egyoldalú megközelítésből levont általánosítások, amelyeket kritikus szemmel kell olvasnunk: „Mint a közélet legfeltűnőbb szereplői ők határozták meg a társadalmi ideológia vázát, a közlést és az életmód külső és belső tartalmát. Nacionalizmusuk és antiszemitizmusuk, az ezeréves supremácia gondolata, a haladó eszmék ellenfele lett.”¹⁴ A dzsentrizmus elnevezés, amely a „liberális érában a rendiségre emlékeztető – tehát reakciós felhangú – nemesség fogalmát váltotta fel”, manapság szintűgy rosszízű hangsúllyal párosul.¹⁵

Az egyes művek értelmezésekor ugyan látható a dzsentrizmus értelmezések megkerülése, de „a dzsentrizmus övező, makacsul hagyományozódó, egyre inkább egyoldalúnak és hamisnak látszó értékrendszer átfogó felszámolása még nem történt meg. Nem szabad, hogy a dzsentrizmus továbbra is úgy éljen a köztudatban, mint a nemzet testének kóros elváltozása, s ezt a tudatot az irodalomtörténet még tovább erősítse. Nem elég pusztán, társadalomtörténeti illetve irodalomtörténeti szempontból vizsgálni a témát, engedni kellene, hogy az olvasó a saját kritikai érzékére támaszkodva ítélje meg a társadalmi réteg jó és rossz tulajdonságait, s előre közvetített ideológiák ne befolyásolhassák az olvasás élményét. Sajnos mára a dzsentrizmusról szóló értékítéletek a zsigerekbe ivódtak, irodalmi művek olvasataiként evidenciává válhattak. „A hajdani elvek felett eljárt az idő, de hatásuk még nem enyészett el, talán azért is, mert hiányzik a hagyományos beszédmódot felszámoló egyértelmű artikuláció. Nemzedékek oltódtak és oltódnak be a dzsentrizmus elnevezésével, szinte egyetlen kizárólagos olvasásmóddá szegényítve Mikszáth főbb műveinek értelmezését”¹⁶.

Az álcázás művészete

Ahogy az állatvilágban is lépten-nyomon találkozhatunk a létüket féltő, bujdosó, valamilyen álcát felvevő élőlényekkel, addig a 19. század társadalmában sem nélkülözött a mimikrit, mely létének alapelemévé vált, és sokáig a belső romlást, üszkösödést is jótékonyan eltakarta. De az állatvilággal ellentétben, ahol a préda igyekezett menteni a bőrét az ellenség megtévesztésével, a magyar viszonyokban a helyzet épp

fordítottan alakult; hiszen épp a ragadozó volt az, mely egy jól megválasztott jelmez segítségével ejti csapdába áldozatát. A dzsentrí-mimikri olyan természetes velejárója lett a mindennapi életnek, hogy lassan az álcát viselő sem tudta már, melyik az álca és mi a valóság. Sokkal nehezebb dolga volt az átlagembernek, aki ritkán látott át a jól elmaszkírozott valóságon, és gyanútlanul sétált bele a megrendezett színjátékba.

A dzsentrí-nemesi léthez a kezdetektől hozzátartozott egyfajta szertartásos, színházias jelleg, a dzsentrí lecsúszásával, ha a vagyont nem is sikerült megtartani, legalább a külsőségekben igyekeztek a maximumot nyújtani. Ahogyan *A gavallérok*ban is elhangzik: „Mert mi sárosiak nem érünk rá a szegénységünkre gondolni, ahelyett örökké abból tartunk főpróbákat, hogyan csinálnánk, ha gazdagok lennénk. És ha sikerül az előadás, örülünk neki, tapsolunk magunknak, s ha látjuk, hogy valóságnak tartja az idegen, tudjuk abból, hogy hiba nélkül játszottunk.” (Gav. 126: 31–35) A három mű közül leginkább *A gavallérok* vezérmotívuma a leplezés, amelyben a menyegzői multság az elejétől a végéig egy hatalmas színjáték, kitűnő színészi alakításokkal és megfelelő jelmezekkel. De a mű magának a századvégi magyar társadalomnak is a leleplezése, hiszen a keletkezési időpontja a millennium idejére esik, a honfoglalás ezeréves évfordulójára, amely ünnep szinte jelentőségét veszítette, és végül csak a túlfeszített ünneplés, nagyzás és a múlttal való kérkedés maradt, mely célja a korábbi századok szégyenfeltűnése eltakarása lett.¹⁷ A szereplők azt mutatják fel a tettetésben, amivé lenni szeretnének: jómódú, nagyvonalú, pompakedvelő hölgyek és urak, nem pedig lecsúszott, filléres gondokkal küszködő hivatalnokok.¹⁸

A misztikus színpadiasság a mítosz időszerűtlenségébe emeli a történeteket, és ezzel azt szemlélteti, hogy a dolgok a mindennapi események felett játszódnak.¹⁹ A játékhoz szükség van díszletre (négylovas hintó, fejedelmi vacsora, pazar ékszerrek, sok ezret érő kötvények) és jelmezre. „Gubó legyek, ha ez nem az úgynevezett „sárosi-örszem”-nek a szeme, ki arra vigyáz a park szélén, hogy befordul-e a jegenyefák perifériájába vendég, mely etetben bekiáltja a kastély népének „Chlapci do liberiji” (libériába gyerekek), s egy szempillanat alatt finom kiborotvált komornyikká változik az öreg béres, ki még az imént trágyát hordott, s fehér szakácskában és kalapban habot ver az ámbituson, mint kukta a mindenest, aki előbb még fát vágott.” (Gav. 94: 31–37) Ám, hogy a színjáték ne veszítse el minden realitását, és ne támadjon fel az olvasóban/szemlélőben az az érzés, hogy irrealitás, amit olvas (vagy éppen lát), Mikszáth gyakran ad a szereplők szájába olyan mondatokat, melyekkel elodázzák a megjátszott pompa jelentőségét, bagatellizálják saját erőfeszítéseiket, s ezzel a cseles dramaturgiai elemmel az olvasó, vagy épp szemlélő elbizonytalanodása helyett, annak további érdeklődését, csodálatát keltik fel. „Szegények vagyunk, így élünk közönségesen, és végre is azt eszik az ember, amije van. Nem szeretem a flancot. Úgyis azt fogják ránk, szegény sárosiakra, hogy nagyozunk. Az ember rá se mer már gyújtani egy jóra való szivarra.” (Gav. 100: 3–6)

A nyelvi heterogenitás is az álcázás különleges módozataira hívja fel a figyelmet, az eltérőnek bizonyos mértékben való egybeolvadása. Egyfajta nyelvi multiplikáció, mely tulajdonképpen a nyelv olyan mérvű „átöltöztetése”, ami leginkább képes a karneváli jelleg fenntartására.²⁰ „– Ozej dusa moja! (Ugyan lelkem!) hova gondolsz? Hiszen az anyakönyvvezető és a pap már egy órája várnak. Hiszen a párizsi

ruha már itt van, és én szeretném is, ha rajtatok volna ha már egy szer kifizettem. De végre is a családban vagyunk, ruha ruha. Um Gottes Willen, most csak nem kezdek levetkőzni és újra felöltözni. Daj pokoj, Annuska! (Hagyj békét, Annuska!)” (Gav. 109: 28–33) Mikszáth finom utalása – „Ilyenkor, ha elhagyta magát, és nem vigyázott, igen rosszul beszélt magyarul, de ha összeszedte magát, alig ejtett jelentékeny hibát.” – a szerepből való kiesésre tovább erősíti a színjáték jellegét, de előrevetíti annak a lehetőségét is, hogy elérkezik az idő, amikor legördül a függöny, lekerülnek a jelmezek, és az alkalmi színészek visszatérnek a valóságba, a régi életüket folytatva, de újabb darabokra készülve.

„Hová lettek fényes, nyalka ekvipázsok. Csak vagy négy kocsi jött, de mind kétlovos, s azokon hatan-heten ültek, összegyömösözölve, mint az arató tótok. A hetyke ragyogó nevű urak, a Kevinczkyek, Pruszkayak, Nedeczkyek, Niczkyek, akik mind külön fogaton mentek tegnap, s úgy indultak vissza ma. Hát csakugyan valami gonosz dzsinn nyelte el a prüszkölő, tüzes lovaikat, társonyos, cifra huszáraikat, útközben, ahogyan Bogozy mesélte.” (Gav. 124: 20–26) Mikszáth ugyan eufemisztikusan egy dzsinnre fogja az átalakulást, a hirtelen leszegényedést, de mindenki tudja, hogy a humoros megjegyzés mögött milyen kegyetlen igazság rejlik.

Kevésbé egyértelmű a *Beszterce ostroma* főhősének megítélése, abból a szempontból, hogy ki, hogyan, mikor és miért játszik el egy szerepet. Mikszáth többször utal arra, hogy nem egyértelmű a tény, hogy Pongrácz István színleg bolond-e, vagy valóban megtévelyodott, s ebből következik, hogy az sem egyértelmű, hogy bolondként valóságosnak véli-e az őt körbevevő színjátékot, vagy tébolyt színlelve csak önmaga szórakoztatására talál ki és követel meg várúri rituálékat. „Bolond volt-e Pongrácz István? Ki tudja! A vélemények megoszlottak efelett a környéken. Bolond-e valaki azért, mert úgy él, mint egy király?

Normális agyvelő volt-e, egy kis különködéssel, vagy pedig tényleg hiányzott egy kereke? Meglehet, hogy az embereknek nemcsak a sorsát gyúrják át a viszonyok, hanem az agyvelejét is.

De különben az örültség relatív dolog. Az abnormális embereknek a rendes ember látszik különösnek. S az abnormális emberek volnának többségben, akkor talán a rendes eszűeké volna a Lipótmező.” (Beszterce 17: 10–15)

Mikszáth okfejtésében itt sem az elítélő hangnem kerül fölénybe, ehelyett szelíd megértéssel és következetes magyarázattal mintegy elismeri, hogy bármilyen a gróf állapota, az nem kizárólag az ő hibája, hanem egy sor körülmény tehető felelőssé érte.

A nedeci várúr és a gavallérok álcázásában a sok közös vonás mellett jelentékeny különbségek is fellelhetők. A gavallérok tettetése csak akkor válik sikeressé, ha ezzel a külső szemlélőt a legteljesebb mértékig el tudják kápráztatni, hiszen mindannyian tisztában vannak a másik anyagi helyzetével, egymás előtt nem kihívás a produkció, olyan lenne, mintha üres nézőtérnek játszanának. Ellenben a nézőközönség elismerése, ámulatba ejtése indukálja a még hitelesebb színészi játékot. Pongrácz Istvánnak pedig nincsen szüksége nézőkre, de színjátékra annál inkább, hiszen a történelemből való kiesés érzete mindinkább arra ösztönzi a gróft, hogy minél hitelesebb eszközökkel bizonyítsa elsősorban magának, másodsorban környezetének, hogy a saját maga által kreált világ az a valódi életközeg, melyben biztonságban érezheti magát. Annak eldöntése pedig, hogy megbomlott-e az elméje vagy nem, azért válik megválaszolatatlanná, mert számára eltűnik a válaszvonal

a valódi és a játszott lét között, s miközben környezete tisztában van a különbséggel, addig a gróf már nem képes – s egy idő után már nem is áll szándékában – eldönteni, melyik pólus milyen viselkedésmintát követel meg. Mindenesetre olyan másletet, másik pozíciót képvisel, amely a többiek felől „különcnek” tűnik, miközben a többiek számára is az önmeghatározás lehetőségét nyújtja.²¹

Pongrácz szerepjátszása a gavallérokéhoz képest mélyebben átélt, ezért tragikusabb. A gavallérok alakjai nem olyan robosztusak, az „ábránd teremtette nagyság is hiányzik belőlük”²². A történelmi színjátékjelleg is többféleképpen értelmezhető. Egyrészt a korral való összeférhetetlenséget szimbolizálja, ahol „a múlt még mindig élőbbnek és megmentésre érdemesebbnek tűnik”²³, mint a jelen, másrészt a jelen és a múlt irreális együttesét, összeférhetetlenségét mutatja, melyben a „megjátszók és megjátszottak örökös kényszerben élnek; folyvást helyettesítenek valami: jelenükkel a múltat, a múlttal jelenüket”²⁴. A Pongráczot környező szereplők a látszatteremtés jegyében működik, olyan helyzet előállításán buzgólkodik, amelyben az „örült” rögeszmék kielégülnek, tápot nyernek, az „élethazugság” fenn tud maradni.

Különleges mikszáthi bravúr az „ostrom” utáni jelenet leírása, melyben minden létező szereplő, tárgy és rituálé végtelenül nevetségessé válik, s egyszerű, jelentéktelen, minden értéktől megfosztott színházi kellékekké amortizálódnak. A szerződés megpecsételésére szolgáló rituáléelemek, a víz, a fű és a besztercei föld a nagy honfoglalás-mítoszt parodizálják. A fűvet a győztes vezér lovacskája meglegedetten ropogtatja, a földet Pongrácz a földre szórja, és a győzelem jeléül lábával megtapossa, a rossz, poshadt vízzel éppen csak megnedvesíti a száját.²⁵

Amíg a gavallérok és Pongrácz gróf családja inkább tekinthető öncsalásnak, mint a másokat megkárosítani szándékos színészkedésnek, addig a Behenczy urak és Noszty Feri az utóbbi kategóriába tartozik. A szereplők itt saját önös céljaikat előtérbe helyezve képesek arra, hogy másokat megtévesszenek. Noszty Feri az egész család segíti, hogy megszerezze Tóth Mari vagyonát. Olyan nagyszabású színjátéknak lehet az olvasó szemtanúja, melyben minden szereplőnek megvan a testre szabott feladata, de a fő cél mégiscsak az ifjú Noszty hozományhoz juttatása. Kopereczky Izrael Izsák feladata, hogy Feri szolgabírói állásba emelje, hogy a biztos egzisztencia látszatát keltve a milliomos lányának közelébe jusson. Bubenyik, a ravasz tót komornyik vándorórássá maszkírozza a huszárhadnagyot, hogy bejuthasson a mezernyei szanatóriumba. S mint ahogyan a színdarabból nem hiányozhat a fő intrikus sem, ezt a szerepet esetünkben Homlódyné Labikán Amália tölti be, aki azt tanácsolja unokaöccsének – aljasul kihasználva a női lélek rejtelseit, érzékenységét –, hogy hitesse el Tóth Marival, hogy a lányt nem a milliói miatt szerette meg, hanem saját szépségéért, önmagáért. Ez ezért vált, olyan lényegessé a tettetés során, mert Marinak az volt a rögeszméje, hogy csúnyának képzelte magát, ezt a rögeszmét próbálta saját hasznára fordítani Noszty Feri. A csel sikerült, Mari csapdába esett, pont úgy, ahogyan a Noszty-család forgatókönyve megkövetelte. Drenken Fruzszi mamának boldogan mesél, képeleg, meghatottan vesztí tudomásul, hogy az ismeretlen leány, akiről Noszty oly nagy szeretettel beszélt, ő maga. Feri pedig „oly természetesen adta a meglepetést, hogy egy nagy színésznek is becsületére vált volna.”

A színjáték azért hajlik drámába, mert Mari önérzete, sértetlen bája, őszinte léte szöges ellentétbe áll a huszárhadnagy léha, hozományvadász viselkedésével. Noszty

bűne azért nagyobb mindegyik dzsentri szereplőénél, mert a csalás és az álcázás olyan erkölcsiséget akar megrontani, mely ellenkezik a jóérzés törvényeivel, így szükségszerűen bukásra van ítélve, mind a színdarab, mint a főszereplő. Bár az alakítás kitűnőre sikerült, de az évezredek szabályoknak nem lehet ellentmondani, hiszen a rossz nem győzhet a jó fölött. De a felelősség nem elsősorban Ferit terheli, ő csupán egy folyamat elindítója (váltóhamisítás), mely után már nincs lehetőség arra, hogy kikecmeregjen a család és az ismerősök által megszőtt pókhálóból. S előre menekülni még mindig könnyebb, mint visszafordulni, mert bármi baj éri is, a sikeréből hasznot remélők úgymint megtalálják a módját, hogy elhárítsák az akadályokat.

Így lehetséges az, hogy egy dzsentrinek még mindig kényelmesebb másokra bízva magát egy színjáték részévé lenni, észrevétlenül elaljasodni, mint kapcsolatait, önnön találékonyságát, furfangját kihasználva, munkával biztosítania saját egzisztenciáját.

Szimbólumok, satirikus jelképek

„Apró, púpos emberke volt, nyájasan mosolygott, amikor bemutattam magamat. Hogy megkínáljon kivette szivartárcáját a zsebéből, melyen egy méh, a takarékoság jelképe volt emailokkal kirakva. Olyan furcsa volt a sok címeres tárca után, melyeken griffek, sasok, zergék és oroszlánok ágaskodtak, ez a méh... Egy méh? Sárosban? Mit szemtelenkedik itt egy méh?” (Gav. 127: 13–18)

Valóban szemtelenségnek hathat egy olyan fenségesen pazar színjáték után egy méh képével találkozni, mint amelyet Mikszáth maga is átélt. A szorgalom, a takarékoskodás szimbóluma nem épp Sáros nevéhez köthető, mint ahogyan Kubányi Sámuel igazgató urat sem lehet egy lapon említeni a már megismert gavallérokkal.

Amíg dzsentri kishivatalnokaink minden apró részletben nemesi eleganciát próbálnak sugározni, addig a háttérben mindez csak koplalás, nélkülözés árán lehetséges. Ezzel áll szemben az apró, púpos emberke, aki minden tekintetben kilóg a nagyoló társaság közül, talán még nemes felmenője sincs, de szivartárcáján lévő méh mindig emlékezteti arra, hogyan jutott el odáig, ahol egykor a dzsentri állt. S ahogyan a dzsentri kihasználta Mikszáth tájékozatlanságát, úgy Kubányi úr is magából a dzsentriből él és használja ki azt a mentalitást, amely a züllés szélére jutatta az egykor nagyreményű társadalmi osztályt.

A Mikszáth-szövegekben oly gyakorta előforduló darázs (méh) sokszor közheyles és elcsépelet jelképes használata azonban ebben a szövegben egy metaforasort, mitopoetikus szimbólumrendszert alkot. Feltűnése a szövegben (a történet végén) a dzsentri állapotáról, létmódjáról sugall egy metaforikus történetet. A számos nép hagyományában, meséjében – sok más mellett – az emberi lelket is megtestesítő vagy a közvetítő szerepét betöltő méh, más esetben Krisztus-szimbólum, a dzsentri színváltozásának is egyfajta kifejeződésére is utalhat.²⁶ A csalás és öncsalás Sáros vármegyében jól jövedelmező foglalkozássá nőtte ki magát. Nem véletlen, hogy a megye neve tulajdonnévként és az azt minősítő melléknévként is értelmezhető,²⁷ ugyanúgy, mint Bontó vármegye elnevezése, mely az erkölcsi normák feltartóztathatatlan bomlására igyekszik felhívni a figyelmet.

Várdai megfogalmazása szerint olyan ez a mű, mint egy szimmetrikusan kigyúló, majd kialvó tűzijáték, melyben a tűzijáték pompás fényei oda hullnak vissza, ahonnan magasba szálltak: a sárból. Az esküvői pompa és annak levedlése is egy

szimmetrikusan felépülő folyamat metaforikus átértékelése. Az völegény kocsikon, a honfoglalás kori vezérek neveit hangoztató barátok, rokonok társaságában indul el a menyasszonyért, csodás hintókon, melyekben, ahogy a nemesi illem megkívánja, nem lehet kevesebb, mint négy ló befogva. Így közelednek a kényszerű végkifejlethez, melyben a tűzijáték összes rakétája felrobbant, s a darabokra tört szilánkok szédületes erővel hullnak vissza a sárosi földre. Az esküvői pompa mintegy levedlik róluk, összezsúfolódva kocsikon, szekereken igyekeznek a hajnali szürkességbe, vissza a hivatalnok²⁸ életükbe. Nem marad semmijük, csak a nevük, mely nem más, maga is szimbólum.

„Folyt hát a tánc, a játék, az ivás egész a kakasok megszólalásáig. Akkor kezdünk aztán egyszerre hazakászálódni...” (Gav. 121: 1–2) Mint a népmesék motívumai, melyben a kakas figyelmezteti a gazdát, hogy szövetsége az ördöggel hamarosan megpecsételődik, a gonosz eljön a jussáért, és már nincs menekvés, nincs szerződészegés.

A természetleírások egy része külön metaforasorként is olvasható: a természet ősi ritmusát, de főként annak megbomlását sugalló tájleírások egyben a természettel, a babonákkal szerves egységben élni tudó régi világ, társadalmi intézmények, szokásrend eltűnése felett érzett fájdalomról beszélnek.²⁹ Ezt támasztja alá napszakok szimbolikája, a ködös, homályos reggel, mely előrevetíti a hivatalnoki lét hétköznapjainak szürkességét. A környezetrajz érezteti, hogy itt nincs helye elítélő humornak, szatírának, itt egy dráma expozíciójáról, egy társadalmi osztály haláltáncáról van.³⁰ Olyan kegyetlen haláltáncról, mely szimbolikusan a Königgratz apó halotti céduláin van jelen.

Az egyes szimbólumok használata egyfajta értékmegvonást közvetít, melyet Mikszáth sok esetben gúnyos szólamokkal erősít: az ifjú Behenczy által lőtt „ártatlan borjú”, mely az éhhaláltól mentette meg a báró urakat, olyan ironikus utalás mely azokra az időkre emlékeztet, melyekben a nemesek csupán kedvtelésből vadásztak, s kedvükre válogathattak a nemes vadak közül. Nem kevésbé ironikus, már-már szatírába hajló a pók és a Noszty fiú rejtett párhuzama, nem véletlen, hogy a huszonharmadik fejezet egy szimbolikus értelmű címet kapott: *Mit csinál a pók, ha a hálóját összetépi*.

A hozományvadászat tulajdonképpen egy hálókészítési folyamat, melyben egymásra szövődnek a szálak, s egyre nehezebb a belőle való szabadulás, egészen addig, amíg egy olyasvalaki nem fut bele (Tóth Mihály), aki bátorsága és a birtokában lévő erkölcsi meggyőződés segítségével ki tudja tépni magát belőle, és azokat a kisebb, gyengébb áldozatokat is megmenti, akik nem voltak ilyen körülmények, s a vergődésük során kisebb-nagyobb mértékben meg is sérültek. Bár a pók és a Noszty fiú közötti összefüggések tagadhatatlanok, hiszen őt is a préda becserkészése villanyozza fel, ugyanakkor az első kiszámított lépéseknél mégis lelkiismeretfurdalása támad, de sikeresen elúzi magától ezeket az érzelmi alapokra épülő gondolatokat, mert a környezete által sugallt szemlélet fölébe kerekedik ezen eltévelyedéseknek.³¹ Sokkal jobban jellemzi Ferit a magára öltött vadászjelmez, melyben Tóth Marit igyekszik meghódítani. A vadász-szimbólum itt inkább az érzelmi síkon mozgó férfi karakterét emeli ki, a szebbik nem utáni férfiúi vágyat, mely az állandó prédalésben jelentkezik, mintha belső lényé öltene testet a jelmezben. Ezzel szemben Mari parasztlány öltözéke a valódi énjének takarására szolgál, egyfajta

duplicitást eredményez. A két jelmezbe bújt fiatal találkozása így már előrevetíti a regény végén beigazolódó összeférhetetlenséget.

Egyfajta összeférhetetlenséget sugall Pongrácz István alakja is, akiről a regény végéig nem derül ki egyértelműen, hogy valóban őrült, vagy csupán egy különc, őrültségnek látszó rigolyákkal. Az előző fejezetben az őrültség mint színpadi kérdés került előtérbe, s mint színészi teljesítményt vizsgáltam, de az őrültség, mint érték kategória egyfajta metaforikus szimbólumértelmezést is hordoz. „Bolond volt-e valóban, vagy csak játszott néha a bolondot azt magam sem óhajtottam teljesen eldönteni. Hadd maradjon ez is titoknak. Elfér a többi között.” (Beszterce 171: 8–10) Azzal, hogy egy viselkedésmódot bolondságnak minősítünk, megszűnik problémának lenni. Akiről sikerül bebizonyítani, hogy őrült, azt be lehet zárni a bolondok házába, ki lehet iktatni a világból, következésképpen az általa képviselt viselkedés- vagy látásmódokkal többé már nem kell foglalkozni.³²

Ha vizsgálódásaink során az őrült szót kicseréljük a dzsentrivel, nem sok különbséget tapasztalunk a megállapításban. Ennek megvan a megfelelő magyarázata is; Mikszáth nem szerette a didaktikus, „erős mondanivalójú” műveket³³, ehelyett csupán árnyalatokkal dolgozott, melyek inkább sugalmaztak, mint konkretizáltak. Ezek közé tartoznak a metafizikai szorongásérzetet kifejező egyetemes jelképek: kígyó, ördög, Isten, nap, hold, csillagok. A gróf úgy hiszi, hogy egy kígyó él benne, az ördög közellététől retteg, Istennel kártyázik, a hold helyett a nap ellopására biztat, az elkövetkező örök éjre készül.³⁴ Nem célom a teljesség igényével vizsgálni a Mikszáth-művek jelképi- és szimbólumvilágát, de vizsgálódásaim arra engednek következtetni, hogy az író által használt jelképek és szimbólumok minden tekintetben a művek mélyszerkezeti mondanivalójával szoros összefüggésbe alkotják azt az értelmezési struktúrát, amely ismerete egy-egy regény elemzéséhez elengedhetetlenül fontos.

•

A mikszáthi életmű rendkívül érdekes és gazdag, még akkor is, ha csak egy szeletét emeli ki a vizsgálódás. A dzsentr-problémát a szakirodalom megosztott nézőpontból kezeli, egyes, máig élő sztereotípiák befolyásolják az értelmezést. Dolgozatomban igyekeztem szövegközpontú elemzéssel rámutatni a dzsentr fő jellemzőire. Ebben a tekintetben termékenynek bizonyult a szereplők és jellemek vizsgálata, kiderült számomra, hogy Mikszáth a dzsentrít sosem egysíkúan ábrázolja, hanem rendkívül árnyaltan, emberközeli. Maga sosem von le egyoldalú, általánosító következtetést, és az olvasóját is óvja ettől. Mindezt a humor nyeli eszközeivel, teszi érzékletessé a szemlélő számára. Gondoljunk csak arra, hogy a mai olvasó több mint egy évszázad távlatából látja a mikszáthi Magyarországot, de ennek ellenére az semmit sem veszít időszerűségéből. Tulajdonképpen, amikor a dzsentriről van szó, voltaképp egymást követő korok, és azokba gyökeresedett életszemléletek, mentalitások tűnnek fel.

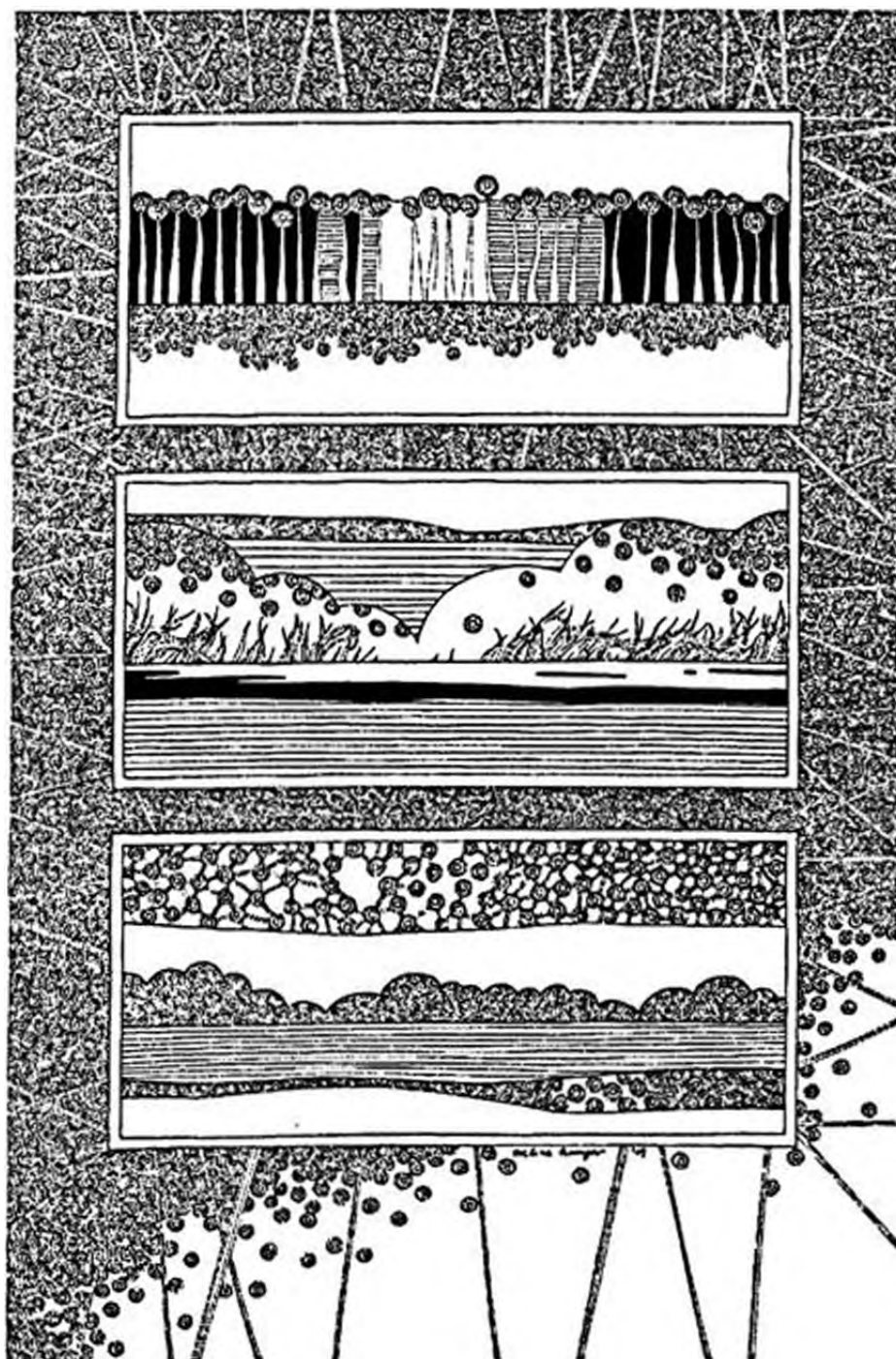
Munkámat nem vezérelte, és nem is vezérelhette a teljesség igénye. A szakirodalom által kevésbé érintett témákat akartam felvillantani, melyek további szemlélődésre ösztönöznek, és elősegítik Mikszáth írásművészetének feltárását.

Jegyzetek

- ¹ TARJÁNYI Eszter: *A dzsentri exhumálása*. Valóság, 49. évf. 2003. 5. szám. 38. (Továbbiakban: Tarjányi. i.m.)
- ² FÁBRI Anna (1983): *Mikszáth Kálmán*. Budapest. 141–142. (Továbbiakban: Fábri i.m.)
- ³ BISZTRAY Gyula (1961): *Mikszáth Kálmán 1847–1910*. Magyar Helikon. 20–21. (Továbbiakban: Bisztray i.m.)
- ⁴ VÉBER Károly (1997): *Mikszáth Kálmán élete és művei*. 73. (Továbbiakban: Véber i.m.)
- ⁵ LENGYEL Miklós (1971): *Dickens hatása Mikszáth elbeszélő művészetére*. Palócföld. 1972/1. 32. (Továbbiakban: Lengyel Miklós i.m.)
- ⁶ FÁBRI i.m. 144.
- ⁷ SCHÖPFLIN Aladár: *Mikszáth Kálmán*. Franklin Társulat. 99. (Továbbiakban: Schöpflin i.m.)
- ⁸ NAGY Ildikó (1998): *Az úri középosztály – A dualizmus korában*. Rubicon. 9. évfolyam 7. szám. (Továbbiakban: Nagy Ildikó i.m.)
- ⁹ BISZTRAY i.m. 23.
- ¹⁰ KATONA Jenő: *Mikszáth Kálmán*. In: *Tanulmányok*. 14. számú tanulmány. Egri Főegyházmegyei Könyvtár. 258.002/14-es jelzet. 727.
- ¹¹ SCHÖPFLIN i.m.101.
- ¹² NAGY Ildikó i.m. 55.
- ¹³ TARJÁNYI i.m. 38.
- ¹⁴ KISS Aurél (1972): *A dzsentriábrázolás néhány stílusproblémája Mikszáth műveiben*. Nógrád Megyei Múzeumi Közlemények. 1972/18. 5–24. 7.
- ¹⁵ HANÁK Péter (szerk.): *Magyarország története 7*. Budapest. 1978. 449.
- ¹⁶ TARJÁNYI i.m. 39.
- ¹⁷ ARATÓ László (1999): *Mikszáth, a nagymester*. Iskolakultúra. 1999. 9. évf. 12. szám. 20–28. 21.
- ¹⁸ EISEMANN György (1998): *Mikszáth Kálmán*. Budapest: Korona Kiadó.
- ¹⁹ ARATÓ i.m. 21.
- ²⁰ EISEMANN i.m. 107.
- ²¹ EISEMANN i.m. 76.
- ²² KOZMA Dezső (1977): *Mikszáth Kálmán*. Kolozsvár. 109.
- ²³ VÉBER Károly (1997): *Mikszáth Kálmán élete és művei*. Nesztor.
- ²⁴ EISEMANN i.m. 78.
- ²⁵ NYILASY Balázs (2006): *A komikus románc két arca (Mikszáth Kálmán: Szent Péter esernyője, Az aranykisasszony, Beszterce ostroma)*. Hitel, 2006. (19. évf.) 5. sz. 104–118. = <http://www.hitelfolyoirat.hu/dl/pdf/20060518-77593.pdf>
- ²⁶ BÉNYEI Péter (1999): *Egy irányregény „iránytalansága” – Relativizmus és metaforikuság Mikszáth Kálmán Különös házasságában*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1999. 3–4. sz. 291–313. = <http://epa.oszk.hu/00000/00001/00009/benyei.htm> (2007. április 10. 14.30). (Továbbiakban: Béneyei i.m.)
- ²⁷ EISEMANN i.m. 103.
- ²⁸ MÁRVÁNYI Judit (1996): *Kopott gavallérok*. In: Márványi Judit: *Arcok fényben és sötétben*. 7.
- ²⁹ BÉNYEI i.m.
- ³⁰ BENEDEK i.m. 19.
- ³¹ VÁRDAI i.m. 141.
- ³² HAJDU Péter (2002): *Két kronotoposz találkozik az úton (Mikszáth Kálmán: Beszterce ostroma)*. Irodalomtörténeti Közlemények, 2002. 5–6. sz. = <http://epa.oszk.hu/00000/00001/00011/hajdu.htm> (2007. április 10. 14.30)

³³ BÉNYEI i.m.

³⁴ NYILASY Balázs (2006): *A komikus románc két arca* (Mikszáth Kálmán: *Szent Péter esernyője; Az aranykisasszony; Beszterce ostroma*). Hítel, 2006. (19. évf.) 5. sz. 104–118. = <http://www.hitelfolyoirat.hu/dl/pdf/20060518-77593.pdf> (2007. április 10. 14.30) (Továbbiakban: Nyilasy Balázs: *A komikus románc két arca*)

„egy terápia is megvalósul”

A József Attila Kör 2009-es szigligeti táborában, augusztus 28-án kritikai beszélgetés zajlott Kemény István *Kedves Ismeretlen* című regényéről (Magvető, 2009), ennek szerkesztett változatát közöljük. A beszélgetés résztvevői: k.kabai Ióránt, Menyhért Anna, Péczely Dóra és Seregi Tamás, a moderátor Urfi Péter volt.

Urfi Péter: Ennek a regénynek meglehetősen szélsőséges a kritikai visszhangja. Mivel Kemény Istvánnak nem ez az első prózai munkája, hiszen húsz évvel ezelőtt is megjelent egy regénye, *Az ellenség művészete*, afelől érdeklődnék a meghívottaktól, hogy milyen viszonyban áll a két kötet egymással? Vannak-e kapcsolódási pontok vagy radikálisan más ez? És az életmű lírai részével össze lehet-e olvasni ezt a regényt?

Menyhért Anna: Szerintem *Az ellenség művészete* igazából nem volt regénynek nevezhető, inkább valamiféle próbálkozásnak, a *Kedves ismeretlen* viszont a hagyományos értelmében vett regény, mely abszolút beleilleszkedik az életműbe. Nem éreztem, hogy ez a próza ne illene a versekhez, vagy hogy más lenne a szemlélet, sőt, pár olyan mondatot is felfedeztem, melyek rímelték bizonyos versekre. De nekem az volt az alapvető kérdésem, miközben ezt olvastam, hogy vajon milyen fogalmunk van nekünk a regényről, mit akar a művelt úri közönség, kinek szól ez a regény, kik a megcélzott olvasói? Mert nem a nagyközönség, bár elég olvasmányos, de ez azért mégsem az a könyv, amely nagyon nagy tömegeket vonzana. De mi az az irodalmi közeg, amelyhez ez a regény szól? Milyen regényt akar manapság az irodalomértő közönség olvasni? Ilyet, ez lenne az?

k.kabai Ióránt: Visszakérdeznék: a „milyen?” mögött mi az a vákuum, amit te érzel? Mi az, amit te elvártál volna ettől a regénytől?

MA: Nem vártam ettől a regénytől semmit, nem volt semmilyen elvárásom, viszont érzékelek egy vákuumot, ez való igaz, melyet az én ízlésem szerint nem tölt be. Én olyan könyvekre várok, melyek olvasmányosak is, és tényleg visszahozzák a nagyközönséget az irodalomhoz.

UP: Nem olvasmányos ez a könyv?

MA: De, csak túl magas.

UP: Kicsit egyszerűbbre kellett volna írni?

MA: Nem ezt mondom, hanem hogy ez egy „irodalmi” regény. Úgy látszik, hogy még mindig ez a divat.

kkl: Milyen legyen egy regény, ha nem irodalmi? Nemzedéki? Azt gondolom, hogy alapvetően rossz hozzáállás az, hogy itt egy nemzedéki regényről lenne szó. Elég sokan ezt állították, és pont ez az én legnagyobb problémám a recepcióval, hogy nemzedéki regénynek van beállítva valami, ami egyébként nem akar az lenni, és nem is az.

Péczely Dóra: Aki véletlenül nem tudná, annak kénytelen vagyok elmondani, hogy mélységes elfogultsággal kell, hogy itt üljek, mint a könyv szerkesztője. A véleményem nyilvánvalóan az elfogultságon alapszik, miközben nem is szokás

egy kritikai vitára meghívni a szerkesztőt, érintett lévén, de amikor kitalálódott ez a beszélgetés, akkor már megszülettek az első kritikák. Igazából azért vállaltam, hogy magáról a kritikáról is beszéljünk, mert olyan szempontok jelentkeztek, illetve olyan mondatok hangzottak el a regény kapcsán egyes kritikákban, amelyek a kritikán kívüliek. És arra gondoltam, hogy erről mindenképpen kell majd szót váltanunk, ezt valószínűleg meg is fogjuk tenni, de most Péter kérdésére válaszolnék *Az ellenség művészete* kapcsán. Amikor elkezdtünk dolgozni, akkor újraolvastam *Az ellenség művészetét*, amikor pedig a kéziratot olvastam, megdöbbenem azon, hogy egy költői nyelven megírt problémakörből, egy már-már szurreális szövegből hogyan készült egy szerintem olvasmányos szöveg húsz évvel később. Anélkül, hogy tételmondatok ismétlődnének, és anélkül, hogy ezért különösebb erőfeszítéseket tett volna a szerző. Az, hogy valaki ugyanazokkal a problémákkal ilyen szinten újra foglalkozni kezdjen, számomra döbbenetes volt. Amikor szerveztük ezt a beszélgetést, volt egy olyan kérdése Péternek, hogy melyik regénnyel olvasnánk össze, és erre ketten egymástól függetlenül is azt mondtuk, hogy *Az ellenség művészetével*. És ez a válasz már sok érdekes kérdést vet föl. A másik pedig, itt Annához kapcsolódnék, én is azt gondolom, az alapkérdés, és erre a kritikák egyáltalán nem térnek ki, hogy mi a regény. A fülszövegben mi is besoroltuk valahová, támpontokat adtunk az olvasó kezébe, vállalva azokat a problémákat, amelyek a kritikákban rögtön meg is jelentek.

UP: A fülszövegben van műfaji besorolás, három is: nevelődési regény, kalandregény és történelmi regény.

PD: Igen, adtunk háromféle címkét, majd a kritikusok is próbálkoztak újabb besorolásokkal, de a kritikákban, úgy láttam, nem találtak fogódzót ahhoz, hogy igazából hogyan kellene hozzányúlni ehhez a regényhez. Egy olyan nyelvvel találkoztak, amire Radics Viktória azt írta például, hogy egyetlen egy olyan mondatot nem talált a regényben, ami számára érdekes volna. Innen indulunk.

kk: Tegnap sokadszorra újraolvastam Radics Viktória kritikáját, és az járt a fejemben, hogy valószínűleg volt egy prekonceptiója, melynek mentén kiragadott bizonyos részleteket és aztán nagyon profin megírta a kritikát, úgy, hogy az meggyőző is. Azonban magához a dologhoz, amiről éppen beszélünk, viszonylag kevés köze van.

UP: Őt is meghívtuk, de nem tudott eljönni. Szerintem érdemes erről beszélni, mert az egyik legdurvább ledorongoló kritika, amit olvastam.

kk: Nem az egyik, a legdurvább.

MA: Én korábban olvastam Viktória kritikáját, mint a könyvet, mert elküldte nekem és akkor teljesen elkeseredtem, hogy ezt a regényt nem fogom elolvasni. Hogy lehetséges ez, miközben Kemény István mennyire jó költő? – körülbelül így reagáltam. Nem akartam ezt az imidzset lerombolni. De most, hogy elolvastam a könyvet és újraolvastam Viktória kritikáját, azt gondoltam, hogy benne alapvetően ez a nemzedéki elvárás működött, azt várta, hogy ez lesz a nemzedéki regény, amely őt valamilyen módon kifejezi, és csalódott. Ellenpéldaként idézte a végén Ginsberget, hogy az mennyire jól kifejez valami életérzést. Számomra nagyon érdekes volt, miért történik meg Kemény Istvánnal, hogy az emberek azt várják tőle, hogy a nemzedéki életérzést kifejezze, és amikor kapnak valamit, elégedetlenek, majd eltelik jó pár év, és azt mondják, de ez tényleg az volt, ez tényleg kifejezte,

megmutatta a mi nemzedékünket. Ugyanez volt a versekkel is: zavaros, javítsa ki, pontatlan, nem az kell, nem azt kell ide írni, aztán csordogál az idő, és akkor felbukkan ugyanaz a vers egy ilyen nemzedéki ikonként.

kkl: Olyan, mintha Viktória egy kulcsregényt várt volna, ez a várakozás egyébként több recenzióban is megjelent, és azt hiszem, innen jön az a nem egészen egészséges hozzáállás, hogy ez nemzedéki regény akarna lenni, pedig azt gondolom, alapvetően nem erről van szó. Másfelől ami István versei alapján várható volt mint „epikai hozadék”, az száz százalékosan meg is van, persze nem olyan formában, ahogyan klasszikusan a prózát elgondoljuk. És ahogy Anna is mondta, a verseivel nem tudtak mit kezdeni, és azt hiszem, mindmáig nem igazán tud mit kezdeni a recepció, ezért még nagyobb zavarban van a regénnyel kapcsolatban.

Seregi Tamás: Az első kérdésre visszatérve: azt gondolom, a két regényt az köti össze, hogy mind a kettő a fiatalokról szól. Ami viszont nagy különbség, hogy a szerző ebben a regényben különböző korszakokat akar megmutatni. Ami a lírájától megkülönbözteti szerintem, hogy Kemény István költészete messze túl van már ezen a problémán, a legutóbbi kötete egy rendkívül érett, takarékos és nagyon merész költészetet mutat, amelyik mer olyan dolgokat használni, amelyekről az ember el se hiszi, hogy még lehet használni, és olyankor engedi el ezeket a dolgokat, amikor egy közepes költő még egyet akarna rajta csavarni. Ami miatt a regény sikerületlen, mert szerintem az, hogy Patai és az Olbach házaspár maradnak meg az ember emlékezetében, vagyis az igazán emlékezetes figurák nem a fiatalok.

kkl: Szerintem a regénynek az egyik legfontosabb momentuma, hogy az idők lesznek valóban emlékezetes alakok a szó eredeti értelmében, és a fiatalok jó okkal nem maradnak olyan emlékezetesek.

ST: Pont ez a kérdés, hogy el tudja-e hitetni a regény azt, hogy ez jó okkal van? Mert szerintem nem. Vannak olyan regények, amelyek azt akarják megmutatni, hogy a szereplők csak afféle sablonok, de itt még csak ezt sem érzem. Ezeknek a fiataloknak nincs igazi egyéniségük, nincs történetük, tulajdonképpen nincs arcuk.

PD: Kimondtad a lényegét, az idősebb generációval, a sokszor emlegetett nagytörténet résztvevőivel szemben ott van a fiatalok arctalansága, ez a tükör, a nagytörténettel szembeni mikrovilág.

ST: Igen, de a regény kétharmad részét ennek az arctalanságnak a meglehetősen kaotikus bemutatása teszi ki, ami egyszerűen sok. Pontosan azt a takarékoságot, azt a lényegre törést nem érzem benne, amit a Kemény-lírában érzek.

PD: Én azt kifogásolnám még a kritikákban, hogy mintha a kritikusok egy része elfelejtette volna, hogy volt fiatal. És részben épp erről szól a szöveg, hogy elfelejtjük a bizonytalanságokat, a saját arctalanságunkat, a saját kérdéseinket, és azt is elfelejtjük, hogy van egy olyan időszak, amikor az ember azt gondolja, azért született, hogy megváltsa a világot. És fogalmunk se volt, hogyan kezdjünk ehhez hozzá, de én azt gondoltam, hogy ennél kevesebbért nem érdemes fölkelni. Egyetlen kritika sem reflektált erre, mintha ez nem lenne már lényeges; mindenki annyira eltávolodott attól a hihetetlen alapkérdéstől, hogy azokban az években, amikor még illúziók léteznek, azok talán fontosak voltak, és nagyon nagy baj, hogy ezt elfelejtjük.

ST: Persze, baj, hogy elfelejtjük, csak az a kérdés, hogy egy 460 oldalas könyvnek mekkora részét szánjuk ennek bemutatására. Én untam. Bár egyébként találtam benne nagyon emlékezetes mondatokat, a kétszázadik oldal után elkezdtem unni

azt, hogy már megint kavarnak valamit, de sehogy sem jön össze semmi. Nem történetet vártam, nem klasszikus jellemeket vártam, de nem láttam a szövegnek azt az irányát sem, amit intenciónak neveznék.

MA: Egy kicsit néha én is unatkoztam, nem a kétszázadik, hanem a háromszázadik oldalnál, ott már én is vártam, hogy legyen végre valami. Volt bennem olvasói kíváncsiság, de volt bennem hiányérzet is.

kkI: Miközben szerintem a regény iszonyú pontosan meg van komponálva, a történetmesélések pedig – érzésem szerint – mindig, mindenütt önmagukért valóak. Ez a regény mintha úgy működne, hogy van egy fontos történet, azt el akarjuk mondani, sikerül elmondani négyszázakárhány oldalon, de ennek olyan mellékszálai vannak, amelyeket végig kell vinni. És ezt olyan, számomra nagyon szimpatikus szabadsággal és fesztelenséggel csinálja a szerző, hogy miközben valóban burjánzanak a történetek, maradnak „hiányosságok”, maradnak kérdőjelek, amelyekre kitért számtalan kritika, hogy mi minden nincs kifejtve. Viszont maga a fő történet mégis megvan és szerintem jól is működik. Én például nem éreztem unalmat egyetlen oldalon sem, sőt. De ez nyilván a habitusunk különbsége. Egyébként azt gondolom, hogy a kifejtetlen részletek a legpozitívabb hozadéka a regénynek, és egyfajta hiánypoétikával kellene számolni, amihez talán még nincs meg a fogalomkészlet a magyar irodalmi közgondolkodásban.

PD: Lóri nagyon pontosan elmondta, azt feltételezni, hogy ez a regény nem veszi észre magán, hogy a nagy, sorsfordító pontokat direkt nem írja meg, abszolút nevetéses. Mert ugye azt mondja az elbeszélő, hogy a nagy történetek mindig ott zajlanak, ahol én nem vagyok. És nem veszi észre, amikor benne van a nagytörténetben, hanem valóban elvész a részletekben, nem tud fölállítani egy sorrendet, vak. Vak arra, hogy mikor van ő benne abban, amire mindig is vágyott. Szerintem is az az egyik legnagyobb erénye a regénynek, hogy a szerző észreveszi, hogy nem írhatja meg részletesen például az Emmával való összejövés történetét. Anna fontos kérdésére válaszolva, hogy kinek is szól ez a regény, azt mondanám, hogy mindenkinek. Erősen éreztem a szerzői igényt, hogy bárkinek szólhasson, mert – és visszatérek a monomániámhoz – mindenki volt egyszer fiatal. Ez egy olyan dolog, ami mindenkinek megvolt, megvan, a regény nyelve pedig tényleg bárki számára olvasható.

kkI: Radics Viktória viszont nem tudott mit kezdeni a párbeszédnek a köznapiságával. Miközben komoly erénye a regénynek, hogy amikor nem leíró akar lenni, hanem dialógikus, akkor valóban olyan párbeszédekkel találkozunk, amelyek kapcsán Viktória a tévés múltat hozza elő, szerintem viszont ezek abszolút megállják a helyüket.

PD: Azért is volt furcsa ez, mert Kemény költészete is ezekből az elemekből építkezik, ezért álltam leginkább értetlenül szakmailag a kritika előtt, hiszen ebből a szempontból egyáltalán nem távolodik el a saját poétikájától.

UP: A hétköznapiságról beszéltetek, viszont nagyon fontos, hogy van egy misztikus rétege is a regénynek, mikor a Duna kiárad és meglátogatja az árterületét. Ez a két réteg szerintetek milyen kapcsolatban áll egymással, szervesen illeszkedik a regénybe ez a misztikus szál?

kkI: Valóban misztikus szál lenne ez? Mert maga a szöveg beszél arról, hogy ez nem valódi kiáradás, nem akar belefutni az úgynevezett mágikus realizmus csapdájába, hanem metaforaként szerepel ott ez a kiáradás – nem hinném, hogy ez

misztikus lenne. Van egy nagyon erős magánmitológia, ami működik ebben a regényben, de ugyanez működött a húsz évvel ezelőtt megjelent regényben is, sőt véleményem szerint ez működik végig a Kemény-életműben. Emiatt számomra ezek mind a helyükön vannak. Másutt azt olvashatjuk, hogy „lélekáradás”, „talán ez a legjobb szó”; azaz nem pontos fogalmat akar alkotni, csak szavakat keres.

PD: A „szeretet” szó rengetegszer szerepel a regényben, emblémaszerűen is: „törekedtem a szeretetre”; viszont többen kiemelik, hogy ez mennyire alulstilizált a szöveg többi részéhez képest. Valóban az? Én ezt egy költői sorként értelmeztem az első pillanattól kezdve, bár lehet egy olyan olvasata, hogy ez egy direkt alulstilizált mondat, viszont a „szeretet” szóval se nagyon kezdett semmit a kritika, pedig azt gondolom, hogy ez igen fontos lenne. Tehát mindaz, ami a mi kultúrkörünket meghatározza elvileg, a jézusi tanítás aspektusa, egyszerűen kimaradt a kritikákból. Most itt térnék vissza a „mi a regény?” kérdéséhez, amit most nem fogunk megválaszolni, tudom, de az, hogy valaki egyértelműen bibliai vagy újszövetségi aspektusból ír egy regényt, és ezzel meg sem próbálunk bármit is kezdeni, engem egy kicsit elgondolkodtat. Mintha nem lennének eszközeink ehhez. Pedig ha felsorolnánk három nagyregényt a világirodalomból, majdnem mindegyik ugyanitt kezd. Ez az aspektus mégis teljesen kimaradt a kritikákból, pedig nemcsak az a kérdés fontos, hogy mi a regény.

kkl: De a szeretet szerencsére a regényben sincs ennyire expliciten kifejtve. És jó az is, hogy többször elhangzik a mondat, „törekedj, te marha”, de teljes kontextusa kellően későn jelenik meg. Másfelől ilyen hosszan elnyújtva ezt, kissé ironikussá is válik a katolikus dogmatika szeretettana; ahogyan a regényben idézett páli szeretethimnusz is egy messziről Bibliának nézett könyvbe lett beírva, melyről kiderül, hogy „csak” egy József Attila bibliofil kiadvány. A regényben kerülgetjük a mondatot, hogy „törekedj, te marha”, és nem tudjuk, mire is kellene törekednie ennek a marhának, pedig már az elején ott van, hogy „a szeretetre, mondta valaki mellettem, de akkor nem hallottam”, és reflektál is, „ezt húsz évvel később mondtam én”. Megéppül valami kvázi-időgép ezzel a regénnyel, mert ez volt az elbeszélő célja, viszont ő maga sem jut a dolgok végére. Azt mondja, hogy ezt csinálom, mert ezt *kell* csinálnom, de nem jut a végére, és nincs igazából olyan végkimenetele a dolgoknak, amire azt mondhatná, hogy valóban megvolt az a bosszú, amit megígérttem a családomnak. Az egyik legjobb húzás ebben a regényben, hogy miközben néha tényleg időgépként működik, és egy én-elbeszélőt hallunk folyamatosan, a regény nagy részében a klasszikus egyes szám harmadik személyű elbeszélő pozíciójában áll. Megteheti, hiszen idejében kijelentette, hogy bármilyen eszköz megengedett számára. Ilyen még, azt hiszem, nem volt az irodalomban, hogy úgy beszél valaki egyes szám első személyben, hogy közben mindent tudó narrátor is.

MA: Igen, de volt olyan kritikus, aki szerint ez hiba.

UP: Tamás, te mit gondolsz erről?

ST: Lórántnak jó gondolata volt az, hogy a mágikus realizmussal szemben itt nagy a távolságtartás. Amit én nagyon jónak tartottam, hogy tulajdonképpen két mintától távolodik el a regény. Az egyik az lenne, hogy „az értelmiség útja az osztályhatalomhoz”, itt fiatal értelmiségekről van szó, akiknek fel lenne kínálva ez a helyzet, és nem is csak hogy kudarcot vallanak ebben, hanem ez egy irreleváns szempont ebben a regényben. Meg se próbálják, nem is kerül ez szóba. És a másik,

ennek mondjuk az ellentéte, az az ottliki minta lenne, kialakítani egy olyan esztétikai szemléletet a világgal szemben, hogy hát történjen, ami történik, én ezt tulajdonképpen csak szemlélem, úgy nagyjából biztonságban vagyok ebben a világban, és lesz, ami lesz. Ez a két szélsőség mintha irreálissá válna pont ebben a korban. Pontosan a '80-as években vagy a '80-as évek vége felé, amikor már elindultak bizonyos események, viszont ezek a fiatalok ezek nem nagyon indulnak semerre. Van ugyan egy-két utalás az ellenzéki mozgalomban való részvételre, de az is teljesen ironikus. És az előbb szó volt a hétköznapiságról, hát a hétköznapi világnak és a hétköznapi életnek a szintjén maradunk mindvégig. Az, hogy ennek van-e története, vagy hogy a hétköznapoknak van-e egyáltalán története, tulajdonképpen filozófiai kérdés.

MA: Szerintem nincs, azaz nincs is történet, amit a regény el akarna mondani. És ezt szerettem ebben a könyvben, úgy éltem meg, hogy békén hagy engem, nem akar tőlem túl sokat. Viszont a Dunához visszatérek, mert a kérdés teljesen elsikkadt. Szerintem szép az, amikor Emma sír, de jön a Duna és megvigasztalja. És van még olyan is, amikor nagyon vicces és nagyon ironikus, és ezekhez képest vannak benne üresjáratok.

PD: A Dunával kapcsolatban a másik fontos szál a folyó elterelésének az ötlete. Itt feltehetném a kérdést, mennyiben történelmi ez a regény. A Duna elterelésének ötlete irracionális, és ez szintén egy történelmi hozadék – szerintem. Számomra a '80-as évek az abszurd ötletek időszaka volt. Itt van az az ötlet, hogy elterelik a Dunát, igazából itt indult el a történelmi szál, hogy ezzel a metaforával annak a korszaknak az irracionalitását sikerült nagyon pontosan megfogni, illetve a családi vonalon pedig a különböző tervekkel. Mindenki meg akar csinálni valamit, függetlenül attól, hogy pontosan tudja, ezek miért nem fognak létrejönni, lásd időgép. És ez is egy életérzés volt, sokan megpróbáltak valahogy kitörni abból a közegből, amelyben élniük kellett, és mindenki, aki értelmiséginek gondolta magát, külön utakat keresett. S ezek is gyönyörűen és sokféleképpen jelennek meg a regényben, például hogy az egyik nővér belekerül egy filmes világba, szintén csak egy illúzió. Az időgép ügye eléggé egyértelmű, a könyvek, amelyek sosem íródnak meg – mindez szerintem nagyon finoman jellemzi megint azt, milyen elképzelések voltak arról, hogy túl lehet élni azt, amiről akkor még senki nem tudta, hogy milyen korán véget fog érni.

kkl: Azt gondolom, hogy itt bárki bármit próbál csinálni, és mindegyik szereplőt fel lehetne sorolni, az csak kisszerűen működik. A legdurvább helyzetben ebből a szempontból a legördögibb, egyébként valamiképp mégis csak kedvelhető szereplő, Patai van. Mert nem lehet többet tenni, hiába van meg az a kevés látszatilehetőség, hogy valóban változtassunk, mert egyre kevesebbek vagyunk hozzá. Azt gondolom egyébként, ha szabad ilyet mondani, a *Kedves Ismeretlen* igazából arról szól, hogy hogyan nem találja az ember meg önmagát. Kedves Ismeretlen maga az elbeszélő is, aki próbálja önmagát összerakni, és amikor befejezi a regényt azzal, hogy üvöltött x-ért, y-ért és z-ért, ad egy szép nagy felsorolást, ott sem igazán találja meg önmagát. Viszonyítási pontokat talál, hogy ki miatt próbál bármit is csinálni; és ha visszanezünk, hányszor utal arra, hogy ő miért is próbál regényt írni, miért próbálja a saját időgépét megalkotni ilyen módon, akkor marad valami komplexus, amely korábban megjelent az apánál, aki „csődöt mondott”, és megjelenik

folyamatosan a család történetében, abban a családban, mely „hagyományosan gondolkodott és a férfi kellett megmondja, hogy mi történik és hogyan.” Ha a férfiak egy ilyen környezetben csődöt mondanak, akkor minden csődöt mond.

UP: Azt hiszem, most a közönségnek is megadom a lehetőséget, hogy hozzászóljon.

Tamás Zsuzsa: Kicsit elfogult hozzászólást intézek mindenkihez, de úgy érzem, hogy ez a beszélgetés méltatlan volt ehhez a regényhez, mert mégiscsak valami nagy dolog került a kezünkbe, ehhez képest van egy ilyen fanyalgás, másrészt meg nem jó, hogy a másik oldalt, a pozitív véleményt pont a Dórának kell képviselnie, aki szerkesztője a kötetnek, mert ez így aránytalanul jön ki. Kiindulunk abból, hogy a hülye kritikások azt erőltették, hogy ez nemzedéki regény-e, és akkor elhangzik ennek a beszélgetésnek az elején, hogy nem, nem az, utána viszont újabb prekonceptiók vagy elvárások kerülnek terítékre, amelyeknek szintén nem felelt meg a regény, vagyis ugyanazok ismétlődnek, amik a kritikákban olvashatók voltak, de egyszerűen nem látom azt a pozitív olvasási attitűdöt, hogy mi az, aminek viszont örülni lehetne ebben a regényben, mi volt ez a regény. Szerintem nem kell bedőlni a fülszövegnek, még akkor sem, ha a szerző maga írta. Nyugodtan fel lehet vetni új szempontokat is, és meg lehet kérdezni, hogy mi van, ha ez egy családregegy, vagy ha ez a családregegy vége Kemény István megfogalmazásában? Mi van, ha a kieszereység tragikumuma a család tragikumuma, tehát feltételezem, hogy nagyon is szól ez valamiről, egy sajátos nyelvezeten, csak az a valami más, mint ahonnan ezt boncolgatni próbáltuk. Akkor nem egészen értem azt a felvetést se, hogy regény-e – nyilvánvalóan nem tudjuk definiálni, hogy regény-e vagy sem; számozott mondatokat, aranyi kacifántos dolgot olvasunk regényként, miért pont itt, ráadásul egy elmondott történet esetében akadunk fenn azon, hogy regény-e? Ne már! Szerintem megállapodhatnánk, hogy regény. Másfelől arról, hogy túl „magas”: én egy kicsit gyálázatos dolognak érzem, de ez az én magánvéleményem, hogy mondjuk Spiró György a korábban megírt nagy regényeit lebutítja egyszerű mondatokra, egyszerű szerkezetre – ki tudja, mi lesz belőle –, hogy mindenkihez szóljon. Most akkor az jobb? Mert akkor többen olvassák? És ha többen olvassák, annak bármilyen jelentősége van? Lehet, hogy ezt most kevesen olvassák, lehet, hogy kevesen értik, de attól még nem kell egy olyan szempontot számon kérni rajta, hogy kit akar megszólítani.

MA: Nem számonkérések voltak, hanem kérdésfelvetések. Azért tisztázzuk, hogy most te kérsz számon, én meg feltettem egy kérdést.

TZs: Nem veled veszekszem, hanem a helyzet zavar, túl sok nulladik kérdés volt, amin nem sikerült továbblépni, miközben nagyon sok lényegi dolog, azt hiszem, elsikkadt. Csak azt szeretném mondani, hogy a szeretettelven túl, úgy látom, benne rejlik a szövegben két kulcsmotívum az egész értelmezéséhez. Az egyik az a bizonyos meg nem írt regény, Emma nagyregénye, ami ugye egyszerre akar nagy-történet lenni és kicsi is, egyszerre akar a történelem egészéről meg a kis dolgokról is beszélni, legyen benne titok stb. – azt hiszem, elolvastuk azt a receptet, Emma célkitűzéseként, ami tökéletesen megvalósul Kemény István regényében. Szerintem ebben egy gyönyörű tudatosságot feltételezhetünk. A párbeszéd hétköznapi-ságáról annyit, hogy Ottliknál ugyanezt a fajta szözmötölést imádjuk, lehet, hogy el kell telni egy kis időnek, míg felfedezzük, hogy itt nem a *Barátok közt* szereplői beszélgetnek, hanem az a szözmötölés van benne, hogy minden egyes rohadt szó mögött, a mi buta, hétköznapi szavaink mögött is mindig ott van az egész ember

az egész családjával és minden rá nehezedő súllyal, és minden mindig sokkal többet és mást jelent. És egy sajátos szerepbe kerül a mesemondás a könyvön belül is, tulajdonképpen egy meseterápiás szituációban gyógyítja meg Emmát a nagymama, s azt gondolom, hogy lehet szeretettel viszonyulni ehhez a szöveghez, mert ezzel a mesélőkedvvel, ami négyszáz oldalon hömpölyög, egy terápia is megvalósul.

PD: Mindannyian ugyanazon az anyagon vagyunk, értjük. Engem rettenetesen megdöbbenett az általam olvasott kritikákban, hogy a *Pryck és Gríga* című fejezettel senki nem foglalkozott. Amikor ezt a fejezetet elolvastam, akkor úgy gondoltam, hogy mindenki erről fog írni, olyan mértékig megkerülhetetlen ez a történet. Ez egy betéttörténet, ami nagyon messzire vezet, egy csodálatos és megrendítő fejezete a regénynek, hátborzongató mind nyelvileg, mind a történet maga. Ez egy sorsfordító jelenet, és én innen olvasnám, nekem innen virágzik ki a történet, innen kell újrakezdeni az egészet, ezt a történetet kell szem előtt tartani ahhoz, hogy kapjunk egy kulcsot az egész szöveghez. Azt hittem, hogy most előtérbe fog kerülni, és ez megint nem történt meg.

Krusovszky Dénes: Szerintem van egy erős mitologikus olvasati lehetőség ebben a könyvben, természetesen magánmitológia, ismerős is a versekből. De lehet ezt úgy is olvasni, hogy a Duna, mint démon, meséli el neki a történetet. Mert az elején ki is mondja az elbeszélő, hogy van a Duna, a démon, én pedig gyűjtöm a kérdéseimet, melyeket húsz év múlva fogok feltenni neki. Zsuzsa hozzászólásához pedig annyit, hogy a szeretet nagyon fontos, ez is egyértelműen ki van mondva a regényben, és nagyon jó helyeken van kimondva. Több fontos helyen lett a szeretet említve, de van két olyan mondat, amelyek jó esetben bármelyik olvasóban megragadnak. Az egyik az, amikor az apjáról mondja, hogy vágott egy fintort és azért vágta ezt a fintort, mert „apám nem szeretett engem, de erre megvolt minden oka” – ez elég súlyos mondat egy gyerektől, illetve egy gyerek pozíciójába visszahelyezkedő narrátortól. A másik pedig a végén szerepel, amikor a karácsonyfát vásárolják, hogy „ha nem lesz szeretet, akkor megette a fene egészet”, mármint az életét. És ez egy fejlődési regény, egy családragény, egy történelmi regény, a szeretet kapcsán ez a két pozíció van kijelölve benne, határozottan jól megoldva.

(Szerkesztette és rövidítette: k.kabai lóránt.)

HANDÓ PÉTER

Közös utak

Sokféleképpen lehet úton lenni, de járni csak egyenes derékkal, nem hajolva, makacsul és pontosan tudva, hogy az ember honnan és hová tart, és viszi magával a szövetségeseit. Alku nélkül, szent meggyőződéssel, különben vész az ügy, vész az élet. És csakis totális jelenléttel.

Egy Útonjáróval mindenkit összehoz a sors, aki egyszer elindul, próbál haladni. De ha áll, akkor is. Az Útonjáró figyel, és észreveszi a mozdulatokat. Ott van, és korrigál. Harcol a járni tanulóért és a járóért. Az állókkal nem törődik, nem fecsérli az idejét. S mindez láthatatlanul történik. Csinnadratták nélkül, észrevétlen.

Szinte természetes, hogy voltak egymást keresztező útjaink.

Még az 1980-as évek elején, egy közös barátunk vitt föl T. Pataki László 5. emeleti lakásába, ahol a házigazdán kívül egy nagytestű kutya és átható dohányillat fogadott. Ekkor ifjúsági klubot vezettem, verseket és a „csapat” alkalmi ünnepeire 5–10 perces darabokat írtam, amelyek emlékként kedvesek, de szakmai szempontok alapján szörnyűművelmények voltak. Ezeket szorongattam, nyújtottam át. Türelmesen elolvasta, majd kritizált. Kegyetlenül kimondva, amit gondolt. Én – mint afféle titkosított forradalmár – durcásan elhallgatva, mit gondolok. Csak később rágva meg a szót és elfogadva igazságát. Aztán úgy hozta a sors, hogy 1986-ban kollégák lettünk egy rövid időre. Ő azzal a tervével érkezett a salgótarjáni József Attila Művelődési Központba, hogy megcsinálja a megye első színházát, ahol hang- és fénytechnikával is foglalkozó villanyszerelő-karbantartóként dolgoztam. Szívügye – úgy tűnt – szívügyünk. Belevetette magát a szervezésbe. Májusban országos diáktalálkozóra került sor Egerben, ahová Nógrád megye különböző előadóművészeti ágakban tevékenykedő középiskolás csoportjainak műsorából kellett egy háromnapos programot szerkeszteni. Erre volt egy hétvége a Balassagyarmat melletti Nyírjes Úttörőtáborban, valamint a színjátszókkal egy fény- és hangtechnikai próba a munkahelyünkön. Hihetetlen volt, ahogyan két nap alatt átalakultak, megerősödtek az egyes produkciók. Egerben tarolt Nógrád megye ifjúsága, minden elképzelhető díjat bezsebelt. Aztán koraősszel egy felvidéki „munkakiránduláson” vettünk részt. A társaság kissé szeszgőzös éjszakai vitája során a salgótarjáni színjátszás ügye is terítékre került. Pro és kontra érvek sűrűjében egyre világosabbá vált, színház-elképzeléseihez kollégái támogatására alig számíthat, s az a vár, amelynek építésére alkalmazzák, nem épülhet föl, mocsarat adtak alá. Másnap hazaérkeztünk. Nem sokat teketóriáztott, kikérte a munkakönyvét. Nem munkabére volt szüksége, hanem érdemi munkára és az ezt biztosító feltételekre.

1992-ben népművelőként kezdtem el dolgozni a sóshartyáni önkormányzat alkalmazásában. Alberti Zsolt pedagógus vezetésével cigány fiatalokból szerveződött egy színjátszó csoport, amely az 1993-as *Ki mit tud?* televíziós válogatójáig jutott

a saját maguk által írt színművel, ahol tizenkét szereplőből csak tizet engedtek fel a színpadra. Természetesen a néhány perc alatt átstrukturált darabbal képernyőre már nem kerültek. De ettől még megmaradt a lelkesedés, a csoport középiskolás motorjai újabb és újabb ötlettel rukkoltak elő. Néhány ember kiejtésével azonban baj volt. Éppen egy 1956-ot felelevenítő műsoron dolgoztak, amiben több volt, mint egyetlen helyi előadás. Felhívtam T. Pataki Lászlót, hogy nem tudnának-e segíteni feleségével, Kerner Edittel a fiataloknak, mert amit én tudok a színpadi játékról, az kevés. Már másnap beszédgyakorlatra mentünk. Helyszínt az akkori Népjóléti Központ biztosított. Figyeltem, ahogy a rendező, az előadóművész és a „lányaimnak” érzett színészpálcák kölcsönösen tűzbe hozzák egymást. Laci dirigált, Edit hanggyakorlatokat tartott. A szó legnemesebb értelmében izzott a levegő. Végül december 8-ai salgótarjáni bemutató és egy filmfelvétel született a találkozásból.

Úton voltunk, s most már csak én. Mellé, de valahol – ha nem is mesterségben, mesterségbeli tudásban, csak útonlevésben – a helyére is álltam. 2008 tavaszán Csongrády Béla, Pál József és Sándor Zoltán azzal szólított meg, hogy T. Pataki László rám gondolt a salgótarjáni Szerdatársaság szerkesztőségének bővítésénél, mert súlyos beteg. Harmadízben futottak össze a kultúrtájba rótt vonalaink. Most már bizonyosan utoljára, s örökre. Elmaradt beszélgetések nyomában, annak reményét hagyva hátra, talán még odaát lesznek közös útjaink.

Aki fecskekilométerekkel hitelesítette világablakát

Reménytelenül esik, de indulnom kell. Hónapok óta halasztgatom ezt a találkozást, de Editke azt mondta, hogy siessek, mert talán már nem is lesz rá másik alkalmam. Csillagtalan az este, kocsim ablaktörlője a legerősebb fokozaton csapkodja a víz-függönnyt. Nem sokat látok az útból. Mintha minden kamionnak Losonc felé lenne most dolga. Elvakítanak, és a kátyúkban nőtt tócsákat szétterítik a szélvédőn. Erősen fogom a kormányt, hogy a szél közelebb ne lökjön hozzájuk.

Jól van ez így – nyugtatom magam. Amikor tizenöt évvel ezelőtt ugyanígy, mikrofonnal a táskámban Alsótoldra tartottam, nyár volt. Szikkasztó meleg, s épp azon gondolkodtam akkor, miért nem olvastam már hónapok óta semmit T. Pataki Lacitól. Egy tárcát vagy egy sziporkázó glosszát, ha már drámaírástra csak ritkán fogta magát. De akkor már elfogyott körülötte a levegő a megyei lapnál. Az Axel-Springer struktúráját nem fogadta el, miatta meg nem változtattak azon. A hirdetések közötti lukra írás neki rangon aluli volt. Élete teljében inkább nyugdíjba ment, pedig addigra már többször végighasalta Nógrád megyét. Benézett minden kő alá, s aztán visszament, mert hátha történt időközben valami ott. Azt mondta, az újságírás lelkiismerete a vizsziatérő riportázs. A szakmáról beszélt, de már csak úgy, mintha idegenvezető lenne egy paleontológiai múzeumban. Ahol persze a vitrin mögött a mamutok közt magára is ismerhetett. Akkoriban kezdte kikérni magának, ha újságírónak nevezték. Pedig még előtte állt egy rövidke időszak főszerkesztőként a *Nógrádi Krónikánál*, amiben megint csak nem sok volt a köszönet. A politikai megrendelések, a pénztelenség, a kollégák hiánya miatt, s mindazon feltételek híján, ami ahhoz kellett volna, hogy egy jó megyei lapot készítsen, délibábbá lett előtte a lehetőség, ami után menni sem akart.

Ültünk a frissen ültetett szilvafái közt a fűben, unokájának ácsoltatott valami kilátófélét, és arról gyártott legendát, hogy a Tepke oldalából miként látja majd Toldi alakját, mert persze hogy nem véletlen a faluval a névazonosság... A legendáit pedig beletapasztotta a házuk falába is. Ócska épületet vettek meg, lehetett vagy kétszáz éves a rogyadozófélben lévő ház. Mérnököt hívott, mindent pontosan lemérték. Aztán lebontották és az eredeti állapotban újra felépítették – így talán újabb kétszáz év múlva is láthatják majd. Szerette az idő múlását.

Napsütötte tavaszi reggel lehetett, amikor készülő alsótoldi házuk ablakainak beüvegezéséhez jutottak. Hetek óta nem jártak már a portán, eközben a nyitott szoba gerendájához fészket raktak a fecskék. A mesterek azt mondták, verjék le a sárból hordott madárlakot, s haladjanak a munkával. Nem hagyta. Még a hozzá látogató idős Bolsa grófot sem engedte be a szobába, nehogy elijesszék az akkor már költő madarakat. Így aztán a verandán ülve beszéltek át a világ dolgait. Az ablakszárnyakat pedig csak szeptember végén tették föl, amikor már útra keltek a fecskék, akiket gyakran és szívesen „kihallgatott”. Azt mondta akkor, hogy ő az ablakát egymillió fecskekilométerrel hitelesítette. Ezen az ablakon keresztül tekintett ránk, s ezen keresztül figyelte dolgainkat. S ha nem is kérték rá, és sokszor nem is örültek neki, mondott véleményt mindenről.

Lobbanó szenvedéllyel kezdett dolgaihoz, bárműhez is fogott. Legyen az újságkészítés, pódiumműsorok szerkesztése vagy színházcsinálás. T. Pataki László sok mindent hagyott hátra. Nevéhez fűződik a Csikász Pistával közösen alapított balaszgyarmati Varietas Pódiumszínpad. Öt évvel ezelőtt pedig a salgótarjáni Vertich Színpadstúdió létrehozása, amelynek rendezője és színészmesterség-tanára volt. Feleségével, a beszédtechnikát is tanító színész P. Kerner Edittel a losonci Kármán József Színházhoz is elszegődtek. Azt a történelmi abszurditást ugyanis sohasem fogadta el, hogy a megye északi fele egy másik ország, amihez kevés közünk lenne immár. Újságíróképzést szervezett a CSEMADOK-kal, megalapította a Rákóczi Szövetség salgótarjáni-losonci szervezetét, s közös színházi együttműködésen dolgozott, hogy ha már egyedül képtelenek vagyunk rá, akkor a felvidékiekkel együtt egyszer professzionális társulatot szervezhessünk. Ösvényeket taposott, amit utaká kellene járni.

Amikor a tiltott, a támogatott és a türt kategóriákba sorolták az alkotó emberek teljesítményét, munkái legtöbbször ez utóbbiba kerültek. Számára elég jó munka volt, hogy a Duna Televízió és a Miskolci Rádió dolgozhatott barátjával, Kulcsár Józssival, a nézettségi, hallgatottsági indexek nem érdekelték. Elismerésekért sem állt sorba, bár azokból így is jutott neki: a határon túli magyarok kulturális életében betöltött szerepéért, újságíróinak oktatásával például kiérdemelte a Magyar Kultúra Lovagja címet. Nógrád Megye Önkormányzata Madách-díjjal ismerte el tevékenységét, a megyeszékhely vezetése pedig tavaly Salgótarjánért Emlékéremmel köszönte meg a munkáját. Hetvenöt éves volt éppen, amikor az Úr ítélőszéke elé került. Orvosainak hála, egy évet jutalomjátékként kapott. S nem csupán ő, hanem a környezete is, hogy felismerje ennek az életpályának a teljességét. Talán megteszi. Ha őt kérdezhetném erről, aligha bízta volna ilyesmivel.

Amikor az utolsó interjúra érkezem, megöri. Ágyban fekszik, felül, saját pálinkájával kínál. Jó, hogy nem ihatok a vezetés miatt, úgysem tartana velem. Neki már évek óta nem kellett alkohol a mámorhoz. Késő estére jár. Editke azt mondta, ezek azok az órák, amikor Lacinak kisebb a fájdalma, s mivel az éjszakát virrasztással tölti, legalább könnyebb lesz neki. Sejtettük, ez lesz az utolsó interjú, ahol elmondhatja üzeneteit. Azért még rákérdez, mire föl is az a mikrofon a kezemben. Tudja jól, de hallani akarja, milyen választ izzadok ki. Meg aztán arról ismerszik meg az újságíró, hogy kérdez. Sután válaszolok, halálos ágyon fekvő emberrel még nem készítettem interjút.

Szabadkozik, hogy nem jó a hangja. Kétségei vannak, rádióban hogy szól majd mindez. Megnyugtatom, rendben lesz, miközben tudom, hogy kínozom a jó mondatokért, mert lényeg nem lesz másik alkalom. Arról beszél, hogy kiszáradt a diófája, meg arról, legenda csupán, hogy az ember az unokáknak ültet diófát. Ez az ő fája volt, amit látott meghalni. Aztán az EMKE-környéki kávéházi élete kerül szóba, amit még pesti srácként élt, meg az, hogy miként szerveztek kölyökszínházat a háború után a házukban a később a Madách Színház Jászai Mari-díjas színészévé lett Koltai Jánossal. Meg valami hajógyári munka került szóba, amit a fiatalon elhunyt barátjával, a hajózástörténeti könyvek kiadásával kapcsol össze. Merthogy tiszteletbeli hajós is volt. Hosszú történeteket mond, amelyeket türelmesen hallgat felesége, nyilván ezredszer. De Editke tán soha nem figyelhetett rá jobban, mint most. Örülne, ha még újra és újra hallhatná ezeket.

Laci azt próbálja megértetni velem, hogy miért is lógott ki mindig a környezetéből. Amikor a győri szerkesztőségben dolgozott, akkor Sopron, Szombathely meg Kőszeg volt számára az igazán fontos hely. Nógrád neki a választott szülőföldje, temetőföldje. S bár nevére vette városát, Salgótarját – hisz a neve előtti „T.” valójában tarját jelent –, itt Balassagyarmat érdekelte igazán. Elsősorban ezért, mert akkoriban az sebezhetőbb, kiszolgáltatottabb, kegyvesztett szerepben lévő város volt. Ezért írt arról, meg az Ipoly ártéri gazdáiról, meg arról, hogy mozgalmat kellene indítani, hogy a köveket visszahordjuk oda, ahonnan egykor azokat elvitték. Várakat, kastélyokat, lebontott templomokat kellene visszaépíteni, s kihozni a múzeumok raktáraiból azokat a kincseket, amelyeket csak az egerek láthatnak, mert akkor lenne miért a vidéket járni.

Saját magával kapcsolatban a szembenézés utolsó óráiban egyetlen kérdés foglalkoztatta: végzett-e a dolgaival, megfutotta-e a köreit. Küzdő típus volt. Ha a „Nem” lett volna erre a válasz, bizonyára még marad egy kicsit. Hogy feladta, csak azt jelentheti, útja itt véget ért. Azt mondta, elég, ha annyit megőrzünk róla, hogy sohasem alakoskodott. Hogy a bujkálás nem volt kenyere, s amit meg kellett mondani, azt megmondta, még ha ez nem is vált mindig előnyére.

Búcsúztatása volt az utolsó saját rendezése. Irodalmi kávéházat meg a Kassák-kört szervező társával, Sándor Zoltánnal, és tanítványával, Sándor Zsomborral a főpróba nélküli előadás minden részletét kidolgozták. Losonci színésztársai, s a füleki irodalombarátok is egyetértettek a taps nélküli finálét követően abban, hogy Kassák groteszkjéből, a kulcslyukon megszökő halotról hitelesebb történetet nem is szólaltathattak volna meg az őt búcsúztató szertartáson. Az *Útonjáró* sokértelmű szó, s nem csupán a megyét bebarangoló könyvének címére utal. Az igazságkereső embert olvasta ki ebből a nagy rendezőhöz vezető út előtti szertartást végző pap, Varga András is. T. Pataki László az alsótoldi sírkövére is maga választott idézetet. Mégpedig Krúdy *Szindbád*-jának soraiból: „Sokat utaztam, most elfáradtam.” Halálának másnapján utolsó interjúja szólt a Magyar Rádió Miskolci Stúdiójából. Januártól a regionális szerkesztőségekben nevét is őrzi egy új műsor, az Úton.

Négyzetre szabott lépések avagy honnan hová

Beszélgetés kusnyár eveline képzőművésszel

– *A legújabb kiállításod képein vegyes technikát alkalmazol. Milyen lehetőségeket nyit számodra ez az alkotói módszer?*

– Legtöbbször tussal dolgozom, de tavaly, 2009-ben technikát váltottam munkamódszeremben. Ennek oka a folyamatos érdeklődés az ötleteimnek jobban megfelelő megoldások iránt. A digitális fényképezés adta élénk színek egyszerűen megbabonáznak, ennek megtartása érdekében pedig a festészet ősi eszközeit is felcseréltem a digitális fotó színvilágához közelebb álló hatással működő számítógépes technikára.

– *Mennyire figyelsz a hazai és nemzetközi trendekre? Mennyire tudsz függetlennedni az irányzatoktól? Voltak/vannak meghatározó művészek a környezetben, akik hatottak rád?*

– Grafikai munkám elindulásában egyértelműen Kovács Alfonsz képei játszottak nagy szerepet. Sokat tanultam még Péntes Gézától és Csemniczky Zoltántól. Szegedi tanulmányéveim alatt pedig Lázár Pál volt, aki egyengette művészeti utamat. 2000-ben úgy érkeztem a Szegedi Tudományegyetemre, hogy festeni igazából nem szerettem. Bölcs tanárom azonban a kísérletezés oldaláról kezdte el tanításom, így hamar rákaptam a technika adta szabadságra.

– *Szerinted van ún. „női” művészet? Hogyan értelmezhető számodra ez a fogalom?*

– Hiszem, hogy van női művészet, vállalható, csak éppen a helyét nem látom a rengeteg irányzat között.

– *Min dolgozol, mi foglalkoztat most?*

– 2010 februárjában kiállításom nyílik Pásztón, s bár sok téma van, ami foglalkoztat, jelen pillanatban redukálom őket. Munkáimra jellemző, hogy a világ néhány, számomra fontos eseményére reflektálnak. Képeim egy része a környezettudatosság jegyében szólal fel. Az emberi alak, azon belül is leginkább a lábak alkotta tér, felület érdekelt: az emberi láb, ami a természet pusztításában nagy szerepet játszik, nem érintkezhet a fűvel. A kép pedig számomra a világnak egy négyzetes kivágása, melyen keresztül rálátunk a dolgokra. Nem áll szándékomban azonban sok magyarázattal szolgálni, fontosabb számomra az elgondolkodtatás, az egyéni meglátás.

(encsé)

BAZSÁNYI SÁNDOR

Misterium Debreciense

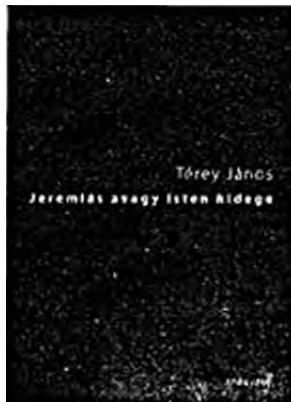
Térey János: *Jeremiás avagy Isten hidege.*
Misztérium nyolc képben*

Van egy eléggé jó című tanulmánykötet: *Erővonalak* – az alábbi alcímmel ellátva: *Közelítések Térey Jánoshoz.*

Azért ez, tekintve a hasonló jellegű könyvek szabatos műfajmegjelöléseit, eléggé különös. „Közelíteni” valakihez, névvel ellátott hűsvér személyhez, akinek, elvileg, csak a műveit ismerhetjük. És hogy a gyakorlatban ez miként van, arról meg, ha nem muszáj, ezúttal ne essék szó.

Mert mihez is „közelíthetnénk” leginkább a fent nevezett személy kapcsán, jóvoltából? Főprofilozott verseihez? Érett fővel megtagadott önéletrajzias regényéhez? Verses regényéhez? (Most készül a második.) Drámai költeményéhez? Vagy egyéb színpadi műveihez? Vagy mégiscsak, leginkább, a „Térey János” névvel jelölt erőforráshoz, energiaközpontoz, őskohóhoz, magához a – most így mondom, mert így is gondolom – született költőhöz? Aki tehát elsősorban költő, és aki így, költő művoltában mindezen – többnyire versanyagú, versalapú – műfajokban is jelesebbnél jelesebb teljesítményeket mondhat magáénak.

Most például egy jövőben és Debrecenben, a jövő Debrecenjében, a maradandóság városának futurisztikus cí-

vishiperbolájában játszódó misztériumjátékot írt, nyolc képben, *Jeremiás avagy Isten hidege* címmel.

Volt gyerekkoromban egy kedves képes-verses mesekönyvem (Kormos Istvántól), a *Butácska Jeromos*. Benne egy szeleburdi kiskutya találkozott sorra korosabb állattársaival, akikkel szemben mindig pórul járt: a pulyka meg-

csipkedte a fülét, a cica megkarmolta a pofáját, a kisegér megharapta az orrát... Térey új darabjának hőse, a debreceni születésű, jelenleg országgyűlési képviselő Nagy Jeremiás is szépen-sorra szembesül fiatalága és férfikora legfontosabb szereplőivel: anyjával, hűgával, barátokkal, ellenfelekkel, egykori szerelmével, aktuális szeretőjével... Akikkel, miként Butácska Jeromos a ház körüli állatokkal, többnyire szenvedélyesen vitázik, összeakaszkodik (olykor még fegyvert is ránt); mely verbális csörtéknek – tudhattuk eddig is, és e tudáshoz, miként eddig, úgy most is jókora élvezet társul – Térey igazán nagy mestere. Ráadásul Jeremiásnak, Butácska Jeromostól eltérően, számos jelzője (következésképpen számos tulajdonsága) van: Szomorú Jeremiás, Szigorú Jeremiás... Vagy éppen – ahogyan szeretője, Debrecen főpolgármester-asszonya

nevezi egy ízben (történetesen saját halála előtt) – Nyomorult Jeremiás. De nevezzük inkább egyszerűen, vezetéknevének súlyos jelzőjével – Nagy Jeremiásnak.

Nagy Jeremiás egy helyütt így hártja el legjobb barátja közeledését: „Ne sűrűlődjön a rózsaszínű bőröd a bőrömmel. / Van olyan belső kör, / Amely már csak kettőnket tartalmaz, / És olyan is, amely már csak engem rejt.” Térey misztériumjátékának központi misztériuma, legbensőbb köre: Jeremiás magánya, már-már prófétai egymagában állása. Ennyiben, de csak ennyiben, távoli rokona lehet Sarkadi Oszlopos Simeonjának – persze a '60-as évek obligát oszlopretorikája (számunkra immár ó-retorikája) nélkül. A 2000-es évek színházának Térey-féle újretorikájával, amely azonban – felforgató játékosággal – mégiscsak a régmúltba, a Debrecen városával azonosítható reformáció időszakába, és azon keresztül az ószövetségi időkbe nyúlik vissza.

Az ószövetségi érzületű, újhutú prédikátorok városában az ószövetségi nagypróféta nevét viselő negyvenöt éves férfi (a szerepleírás szerint: „egy nagy gyerek”) egyáltalán nem úgy beszél, nem úgy viselkedik, ahogyan azt elvárhatnánk tőle – ha nem tudnánk, hogy

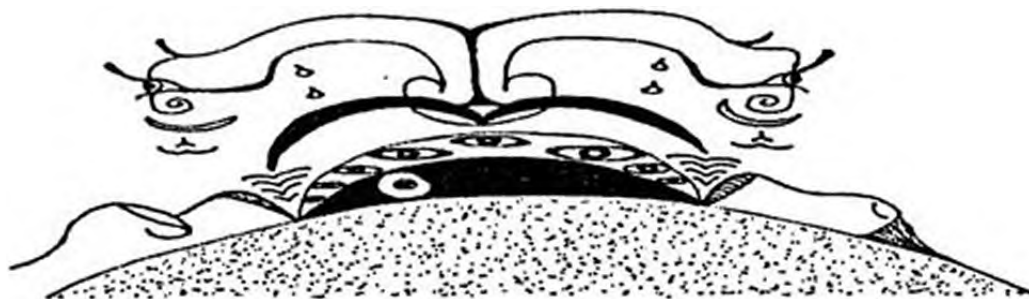
a debreceni születésű, onnan idejekorán (mondhatni még éppen jókor) elszármazott Térey reaktív érzületű és hangütésű darabjával állunk szemben. Mert hát mit is kezdjen magával az a debreceni diák, aki nem akar debreceni diák lenni. Nem akar a beállt hagyomány megbízhatóan és kiszámíthatóan szorgos üvegházi kertészévé válni. Ugyanakkor nem akar úgy sem tenni, mintha nem lenne köze a városhoz, annak látványosan kerek, ámde nyomasztóan súlyos s így nem éppen gurulékony, leginkább valamiféle mozdíthatatlan vasgolyóhoz fogható hagyományához. Fordít hát egyet az időkeréken, és a jövő cívisvárosáról beszél, mégpedig a fel-feldobott és visszahulló kő módjára Budapest és Debrecen között ingázó Jeremiás egyszerre belső és külső nézőpontjából. Helyszín: a debreceni metró. Időpont: rettentően forró nyári nap. Helyzet: általános közlekedési sztrájk.

És hogy a darab egyik vissza-visszatérő retorikai formulájával éljek: Tessék vigyázni, az ajtók záródnak. Térey János misztériumjátéka következik.'

Sötét. Hallani, amint egy szerelvény elrobog.

(Magvető, Budapest, 2009)

*Elhangzott a Nyitott Műhelyben, 2009 decemberében.

A reprezentáció mozaikjai

Szászi Zoltán: *A felejteni nem tudás gyönyörűsége és szomorúsága.*
Gépesített kisremény

A találkozás kezdete vizuális. Adott a borító barnás árnyalata, a két világégés közötti kispolgári miliót árasztó fotó, amely mintegy ráfeszül a könyv gerincére, ami a szemek sarkának vonalában metszi el egy copfos lányka fejét, lehetőségét teremtve arra, hogy előre is, hátra is tekintsen egy-egy szemével, és adott két kontyot viselő nő, akik szinte egymás alteregói, elől valami kontyot körbefutó szalaggal (kalapszállal?), huncut mosollyal a szemekben és a száj szegletében, hátul a létezés szomorúságát tükrözve, fedetlen fővel; s hozzá a cím: *A felejteni nem tudás gyönyörűsége és szomorúsága*. Elöl a gyönyörűség, hátul a szomorúság? A kezdet gyönyörűsége és a befejezettség szomorúsága? S közte az a gyerek, aki emlékezik? Akkor is, ha a szerző, a gondolat- és emlékesemények „főhőse” férfi? Különösen akkor?

Szászi Zoltán 2009 decemberében, a füleki Plectrum Kiadónál megjelent könyve „gépesített kisreményként” definiálja magát. Miért? Ehhez a tartalom szolgáltat kulcsokat. Elsőként talán azt, a mű számítógépen íródott, mintegy gépesítetten született. Ennél azonban fontosabb a gép alaptermészete: program szerint működik, cselekvésében mintegy ismétli önmagát. De vajon az élet nem ismétli-e önmagát? Van programja az életnek? Van benne valami, ami visszatér? S az élet szövegesüléséhez,

irodalommá válásához kell-e jól futó program? Kellenek-e a szövegbe olyan pontok, amelyek visszacsatolást jelentenek, spirálszerűvé teszik az olvasói mozgást a nyelvi folyamaton belül? Amelyek rétegekként rakódnak le? Szükséges-e a gép alaptermészete utaló ismétlődés, mikor az élet fródik le?

Kell-e az élethez „kisremény”?

Az 1980-as években Hamvas Béla esszéi kapcsán tudatosult bennem először, bár számtalan irodalmi példa, különösen a költészet már korábban is ráirányíthatta volna a figyelmem, hogy a ritmus, a szövegelemek ismétlődése, mintegy recitáltatása, mantráztatása egy olyan dimenziót képes megnyitni, amely nem közvetlen következménye a műnek. Újabb és újabb kontextusban a jelentés rétegeket vesz fel, s ezek tágítják a befogadás terét. Létrejön egy transzcendentális éra, ahol az ember – Földi Péter festőművész megfogalmazásában – elkezd egyre mélyebbre ásni, hogy a felszínen lévő fényzajt a kút mélységével elnyomja, és egyre tisztábban lássa az eget. Azaz beavatódik. Belép egy világba, amely egyszerre idegen és az övé. Jelentalótlétet kap. A vegetálódásban egy tudatosulást. Kisreményt. Az emlékek elbeszélésében rejülő teremtődés reményét.

„Ez itt, kérem, nem száz év magány. Nem is akar az lenni. Magában az, ami, íme a modern kor, s művel magából

idéz, maga az öngerjesztő posztmodern.” (13.) Egyszerre több idődimenzió: az írásé, a személyes és környezet által megörökített (ős), szavakban és/vagy fényképfelvételeken rögzített múlté, az álmé, és lehetséges jövőfoszlányoké. Mindez mozaikokban, rajzolva a XX. századot, valamint a belőle élő, önmaga meghatározásával foglalkozó XXI. századi embert, akinek rengeteg története van. Csak ezek a történetek nem valahonnan valahová tartanak. Hirtelen fel- és eltűnnek. Ha van befejezésük, az halál, totális elidegenítéssel: „olyan nagyon idős sem volt, mikor földi szerkezete egy meghibásodott és önjavításra már képtelen levegőcserélő miatt eltakarított a párjához. Azzal szintén belső hiba végzett, ott az anyagcserét végző szerkezet lyukadt ki önfoltozásra alkalmatlan alkatrészként.” (108.) Ám az elidegenítés minél irreálisabb, annál mélyebben tud fájni, „beégetődni a lemezbe”, amit akarva vagy akaratlanul újra- és újrajátszik magának és magában az ember. Ismétél. Ismétél. Ismétél. Mint ezt: „a bolond azt írja, amit tud, a bölcsnek tudnia kell azt, amit ír” (12., 47., 109.) *Kép – le – írás* (14.) vagy *Út – le – írás* (81.) formájában.

Az emlékezés hiányból fakad, „egyedül ülve”. Miközben felidéz és pozitívvá polarizál, a jelent teszi még inkább láthatóvá, azt, ami elveszett, ami már csak a felidéződésben van. E felidézés nélkül minden üres, kiürült, holtakkal telített. Nem jelent vigaszt, hogy „úgyis az van, amit az ember gondol, nem az, ami ténylegesen történik” (26.). Ez az intellektuális játék, játszma, öngerjesztés válik szöveggé. Ám ott marad az örök kérdés: „Mire jó ez az egész? Mitől lehet érdekes másoknak? Beidézi magát magának, mint ha lenne valaki. Mintha lett volna valaki.” (39.) Önigazol: jelenléte jelenvaló-

lét. Akkor is, ha a családi album fényképeit faggatja – kit ábrázol, milyen eredettel bír, miért őrződött meg, hogyan válhat részévé saját történetének? –, ha őse viszontagságos életét fikcionálja, ha múltjának egy-egy morzsáját eleveníti fel. Velük és általuk őrlődik, halad az időben, a tudattérben, hoz létre egy zsigeri világot, egy generációs emlékezetet, amelyben leginkább a XX. század reprezentálódik. Szembesít. Rövid, esszéisztikus és hosszabb, leíró szövegmozaikjai révén arra készlet, hogy az Utazó történeteiből kirakjuk a saját múlt-terakottánk, hiányaiba beleíródjunk, emlékezzünk arra, amit elkenne bennünk a létezés elemi ösztöne, az, amiről Nietzsche beszélt: a sors elviseléséhez szükséges a felejtés. „El kell távolodni. Túl személyes élményanyagba csapódott bele, érezte, ez így félelmetes lesz. Mindent újra kell élnie, mindent, amit a holtak és mindent, amit az élők tapasztaltak. Sok lesz. Hajaj, sok lesz ez rád, Öcsi!” (120–121.)

Tele van megfejtésre, dekódolásra, összeillesztésre váró elemekkel Szász Zoltán *A felejteni nem tudás gyönyörűsége és szomorúsága* című *Gépesített kisreménye*. Kapaszkodókat, kulcsokat éppen az ismétlésekkel, ismétlődésekben ad. Ilyen a cigaretta, melynek foltja ott barnállik Utazón. „Madár Lajosék (...) akit elfognak, annak csikket nyomnak el a kezén.” (33.) A különböző kontextusban visszatérő mondatrész: „egy doboz Hajnal fantázianévre keresztelt, lóköromszagú, a proletariátus legkedveltebb márkájaként számontartott, olcsó, de ütősen erős cigaretta” (40., 41., 58., 59., 60., 61., 63.), ami dohányzáson túli többletjelentést kap, amikor egy katasztrófával végződő gyermekkori fürdözést, fürdőztetést (65–70.) felelevenítő nővel találkozik. „Az egyiket – a vízben mindig sikongató, keskeny kezű, szív

alakú arcú, aki talán a legkevésbé változott meg az elmúlt három évtized alatt – Zorának-Hajnalnak hívták, ugyanúgy, mint az erre a fantáziánévre keresztelt...” (70.) – s recitál. Végül a katonaidő vésztartalékként (148.) kerül elő a Hajnal. De ilyen a címadó mondat is. Föltűnik. Utal. Kontextualizál.

Az olvasás során folyamban állunk. Szászi szófolyamában, mágiájának sod-

rásában, ahol: „Víz visz, súly fog. A kavics? Le sem szarja ezt az egész filozofálást, lévén minden gondolkodás nélkül teremtett anyag.” (pl. 13. és 158.) Lévén...

A létezés pulzálásában, beolvasódva.

(Plectrum, Fülek, 2009)

BALAJTHY ÁGNES

Démon a mozaikkockák között

Géczi János: *Anekdota. Tiltott Ábrázolások Könyve*

Anekdota: Tiltott Ábrázolások Könyve. Titokzatos, enigmatikus cím. Mindemellett ismerős, hisz Géczi János 2008-as kötetének borítóján is ugyanaz a jelzős szintagma szerepelt, ott az alcímbe került a műfaji meghatározás – *Egy regény töredékei*. Már a két mű így megmutatkozó kapcsolata is olyan kérdéseket vet fel, melyek a szövegek olvasása során tovább szaporodnak: Egy könyv-e a *Tiltott Ábrázolások Könyve*, vagy több van belőle? Milyen a viszony a másolat, az átírat, s az eredeti alkotás között? S létezik-e egyáltalán az eredeti, igazi ábrázolás?

Egyik mű sem igazodik teljes mértékben azokhoz az elvárásokhoz, amelyet a címében szereplő műfaji definíció automatikusan felkelt az olvasóban. Az *Egy regény töredékei* esetében sokkal inkább a töredékesség érvényesül, mint

a regényszerűség hagyományos szerkezeti-poétikai ismeretjegyei. A nyelv deszemiotizálását megkísérlő, neoavantgárd szövegfragmentumok, a Cholnoky-fivérek fivérek fiktív biográfiájának részletei, állatmesék, keleti történetek, útirajz-fejezetek laza együttese mögött csak halványan sejlik fel valamilyen, őket egy értelemre hozó narratíva képzete. A 2009-ben kiadott *Anekdota* sem egy rövid, csattanós, humoros elbeszélés, az alcím sokkal inkább arra utal, hogy a szöveg Prokopiosz bizánci történetíró Justinianus és Theodora életéről írott, azonos nevet viselő munkáján alapszik. A könyv címe és alcíme egyaránt idézet tehát, úgy, hogy mindeközben egyikük jelentése felidézi a másikat, hisz az *anekdota* szó eredetileg „kiadatlant” vagy – ahogy latinra fordították – „titkos történetet” jelentett.

Ez a játék folytatódik a bizánci cselekményszálat bevezető kerettörténetben is, amelyből kiderül, hogy az elvesztett kézirat toposzának megfelelően a régebbi szövegnek csak másolatát olvashatjuk. „Abban bízom, hogy a más által lapokra vetett, s egy másik ember keze nyomát viselő textus ugyanazt a históriát beszéli el” (6.) – hangzik a másoló ártatlannak tűnő óhaja. A császári pár történetének elbeszélésekor a szerző nem szakad el a Prokopiosz-féle krónika tartalmi elemeitől, annak cselekményvázát dústlja fel, egészíti ki további, az atmoszférateremtéshez hozzájáruló részletekkel. Művében feltárul előttünk a bizánci udvar intrikákkal, botrányokkal, képmutatással teli világa, középpontjában két figurával, akik mérhetetlen gonoszságukban úgy magasodnak alattvalóik felé, ahogy mozaikportréik szépsége halványítja el a többi képét a San Vitale-székesegyházban. Olyan könyv ez tehát, melynek hősei nincsenek, csak antihősei: a boszorkányos erővel bíró, férfifaló, kegyetlen Theodora, és a furfangos, kapzsi, telhetetlen Justinianus, akiket valamilyen különös, ellentmondásos szerelmi viszony fűz egymáshoz. Az ismert történelmi személyek és események szerepeltetése ellenére a szöveg befogadását nem feltétlenül a hagyományos történelmi regény alakzata határozza meg: a császári pár büntetteinek krónikájában a cselekményszöves fordulatossága helyett mindinkább az elbeszélés rafinált megalkotottságra terelődhet az olvasói figyelem. A krónikás könyvének elején egyfajta alternatív történetírásként mutatja be tevékenységét, célját abban jelöli ki, hogy „csupaszon és emléktelenítetten” (8.) tegye közzé a valódi, botrányos, zsarnokok által meghamisított eseményeket. Rendkívül artisztikus, tetszetős alakzatokban és képekben bővelkedő nyelven számol

be a bizánci történekekről, de épp ez a retorikusságot végletekig felfokozó nyelvhasználat teszi kétségessé azt, hogy „az igazság megalkotásának vágya” (8.) beteljesülhetett munkájában. Az események „csupasz” elbeszélését minduntalan a vádbeszéd meggyőzőhatáskeltő nyelvi stratégiái vezérlik, a császárnő mágikus erejének leírása erőteljes hiperbolákba torkollik: „Theodora (...) tudott vak szelet támasztani, és az orkánt végigkergette a városok utcáin (...) Ha akarta, a Nap elé tolt egy óriás-serpenyőt”. (71.) A retorikai effektusok működése azonban attól válik igazán érdekessé, hogy nem korlátozható a vádbeszéd által kijelölt funkcióra, sőt visszahat ellene: a befogadót minduntalan elbizonytalanítja annak tapasztalata, hogy miközben a legelrettetőbb gonosztettekről olvas, nem tudja kivonni magát a megfogalmazás finom kimunkáltságának, vagy tisztán jóhangzásának gyönyörködtető hatása alól. Mindez azzal jár, hogy az elbeszélő saját történetéhez való viszonya is összetettebbnek bizonyul a kezdetben feltártaknál. Amennyiben a retorika – ahogy Barthes állítja – a szenvedély nyelvi kilengéseinek kordában tartása, kérdéses, hogy csupán a szenvedélyes gyűlölet fegyelmezett megnyilatkozásoként hatnak-e az ilyen mondatok: „Mandragóra burjánzott a mellén, annak bozontos gyökere az asszonyi szívből táplálkozott” (71.) Az *Anekdota* tehát többek közt azt problematizálja, hogy milyen következményekkel jár az, ha *szépen* beszélünk a *rosszról*: a morális és esztétikai állásfoglalás össze nem illése keltette feszültség mindvégig áthatja olvasását. A könyv eme tétjének szolgál kicsinyítő tükrül a gonoszságot tündöklő szépségként megjelenítő ravennai mozaik.

A császári portrék emlegetése nem véletlen, a mozaik a szöveget behálózó

önreflexiós trópushálózat központi eleme. Hisz a mozaik, mint ábrázolás, a történetírás, a nyelvileg meghatározott emlékezés metaforája: „a világ sok képe közül egyetlenegy kiválasztott jelenet alapján elkészített képet ajánlanak fel a jövőnek, s ezzel kényszerítik a jövendő: amikor a múltra emlékezik, azt úgy képzelje el, ahogy a kép lehetővé teszi”. (110.) Az elbeszélő reflexiós megjegyzései minduntalan kétféle (ön)olvasási stratégia megmutatására futnak ki, mely legszemléletesebben szintén a mozaik-allegóriában bomlik ki: a császár elképzelése szerint az ő ábrázolása „egyszerű, megmásíthatatlan és kiegészíthetetlen”, ezzel a behatárolt olvasásmóddal szemben a Theodora által megrendelt képek az olvasó produktív, kiegészítő, újrendező tevékenységét igénylik, mert „Theodóra elbújik a részletek között, az egésztől nincs mondanivalója”. (111.) Az elbeszélés ilyesféle metafiktív alakzatai önmagukban meglehetősen ismerős, a posztmodern horizont felől nem sok újdonságértékkel rendelkező meglátásokat közvetítenek. Izgalmasan szövődnek azonban bele a történetmesélés szólamba: az *Anekdota* úgy olvastatja magát műalkotás és befogadó viszonyát boncolgató szöveggé, hogy mindeközben sikeresen fenntartja egy távoli korban „mondatot mondat után róva ellenálló” (105.) krónikaíró erőfeszítéseinek illúzióját.

Az önreflexió játékterét bővíti a korábbi Géczi-művek címének felbukkanása a könyv lapjain, mely nélkülözi például Esterházy hasonló gesztusainak (ön)íroniáját, inkább az életmű különböző darabjai közt húzódó határok felszámolását célozza meg. Az *Egy regény lövedékei* kontextusában való olvasást támogatja a narrátori szituáció elbonyolítása is: a kerettörténet fényében eldönthetetlen, hogy ki(k)nek –

Prokopiosznak, az ő nevét használó Romanosznak, a Cholnoky-fivéreknek, vagy épp életrajzírójuknak – tulajdoníthatóak a fiktív világán keretein belül az elbeszélői megnyilatkozások. Géczitől már megszokhattuk a szerzői névvel való játékot, nem véletlen hát, hogy az *Anekdota*ban is felbukkanak olyan mellékszereplők, mint Ja-no, vagy Géc, bár „hogy maradt-e belőle egy betűnyi is, az kétséges, mint holmi vezetéknev végén a c, a z, avagy az i”. (76.) Valóban, a szöveg befogadása során folyamatosan azzal szembesülünk, hogy ismétlés és idézés érzékelésének betűhöz, anyagi hordozóhoz kötött voltáról nem tudunk megfeledezni. Gyakran eldönthetetlen, hogy ugyanaz a betűsor egyazon szereplő nevét jelöli-e, azonosítható-e a cselekmény egyik fordulata során feltűnő Theodosius a másikkal, s ez a folyamatos bizonytalanság arra irányíthatja rá a figyelmünket, hogy az értelmi összekapcsolás tevékenysége alapvetően materiális meghatározottságú. Még összetettebbé teszi az azonosságok és különbözőségek problémáját egy, mondhatni ellenkező irányba ható jellegzetessége a szövegszerveződésnek: a történetet olvasva azt tapasztaljuk, hogy más-más nevet viselő szereplők alakjához ugyanazokat a képzeteket köthük, nevük eltérése ellenére majdhogynem fedi egymást az egyformán boszorkányos természetű Rosáról illetve Theodoráról kialakult képünk. Vajon „azért, mert a hús-vér nőknek azonos démon adja a lelkét” (113.)? A démon rendkívül változatos jelentéstartalmakat játékba hozó trópusa a szövegnek, alakítójává válik a metafiktív utalásrendszernek – mikor Justinianus megfogant, anyjánál „démon járt”, akinek „Theodora szerint Prokopios a neve” (64.) – , és az irodalmiság mibenléte körül forgó reflexióknak. A mozaik szimbolikus tartalmakkal telített,

szakrális, örök érvényű ábrázolás, mégis ott él benne egy démon, mely, ha akarja, értelmet nem hordozó, csak anyagiságukban létező kavicsokra szedi szét a képet: „Így került be minden templomba a démon képe.” (110). Az *Anekdota*ban tehát a démon hatalmáról olvashatunk, amely azonban nem biztos, hogy az emberekben munkál: inkább az emberekről frott történetekben, mint anyagszerűségük és jelentésségük viszonyának rögzíthetlenségére, a többértelműségek szédítő játéka.

Géczi szépírói munkássága kapcsán gyakran emlegetik társtalanságát, elszigeteltségét a kortárs kánontól. Az *Anekdota* talán Krasznahorkai László írásaival, elsősorban a legutóbbi, *Seiobo járt oda-*

lent című kötetével rokonítható: párhuzamot teremt köztük a bennük megmozgatott hatalmas kultúrtörténeti tudás, a távoli, idegen kultúrák bemutatásának szándéka, a műalkotás ontológiájának központi kérdéssé emelése, s nem utolsósorban a nyelvhasználat lenyűgöző megmunkáltsága. Krasznahorkai elbeszéléseinek sűrítettsége, feszessége után azonban kissé terjengősnek tűnik Géczi műve, mintha a szerző kevesebb arányérzéről tenne benne tanúbizonyítást. Az *Anekdota* mégis okos és élvezetes olvasmány, elgondolkodásra készítet, akár „az Hagia Sophia ragyogó mozaikképe”. (15.)

(Gondolat, Budapest, 2009)

KENDERESSY LILI

„A halálról beszélek, uram...”

Benedek Szabolcs: *Haláldekameron*

Benedek Szabolcs új regényében az emberi lét haláltáncáról olvashatunk, ahol farkaszemet néz egymással a győzedelmes halál és a sírba szálló áldozat. A *Haláldekameron* borítóján két összekapaszkodott, karját ellentétes irányba lendítő „árnyéklény” képe a vízparton sejtelmességet hordoz magában, mintegy fokozza a megismerési vágyat a regény iránt.

Ha általános igazságot vagy valamilyen konklúziót próbálnánk megfogalmazni a regény alapján, nem lenne szerencsés kategorikusan azt állítani,

hogy a „nagy pestis” idejét mint az emberiség katasztrófáját jeleníti meg a mű. A szerző szavaival élve, inkább azt a mögöttes tudatot erősíti, hogy „a sokkból föltápaszkodva tulajdonképpen lélektani értelemben kezdődik és folytatódik minden ugyanúgy. A következő csapásig. Az ember évezredek óta ugyanolyan, csak hiszi, hogy változik. A történelem egy nagy körforgás.”

A „halál kihajózott Kínából” utalhatnánk Hajnóczy Péter kisregényére, de nemcsak a cím lehetne hasonló: ugyanarra

a kérdésre keresi a választ mindkét regény, arra, hogy miként tud az ember különböző sorsdöntő helyzetekben önmaga maradni, a csábításokat kerülve és leküzdve önmagához, elveihez hűen, szabadon választani, és hogyan képes, képes-e függetleníteni döntését a mások véleményétől.

A történet epizódjainak apró mozaikdarabkáiból épül az egységes történetkomplexum, és bár időben a 14-15. század fordulóján járunk, talán a jelenkori párhuzam lehetséges rémképe miatt is, a sorok időtlenséget sugallnak. Ahogy maga Benedek Szabolcs is fogalmaz: „Oscar Wilde óta tudjuk, hogy az élet utánozza az irodalmat. Már a nyomdában volt a könyv, amikor az első hírek jöttek egy új járvány lehetőségéről. Réimálmaimban sem gondoltam ilyen aktualításra. A *Haláldekameronban* annak a ragálynak a történetét szándékoztam megírni, ami a XIV. század közepén kipusztította a fél világot, és általában pestisnek szokták nevezni, noha mostanában egyre többen mondják, hogy talán nem az volt.” A járvány által teremtett világ tükröt tart a korszak embere elé, vajon képes-e számot vetni addigi életével, vagy az élet elmúlását egy utolsó orgiával köszönti, netalántán büntetésként tekint a hirtelen jött „ítéletre”.

A rendkívül olvasmányos füzért nem csak szépirodalmi, de a történeti hűség is élvezetessé teszi. A csördoktor misztikus alakja a rejtélyes kór furcsa kísérelése, ugyanis „a teremtménynek majdnemhogy emberi külseje volt: bő lebernyeget viselt, a fejét széles karimájú kalap borította, arcát pedig álarc fedte, hosszú csőrrel az orrán, résnyi nyílásokkal a szemei előtt.” A sajátos „fertőzésregény” főszereplője azonban, átvitt értelemben a halál, de a fő rendező elv a pusztulás okozta sokk sajátos

pszichológiai folyamatainak vizsgálata, és megerősítése annak a ténynek miszerint „senkitől nem kérdezték, kiféle, honnét származik. Nem számított. Még az se, hogy mi a neve. A halálban mindenki egyforma volt és névtelen.” A ragály fizikai értelemben vett szimptomái kevésbé érdekesek, mint a közösségi létre gyakorolt hatása. A társadalmi közösségek anatómiája olykor az emberi testnél is bonyolultabb működésmechanizmussal üzemel: vér helyett érdekek, önsajnálát, szeretet, dac, kihívás és félelem munkál benne. A betegség és a sokk által kiváltott magatartásformák egyike a misztériumok felé fordulás, és a vallásba vetett túlbuzgó hit: azért lopóztak ide, (...) mert szeretnék elvinni Messinába Szent Ágota ereklyéit (...) a vész elmúltával azonnal visszaadnák, és busásan megfizetnék a cataniaiak nagylelkűségét.” Az orgiák borgőzös világa a halállal való „minden mindegy” találkozást testesíti meg, ahol a testi élvezetek elhalványítják a közelgő pestis rémképét: A társaság egy része mámoros hangon bordalokat és pajzán nótákat énekelt (...) mások táncoltak, alaposan megtaposván a padlón szanaszét heverő, eldobált, vagyonról és gazdagságról árulkodó színes, pompás ruhákat (...) közvetlenül az ajtó mellett egy elképesztően sovány férfi közöszült egy elképesztően kövér nővel (...)

A halálos betegség olykor csupán eszköz, s a magát „mindenhatóvá predestináló” ember bűnbakot keres, vádol és ítélkezik, viselkedése a halállal válik hasonlatossá. Amíg azonban a halál válogatás nélkül szedi áldozatait, az ember kiválasztja és meggyanúsítja, a deicídium vádjával szembesíti, és rögtön elítéli vélt ellenségeit. „A zsidók vakok. Akkor sem látták Krisztust, amikor feladták a keresztre. (...) Ha már egyszer nem tudja, mi az a bűn,

mutassátok meg neki, azután pedig tanulja meg azt is, hogy mi a büntetés!”

A „karanténba zárt” olvasó szemlélődése már korántsem tisztos távolságban történik, hiszen a „jelenbe oltott történelem” – ahogyan Onagy Zoltán Benedek Szabolcs regényeinek szubsztanciáját összefoglalóan megnevezi – ott

kopogtat az ajtón, így a korabeli útleírást, mint egy használati utasítást is igyekszünk forgatni, s ez adja az egyik magyarázatát annak is, miért van az olvasóra ennyire szuggesztív hatással a regény.

(Pont Kiadó, Budapest, 2009)

GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKÓ

Tájirodalom

Pomogáts Béla: *Magyar tájak – magyar irodalom*

A Liliom Aurum Kiadónál Pomogáts Béla összeállításában megjelent szöveggyűjtemény a magyar irodalom regionalizálásában gondolkodva ad irodalmi válogatást az olvasó kezébe. Egyéni gyűjteménye ez a „regionális irodalmak”, avagy a „kulturális regionalizmusok”, a „tájirodalom” magyar nyelvterületen megoszló sajátosságainak, szellemiségének. A nemzeti irodalom történeti tájegységek szerint kialakult változatainak léte vitatható alapállása e kötetnek. „Helyi színekről” evidensebb beszélünk, mintsem „szellemi, irodalmi decentralizációról”; a határon túli magyar irodalom jeles kutatójának, Pomogáts Bélának a felfogásában „irodalmunk »trianoni« rendszeréről”, „a magyar irodalom policentrikus modelljéről” kapunk itt képet. A sajátos válogatás egyéni szűrőt feltételez, bizonyára valahány irodalomértő és -kedvelő más-más szerző más-más munkáját emelné egy olyan kötetbe,

amelyben a „Landschaftstheorie” szellemiségében kívánná bemutatni egy táj irodalmát. Nem értelmezhető könnyedén Pomogáts Béla bevezető tanulmányának gondolata: „A most következő írások a magyar irodalom regionális rendszeréről próbálnak képet adni.” (21.), mivel a válogatás lényegéből adódik, hogy az nem alkalmas átfogó rendszer alkotására. A szerkesztői szándék pontosabb megfogalmazását is megkapja az olvasó: „Olyan írásokat (...) válogattam egybe, amelyek a magyar irodalom tájegységeinek történelmi és szellemi hagyományait, mentalitását és irodalmi örökségét értelmezik és elemzik.” (21.). A válogatást összeállító Pomogáts Béla neve a címlapon is megjelenik, szerzőként a 21 oldalas bevezető tanulmányt tudhatja magáénak.

A kötet nem újszerű ötlet terméke, elődjének tekinthető az 1921-ben Kosztolányi Dezső szerkesztésében megjelent *Vérző Magyarország* című antológia.

Ebben a mintegy 250 oldalas, *Magyar írók Magyarországi területéért* alcímet viselő kötetben Babits Mihály, Tóth Árpád, Gárdonyi Géza, Karinthy Frigyes és irodalmunk több jeles alakja vallott arról, hogy miként élte meg Trianon sebet, erkölcsi és lelki drámáját. Hasonló céllal, jeles szépíróktól való versek, prózai alkotások gyűjteményével, a trianoni sebek irodalmi feldolgozásainak válogatásával hozott hírt a lelki sérülésekről Pomogáts Béla – a jelen kötetnél korábbi – 1996-os vállalkozása, a *Trianon és a magyar irodalom. Querela Hungariae* című antológiája. A 2008-ban napvilágot látott gyűjtemény arról tesz tanúságot, hogy a szétszabdaltság okozta csúfos seb ma is lüktetve tátong a magyar irodalom testén. A '96-os kötetbe csupán szépirodalmi alkotásokat válogatott, a múlt évben megjelent könyv – vélhetően annak folytatásaként – esszéket, tanulmányokat tartalmaz. Az előzőhöz hasonló kiadás a *Trianont ledöntjük* című, *A magyar fájdalom versei* alcímet viselő antológia 2001-es megjelenése, amelyben verses irodalmi alkotások illusztrálják ugyanezt a problémát.

A szocioökológia és a szociográfia alapvetése a táj-társadalom-ember egyseges rendszerbeli, egymást meghatározó megjelenése. Az ennek nyomán kialakuló kultúrtér Berényi István meghatározásában az a „területi egység, amely az önálló történelmi fejlődés során sajátos anyagi és szellemi kultúrát hoz létre” (BERÉNYI István: *Az alkalmazott szociálgeográfia elméleti és módszertani kérdései*. Bp., 1992. 127). Jelen kötetben nem az irodalom a hangsúlyos, még ha annak tetszik is, hanem a kultúrtáj. Ha reprezentánsa volna a regionális irodalmaknak, a magyar irodalom helyi változatainak, akkor lehetőségünk volna tágabb időkeretben gondolkodni, a szerkesztői szándék azonban csupán XX. századi

magyar nyelvű szövegeket sorol ebbe a gyűjteménybe.

A kötet fejezetei, a régiókra bontás ugyan a különállóságot, az elkülönítést idézi az olvasóban, a szövegek mégis hirdetik, hogy a Dunántúl, az Alföld, a Felvidék, Kárpátalja, Erdély és a Délvidék irodalmát-szellemiségét a benső egység, az egykultúrájúság, egy identitás hatja át, valahányat a test szorosán kapcsolódó végtagjaiként értelmezhetjük. Pomogáts Béla összeállításából vitathatóan emelkedik ki Budapest. Ugyanilyen egységként számos határainkon belüli és túli magyar város mint kultúrtér kiemelhető lenne, hozzá kötődő, ott alkotó, a város szellemi arculatát meghatározó egyéniség, fórum, orgánium körvonalazhatna egy-egy újabb egységet. Ugyanígy a kötet III. fejezetében különálló régióként jelenik meg a Balaton, még ha egyetlen, ugyan terjedelmes Illyés-szöveg prezentálja is ezt. Bár kiemelése nem kapcsolódik szervesen a válogatáshoz, mégis örvendetes itt olvasni Illyés Gyula *Bevezetés a Balatonhoz* című esszéjét.

A szerkesztő az általa megjelölt régiókhoz – bár nem kritériuma – nem egyenlő arányban rendelt tanulmányokat és esszéket: Kárpátalját csupán három, a Felvidéket és a Délvidéket, valamint – a magyar nyelvjárások atlaszán is fekete foltként megjelenő – Budapestet négy írás, az Alföldöt öt, a Dunántúlt hat, Erdélyt hét alkotás mutatja be. A válogatott szerzők között író, költő, irodalomtörténész, kritikus, esszéíró, szerkesztő egyaránt felismerhető. A szerzői paletta, melyen többek között Szerb Antal, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Krúdy Gyula, Ady Endre, Németh László (akinek a neve egyébiránt helytelenül írva jelenik meg a tartalomjegyzékben) adja a színeket, a kötetet magas színvonalúvá teszi, annak forgatására indít.

A két, régiótól független bevezető írás egyikében Sárkány Oszkár irodalomtörténész a tájtípus fogalmáról értekezik. Szerb Antal tanulmánya a természet és a táj fogalmának elkülönítésével, azok definiálásával jó felütése a táji irodalom fundamentumára építő kötetnek.

A budapesti szellemiség bemutatásában Kosztolányi Dezső szemléletes, érzékletes *Pesti képeskönyvével* indít a szerkesztő. Cs. Szabó László különféle kultúrák, népek, nemzetek szemével mutatja be a fővárost; Szabó Zoltánnak, a magyar szociográfiai irodalom kiváló egyéniségének *Budapesti dolgok* című tanulmánya nyelvészkedő-névtani indítatású írás, a nevekben rejtőző várost igyekszik láttatni; Komlós Aladárnak Budapest ihlette verseket egybegyűjtő írása zárja a sort.

A Dunántúl bemutatásában vezérelvnek tűnik a Rónay György által címként megjelölt, Cholnoky Viktortól megfogalmazott *pannonizmus* gondolata: Babits Mihály és Sőtér István írásai egyaránt az itáliai és pannóniai kontrasztivitást regisztrálják. Ehhez szorososan kapcsolható a Várkonyi Nándortól idézett egyik írás: a Dunántúl történeti hivatásáról szóló esszé. Szabó Zoltán írása is beilleszthető ebbe a gondolatkörbe, bár ez utóbbiban Európa adja a keretet, annak részeként mutatja be a dunántúli földet. Várkonyi Nándor másik írása, a dunántúli tájköltészetet Baróti Szabó-, Berzsenyi-, Babits-, Arany-, Vörösmarty-, Kisfaludy-idézetekkel bemutató tanulmánya tetszik ki a sorból, bár az olvasó örömét leli a szövegben.

Az Alföld – nem meglepően – Móricz Zsigmond leírásával indul, majd Krúdy Gyula Nyírsége idéződik meg, ezt Kodolányi János kirándulás-élménybeszámolója és Veres Péternek az alföldi parasztságról írt, néprajzi-antropológiai ihletésű esszéje követi, zárásul

Sinka István *Üzen a tanya...* című írását olvashatjuk.

A kötet szerkesztője az erdélyi irodalom jeles kutatójaként eme magyarulta terület bemutatását hét szerzővel képviselteti. Jelen van Kós Károly kihagyhatatlan *Kiáltó szó* című manifesztuma, valamint Tamási Áron *Erdélyi jelentése*. Ebben a gyűjteményben is helyet kapott a szilágysági Ady Endre nagyhatású írása, az *Ismeretlen Korvin-kódex margójára*. Makkai Sándornak, az erdélyi irodalom nagyjának, a református püspöknek, az „erdélyi gondolat” nagyhatású kifejezőjének írásában különösen fontos kérdés merül föl: vajon van-e erdélyi szellem. Értekezésében a lelki és szellemi erők felvonultatásával tesz hitet mellette. Cs. Szabó László, akinek írása- it több régióhoz is hozzárendeli a szerkesztő, az urbanitás, a városlakó lelki alkatát mutatja be. Kuncz Aladár írása – ezt a terminológiát használva – az *erdélyi magyar irodalmat* érinti, amelyet Németh László – tanulmányában – nemeknek és eredetinek nevez.

Cs. Szabó László híd-metaforája emeli a Felvidéket mindenik régió fölé, mondván: „a hídnak az a dolga, hogy összekössön” (253.). S minthogy a tanulmány utolsó gondolatai éppen Kassára irányítják a figyelmet, folytatásként követi a válogatásban Márai Sándor *Kassai őrzőjének* egy részlete. Fábry Zoltán *Szlovenszkói küldetése* annak a fontos gondolatnak a kijelölése, mely szerint az írói bátorság azonos a politikai bátorsággal. Szalatnai Rezső a csehszlovákiai magyar magatartásról és irodalomról írva megrajzolja a felvidéki irodalomtörténet ívét. Gondolata mintha ellentmondani látszanék a szöveggyűjtemény összeállítójának koncepciójával: „Egy nemzet irodalma egységes, összefüggő folyamat, egyetlen vérkeringés...” (280.). Mégis mintha keretként fogná

közre ez a végső gondolat és a szerkesztői bevezető utolsó mondata igazolva az elgondolás helytállóságát: „a magyar irodalom szellemi egysége azokra a

sajátos hagyományokra épül, amelyeknek a történelmi régiók az otthonai” (21.).

(*Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2009*)

VINCZE DÁNIEL

„Élet-kép”

R. Várkonyi Ágnes: *Zrínyi Ilona. „Európa legbátrabb asszonya”*

Magyarország és az Oszmán birodalom kapcsolatrendszerének különleges szeletét képezi azon személyek sorsa, akik a Habsburg-ellenes függetlenségi harcok zászlóvivőiként írták be magukat a történelembe, ám a csatazaj elhalását követően az ősi ellenfél, a „*hostis naturalis*” karjainak oltalma alatt letek menedéket.

Elég csak II. Rákóczi Ferencre, Kossuth Lajosra vagy Thököly Imrére és hűvesére, Zrínyi Ilonára gondolnunk. A most ismertetésre kerülő kötet azon sorozat befejező tagja, amely a magyar történelem neves, török emigrációba kényszerülő tagjainak életrajzát tárja a nagyközönség elé kétnyelvű, magyar–török kiadás formájában, a Magyar–Török Baráti Társaság gondozásában. Mivel 2010-ben Pécs és Essen mellett Isztambul is elnyerte az „Európa kulturális fővárosa” díjat, így ezen oknál fogva a kötet sok helyen kerül felolvasásra Törökország-szerte.

Zrínyi Ilona egyénisége nem csak a múlt fáradhatatlan kutatóinak figyelmét keltette fel. Közel másfél évszázada, hogy az első, máig jól használható

monográfia Horváth Mihály munkájának eredményeképp napvilágot látott, az azóta eltelt idő alatt pedig Munkács hős védőjének emléke a regény- és drámaírókat éppúgy megihlette, mint a matematika tudományának képviselőit. Tetteit, jelentőségét már sokszor leírták, megírni azonban még csak keveseknek sikerült.

Horváth ígéretes kezdeményezését ugyanis sokáig nem követte méltó folytatás, a fejedelemszöveg iránt érdeklődők közül pedig napjainkig bezárólag csupán a könnyedebb műfajok rajongói érezhették elkényeztetve magukat. Mindezek okán Zrínyi Ilona azon nagyjaink sorát gyarapította, akiket bár a történelmi emlékezet kegyeibe zárt, ám dacára fényes csillaguk nem halványuló ragyogásának, a professzionális történetírás területén történelmi félárnyékba szorultak. Mindezek miatt már régóta időszerű volt, hogy a magyar historiográfia „újra felfedezze” alakját. Az eltelt 139 év adósságának törlesztésére talán méltó elégtételt jelent, hogy a koraujkori történelem úttörőjeként számon tartott – nem mellesleg Nógrád megyei

gyökerekkel rendelkező – R. Várkonyi Ágnes volt az, aki ezt a feladatot magára vállalta.

Tudva, hogy a tudományos kutatás inszéges évtizedeivel ellentétben Zrínyi Ilona alakja az ismeretterjesztő- és regényirodalomban töretlen népszerűségnek örvendett és örvend jelenleg is, felmerül a kérdés: vajon egy akadémikus tollából származó monográfia a szűkebb szakmai körökön kívül a könnyedebb hangvételhez szokott közönséget is meg tudja, illetve meg kívánja-e szólítani? A szigorúan diszciplináris keretek között értelmezett történetírás ugyanis nem mindig hordozza magában az ismeretek széles olvasótáborhoz való közvetítésének képességét. Épp ezért fontos kiemelni, hogy e munka azon kevesek közé tartozik, ahol e két, egymástól gyakran elváló, esetenként elválasztott tényező nem kioltja, hanem erősíti egymást. R. Várkonyi Ágnes tudományos-ismeretterjesztő alapokon nyugvó, epikus jelleggel, a szöveg mögül kikacsintó közlési formákkal és prózai elemekkel kevert művével olyan falakat tör át, amelyekből mind több és több magasodik napjainkban tudósok és közönségük között. Konceptiójának eredményként az általa megjelenített Zrínyi Ilona nem elsősorban mint „hősnő”, „történelmi személy”, a szigorú szabályok szerint elrendezett adattengerből az olvasó fölé magasodó, megfoghatatlan alak, hanem mint egy három évszázad távlatából is megérthető és érzelmeiben megismerhető, művelt, reneszánsz egyéniség bontakozik ki.

A szerző annak érdekében, hogy jobban feltáruljanak munkája főszereplőjének lelki mozgatórugói, nem csupán Ilona személyiségét, hanem az őt körülvevő közeget, a rá hatást gyakorló környezetet is képes volt megfogható közelségbe csempészni az olvasóhoz. A

könyvet kezükbe vevők így semleges külső szemléletről tudtukon kívül az események részeseivé is válhatnak egyben. Erre legfőképp a mű első harmada támaszt igényt, ahol ez a módszer nem csupán stilisztikai eszköz, de a körülmények által diktált szükségszerűség is egyben. A legnagyobb kihívást ugyanis egy történész számára az ismert átértékelése mellett a még meglévő, folyamatosan teret veszítő, de soha el nem fogyó ismeretlen feltárása jelenti. Zrínyi Ilona életrajzában ez utóbbi tényező fiatal korának, élete 1670-es évekig tartó szakaszának megírása során a források szűkszavúsága miatt jelentkezik leg hangsúlyosabban.

„Élet-rajz”, „élet-kép” – két hasonló hangalakú, ám eltérő jelentésű összetett szó. Találó, és a képzeletet megmozgató frazeológiák is egyben. Minden élet-rajz ugyanis számtalan kis élet-képből, azok sokaságából épül fel. Ha Ilona fiatalkorának ábrázolását egy festőművész tehetségére bízánk, az minden bizonnyal csak homályos, elmosódott pasztellformákat alkotna, olyasfajtaikat, amelyek mögött egy kis képzelőerő segítségével felfedezhető lenne egy kép feloldott kontúrja, ahol a félreértelmezhetetlen fő vonások mellett a kisebb alkotóelemek minden szemlélő számára más és más jelenthetnének. Anélkül, hogy nagyon eltávolodna eredeti témájának céljától, képzeletbeli művésznünk választhatna másik módszert is. Ennek során amorfnak tűnő alakzatokat illesztene egymáshoz oly módon, hogy az általuk körülhatárolt üres tér tartalmát akár a fantázia, akár a környező formákból levont racionális következtetések segítségével könnyű legyen megtölteni. R. Várkonyi Ágnes eljárása is hasonló módszert követ. A források okozta hiány áthidalására egy korábban használt, már II. Rákóczi Ferenc gyermekkorának

leírása során is bevált fogást alkalmaz: ha nem tudjuk, hogyan is élt pontosan a kérdéses személy, nézzük meg, hogyan élhetett. Művének első harmadában neveltetése, az őt körülvevő atmoszféra, mikro- és makrokörnyezet bemutatásával igyekszik felvázolni, milyen is lehetett a fejedelemasszony életének első két-három évtizede. A szerzőt dicséri az, hogy ezeket az esztendőket úgy volt képes felvonultatni, hogy az olvasóban nem keletkezik kínzó, tények és adatok után sóvárgó hiányérzet. Az évek múlásával azonban a képzeletbeli festmény bizonytalan vonalai Zrínyi Ilona jelentőségének növekedésével párhuzamosan határozott alakot öltenek. Innentől kezdve már a sokak számára ismerős, ám új elemekkel átszőtt részek köszönnek vissza modern megvilágításban. Az 1680-as évek hatásai, amelyek az özvegy Rákóczinéből, majd Thökölynéből a nemzetközi közvélemény előtt is önálló, szuverén, cselekvő és befolyásos egyéniséget, „Európa legbátrabb asszonyát” megalkották, nem csak küzdelmes, embert próbáló művoltukban, hanem személyiségformáló tekintetükben is megmutatkoznak. Nehéz erre a periódusra úgy tekinteni, hogy akár az író, akár az olvasót ne érintse meg a szélsőben mozgó, hol egyik, hol másik végpontjáig kiterjedő történelmi inga hatása.

Történettudományi szempontból kiváltképp a monográfia utolsó része, a száműzetést bemutató fejezet mutat fel új eredményeket. Ebben R. Várkonyi Ágnes módosítja azt a régóta meggyökeresedett képet, mi szerint az emigráció időszakára a világtól való elzártság lett volna jellemző, e helyett sokkal inkább az önálló diplomáciát folytató, szüntelenül próbálkozó és tervező nő alakja bontakozik ki a könyv lapjain.

A recenziáló kötelessége a dicséreten kívül indokolt esetben a kellő, építő

jellegű kritika gyakorlása is, bár ennek mértéke jelen esetben csupán a felszín kisebb egyenetlenségeit érinti, az alatta megbúvó értéket viszont már nem éri, nem érheti el. E témakörön belül két terület érdemel csupán említést: a hivatkozási gyakorlat és a már említett korai évtizedek ábrázolása. Az elsónél az kifogásolható, hogy a mű jegyzetelése több helyen nem következetes. Egyes állítások valamilyen oknál fogva kiérdemelték, hogy azonosítást nyerjenek, mások viszont nem. Ez már csak azért is érthetetlen, mert az oldalankénti jegyzetek átlagos száma nem éri el az egyet sem, ami egy szakmunkánál rendkívül kevés, egy ismeretterjesztő kiadványnál viszont sok és felesleges. Tovább lépve a főszereplő korai életszakaszának bemutatására, meg kell említeni, hogy a szerző korábban dicsért technikája helyenként önállósodik és magával ragadja alkotóját is, aki a történelmi művekben megszokottaknál jóval több „talán”-nal és feltételes mondattal fejezi ki magát. Ennek hatására a „bizonyosság” és a „valószínűség” kényes, de stabil egyensúlya néhol felborul, átadva helyét a „feltételezhető”, az „elképezhető” ingoványos talajának. Ezen apróságok viszont semmit sem vonnak le a mű értékéből, ami a maga nemében egy hiánypótló és régóta várt munka is egyben.

Zárásként talán kijelenthető, hogy Zrínyi Ilona élete a ma embere számára nem csupán kitartásból és hűségéből mutathat példát, hanem azt is bizonyíthatja, hogy bár senki sem születik arra, hogy az utókor szemében vagy saját lelki csatamezőin hőssé váljon, ám aki-ben van bátorság és akarat, hogy változtasson a benne lévő vagy az őt körülvevő világon, azzá válhat.

(Magyar-Török Baráti Társaság,
Budapest, 2008)

Hagyomány és újítás

Lengyel Ágnes: „Csak a rózsám járjon szép csinosan...”.

Ünnepi palóc öltözetek napjainkban

El tudjuk-e vajon képzelni, milyen gazdag tudásanyag állna ma rendelkezésünkre a századforduló népi kultúráját illetően, ha a korabeli néprajzkutatók nem kizárólag a még terepen fellelhető archaikus elemekre koncentráltak volna, hanem a kor teljességben – tehát tradíció és innováció mindenkori elegyeként – élő jelenségeit vették volna lehetőségeik szerint számba? A budapesti Néprajzi Múzeum épp ezt a kihagyhatatlan lehetőséget felismerve indította el MaDok elnevezésű jelenkutatási programját, melynek célja megalkotói szerint a kortárs tárgyi világ múzeumi dokumentációja. A programhoz csatlakozott Lengyel Ágnes 1996-ban megkezdett népviseleti változásvizsgálataival a balasagyarmati Palóc Múzeum is.

Mint köztudott, a népviseletből való kivetkőzés folyamata – néhány kivételes survival jelenségtől eltekintve – az 1950-es évek elejére a palócok által lakott területen is befejeződött, a hagyományos öltözködési kultúra funkcionális rétegződése felbomlott. A viselet azonban új – színpadi – környezetében élt tovább a neofolklorizmus folyamatainak kellékeként. Lengyel Ágnes kutatásai során az ünneplő öltözetek felújítása iránti igény új közösségi rendezvények kapcsán való fokozódását kísérte figyelemmel. A hagyományörzők színpadi

viseleteit „a recens kor paraszti-falusi ízlésvilágának tükrözői”-ként dokumentálta, az „átminősült hagyomány” jelenkori lenyomatainak tartva azokat. Az interjúkészítés, résztvevő megfigyelés és fotózás során eredeti és újravarrott elemekből összeállított viseletekről kérdezte adatköz-

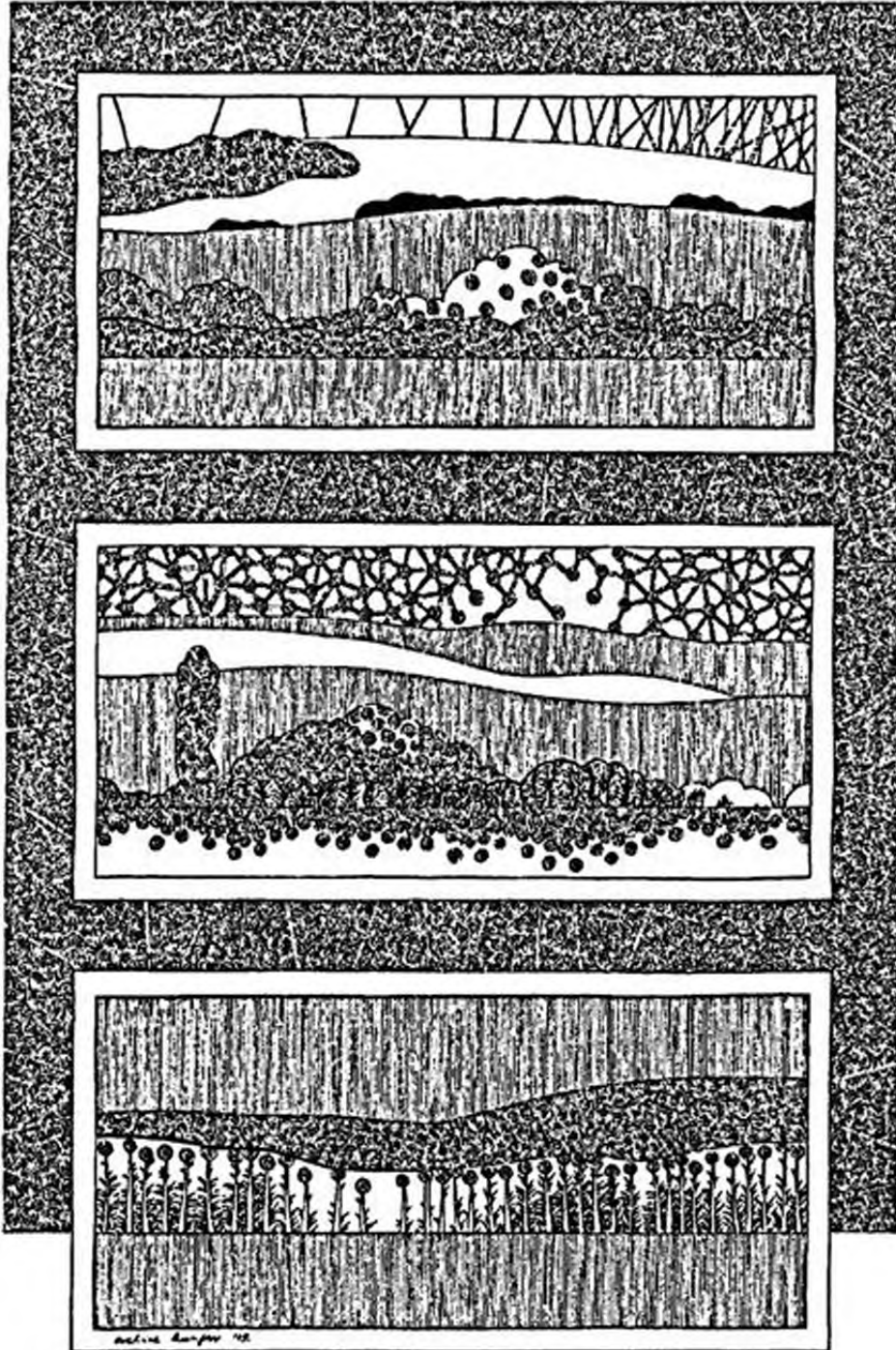
lőit, melyekben az átélt jelen természetességével (és főként gyakorlatiasságával) simul egymás mellé az 1920-as években – a még élő hagyomány keretei között – megvarrott „kecele” (kötény) és az egykori Csehszlovákiában vásárolt „Italian design” feliratú bolti cipő.

A Palóc Múzeum számára 2006–2007-ben megvásárolt újravarrott hollóközi és érsekvadkerti viseletkollekciókat az intézmény azonos című kiállításán mutatta be 2008. október 3. és 2008. december 31. között. A most bemutatásra kerülő kiállítási katalógus bevezetőjében a szerző rámutat az újravarrott viseletek új funkcióira – „a szocializmus évtizedeiben deformált hagyományos falusi önidentitás” rehabilitálódásában játszott szerepükre Érsekvadkert, és a „világörökségi helyszínen marketing-eszközzé” való átminősülésükre Hollóköz esetében. A továbbiakban a gyűjteménybe került 94 darab új viseletelemet mutatja be színes képekkel gazdagon illusztrálva, egy-egy konkrét összeállítás (pl. leányviselet, menyasszonyviselet,

menyecskeviselet, férfiviselet) elemei-
ként egymás mellé állítva azokat. A
kötet anyaga 21. század eleji pillanat-
képként szép példája annak a néprajz-
tudományban mára tényként elfogadott
tézisnek, hogy a hagyomány és az újítás

nem ellentétes, hanem egymást kiegé-
szítő folyamatok.

(Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet-
Palóc Múzeum,
Salgótarján–Balassagyarmat, 2008)

„Egy nemzet intelligenciája csak akkora nagy,
amikorának irodalma mutatja.”

(Mikszáth Kálmán)

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Nógrád Megye Önkormányzata, valamint a *Palócföld* irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat szerkesztősége a 2010. évre meghirdeti a

MIKSZÁTH-PÁLYÁZATOT.

A pályázaton eddig nem publikált, máshol egyidőben be nem nyújtott, mikszáthi hagyományokhoz kapcsolódó szépirodalmi művekkel, valamint tanulmányokkal lehet nevezni.

Maximális terjedelem: 15 flekk (1 flekk 1350 karakter)

A pályamunkákat 3 példányban, jeligével ellátva (feloldását zárt borítékban)

2010. június 15-ig

lehet benyújtani a *Palócföld Szerkesztőségének* címére (3101 Salgótarján, Pf.: 270).

A pályázatot a *Palócföld* folyóirat szerkesztősége bírálja el.

A pályázat díjai:

I. 100 000 Ft

II. 80 000 Ft

III. 60 000 Ft

Eredményhirdetésre 2010 szeptemberében, a Nógrádi Megyenap és Kulturális Fesztivál keretében kerül sor.

A díjazott művek közzlésének jogát a *Palócföld* folyóirat fenntartja.

Nógrád Megye Önkormányzata

Palócföld Szerkesztősége

KUSNYÁR EVELINE (1982, Balassagyarmat): Képzőművész. Budapesten él. A balassagyarmati Rózsavölgyi Márk Művészeti Iskola növendéke volt, majd a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Karán diplomázott 2004-ben rajz-művelődésszervező szakon. 2008-ban a Magyar Képzőművészeti Egyetem vizuális nevelőtanár szakán szerzett oklevelet. Számos csoportos és egyéni kiállításon vett részt, többek között a Karton-Art Design Galériában, a Present Galériában és az Olof-Palme házban (Budapest), a Károlyi Galériában és a Garázs Galériában (Szeged), az aMATOR aRTIUM és a „Művészetek Szerelmesei” Országos Képző- és Iparművészeti Tárlatokon (Salgótarján) és a Balassagyarmati Nyári Tárlaton. 2001-ben és 2007-ben a Szécsényi Őszi Tárlaton elnyerte Balassagyarmat város különdíját, 2003-ban és 2005-ben a salgótarjáni Képző- és Iparművészeti Tárlat díjazottja.

KARMANN JÁNOS (1948, Galgaguta): Képzőművész. A Képzőművészeti Akadémián Basilides Sándor festőművész tanítványa volt, majd Farkas András festőművész képzőművészeti önképző körébe járt. A grafika, a festészet és a szobrászat is foglalkoztatja. A Balassagyarmati Nyári Tárlat és a Szécsényi Őszi Tárlat rendszeres kiállítója, utóbbin háromszor díjazták műveit. Az ország különböző településein közel száz alkalommal szerepelt alkotásaival. 1969-től tagja a Nógrád Megyei Amatőr Képzőművészek Stúdiójának. A Komjáthy Jenő Irodalmi és Művészeti Társaság alapító tagja. A Magyarországi Szlovák Írók és Művészek Egyesületéhez 2000-ben csatlakozott.

AGÓCS ATTILA (1978, Losonc): Néprajzkutató, muzeológus. Füleken él. Legutóbbi kötete: *A füleki vár évszázadai* (2009).

ARDAMICA ZORÁN (1970, Losonc): zenész, műfordító, egyetemi adjunktus, a Plectrum kiadó alapítója és vezetője. Füleken él. Legutóbbi kötetei: *Szellemi rezervoárunk* (2008), *Perspektívaváltás a szlovákiai magyar irodalomban* (2008).

AYHAN GOKHAN (1986, Budapest): Költő. A *Használati utasítás* című antológia szerzője.

BALAJTHY ÁGNES (1987, Miskolc): A Debreceni Egyetem magyar szakos hallgatója. Kutatási területe: kortárs próza.

BALÁZS BEÁTA (1984, Salgótarján): Költő, kritikus. Elesen él.

BAZSÁNYI SÁNDOR (1969, Miskolc): Irodalomkritikus. A PPKE-BTK Esztétika Tanszékén oktat. Legutóbbi kötete: *„Fehéret, feketét, tarkát...” Változatok az iróniára* (2009).

BONDÁR ZSOLT (1987, Békés): Költő. Mezőberényben él. A *Körkörös* című antológia szerzője.

ID. FRIVALDSZKY JÁNOS (1936, Budapest): Mérnök, történész, újságíró. Legutóbbi kötete: *A Magyar Parnasszuson. Frivaldszky Imre, a természet kutatója* (Bálint Zsolttal közösen írt, 2009).

GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKÓ (1974, Körmend): Nyelvész, kritikus. A Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének adjunktusa. Salgótarjánban él. Kötete: *Nógrád vármegye nyelve a XVII. században* (2007).

HANDÓ PÉTER (1961, Salgótarján): Költő, író, antropológus. Sósartyánban él. Legutóbbi kötete: *Alvó konfliktusok mezején* (2008).

JUHÁSZ KATALIN (1969, Rimaszombat): Költő, szerkesztő. A *Szörös Kő* irodalmi, művészeti lap egyik alapítója, később főszerkesztője, a Magyar Köztársaság Kulturális Intézetének munkatársa, a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának tagja (1994). 2001-ben Madách Nívódíjjal ismerték el munkásságát. Legutóbbi kötete: *Látod, duzzad* (2009).

KENDERESSY LILI (1984): kritikus. Nógrádban él.

K.KABAI LÓRÁNT (1977, Miskolc): Költő, író, vizuális művész, a *Miút* folyóirat irodalmi szerkesztője. Legutóbbi kötete: *hiba nincs* (2006).

KOZSÁR ZSUZSANNA (1970, Kassa): Író, szlovák nyelvű fordító, tolmács. Díjai: Assitej-díj (2004), Madách nívódíj (2006), a Magyar Művelődési Intézet reneszánsz drámaversenyének 1. díja (2008), a Zsolnai Bábszínház szlovák nyelvű gyermekdráma-versenyének 1. díja (2009). Legutóbbi kötete: *Harminchárom apokrif* (2005).

MADÁR JÁNOS (1948, Balkány): Költő. A Rim Könyvkiadó vezetője, a *Kelet Föld* című irodalmi és művészeti folyóirat alapító főszerkesztője, a Bátönyterenyei Írók Körének vezetője. Legutóbbi kötete: *Hullong az idő* (2008).

NAGY CSILLA (1981, Balassagyarmat): Irodalomtörténész, kritikus. Kötete: *Magánterület* (2008).

NYERGES GÁBOR ÁDÁM (1989, Budapest): Költő. Az ELTE-BTK magyar szakos hallgatója, az *Apokrif* folyóirat főszerkesztője. Első kötete előkészületben az Orpheusz Kiadónál *Helyi érzéstelenítés* címmel.

RÓNA Z. PÉTER (1961): Nógrád megyében élő író, kritikus.

SOPOTNIK ZOLTÁN (1974, Salgótarján): Költő, író. Tatabányán él. Legutóbbi kötete: *Futóalbum* (2009).

SUHAI PÁL (1945, Bezenye): Költő, tanár, tankönyvíró. Legutóbbi kötete: *Tudósítások a katedrőről* (2007).

SZÁSZI ZOLTÁN (1964): költő, újságíró, a *www.rovart.com* kulturális galéria szerkesztője. Rimaszombaton él. Legutóbbi kötete: *A felejtelen nem tudás gyönyörűsége és szomorúsága* (2009).

SZÁVAI ATTILA (1978, Vác): Író. Rétszágon él. Legutóbbi kötete: *Optikai tuning* (2009).

TARNÓCZI LÁSZLÓ (1963, Miskolc): Újságíró, riporter. 2008-ban Nógrád Megye Sajtódíjával tüntették ki. Salgótarjánban él.

TÉTÉNYI CSABA (1972, Budapest): Író. Legutóbbi kötete: *Akkor sem biztosítási esemény* (2006).

VINCZE DÁNIEL (1984, Salgótarján): Történész. Az ELTE Történelemtudományok Doktori Iskolájának PhD-hallgatója. Mátraszélén él.

WEINER SENNYEY TIBOR (1981, Eger): Költő, író. Az *Irodalmi Jelen* szerkesztője. Legutóbbi kötete: *A tengerszint feletti magasság meghatározása* (2008).

Ára: négyszáz forint

Elofizetők részére 300 Ft

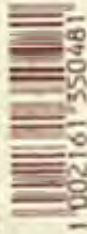

„Majd minden író után marad olyan munka, melyről az a vélemény, hogy ha egészen kidolgozza, szépet adhatott volna. De ezt az illető író már nem hallja.”

Mikszáth Kálmán

nka
Nemzeti Kulturális Alap

400

1 002161 350481